

Římskokatolická farnost
– děkanství Zákupy

ISBN 978-80-11-01123-9

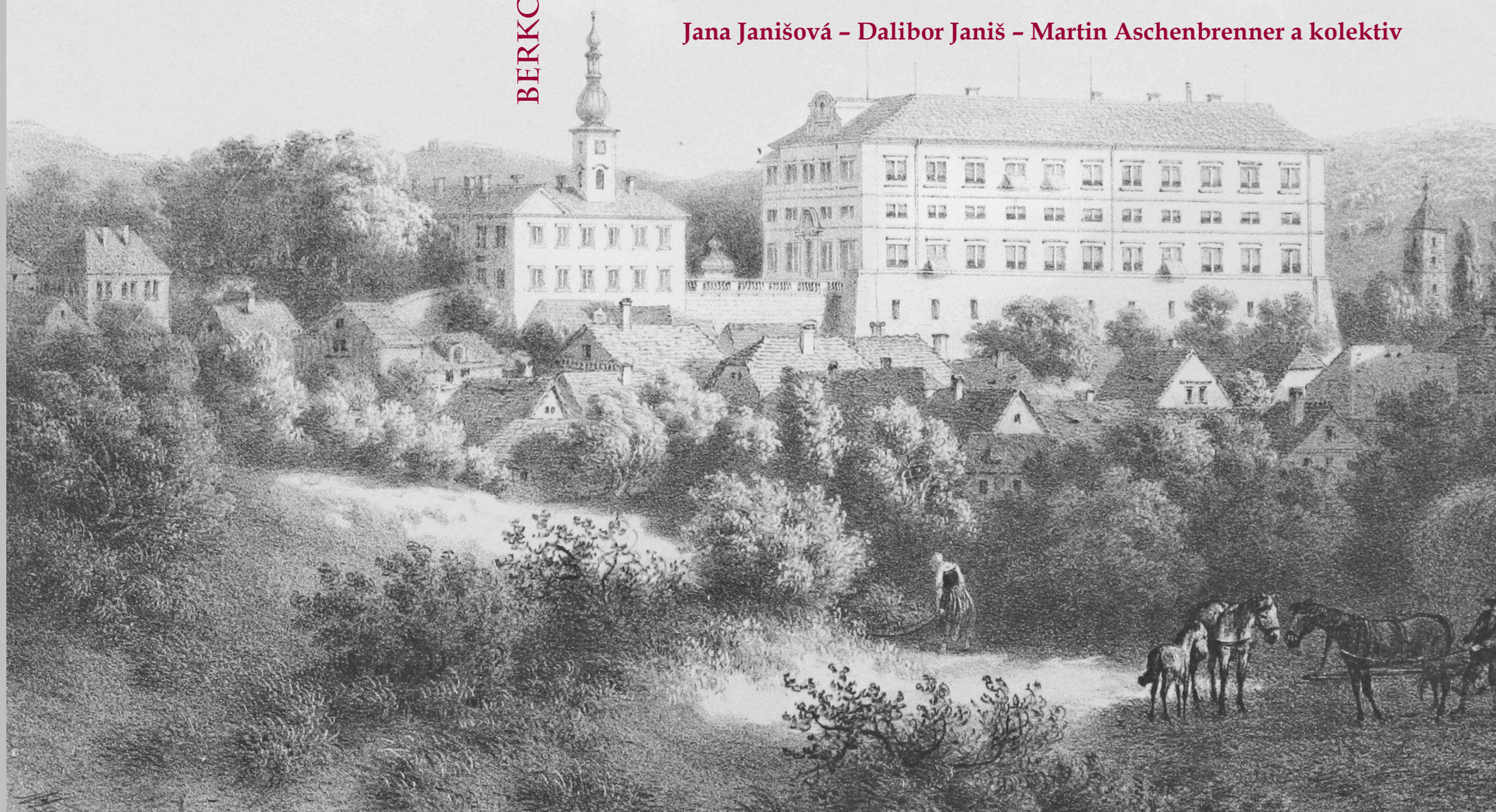

9 788011 011239

BERKOVÉ Z DUBÉ A ZÁKUPY

BERKOVÉ Z DUBÉ A ZÁKUPY

Jana Janišová – Dalibor Janiš – Martin Aschenbrenner a kolektiv

**Berkové z Dubé
a
Zákupy**

BERKOVÉ Z DUBÉ A ZÁKUPY

Jana Janišová – Dalibor Janiš – Martin Aschenbrenner a kolektiv

Autorský kolektiv:
Martin Aschenbrenner
Dalibor Janiš
Jana Janišová
Jan Rucz
Jan Štětina

Římskokatolická farnost – děkanství Zákupy

Zákupy 2021

Recenzovala: PhDr. Hana Jordánková

Authors © Martin Aschenbrenner, Dalibor Janiš, Jana Janišová, Jan Rucz, Jan
Štětina, 2021

ISBN 978-80-11-01123-9

Obsah

Předmluva (<i>Jana Janišová, Dalibor Janiš</i>)	6
1. Zákupská větev Berků z Dubé (<i>Martin Aschenbrenner</i>)	8
2. Příspěvek k poznání náboženských poměrů na Zákupsku za Berků z Dubé (<i>Martin Aschenbrenner</i>).....	16
3. Berkové z Dubé a jejich moravské statky ve středověku a na prahu raného novověku (<i>Dalibor Janiš</i>).....	25
4. Šternberk na Moravě. Od gotického hradu k renesanční rezidenci Berků z Dubé (<i>Jan Štětina</i>).....	45
5. Ladislav Berka z Dubé (1560–1613), nejvyšší zemský komorník a správce úřadu hejtmanského na Moravě (<i>Jana Janišová</i>)	73
6. František Antonín Berka z Dubé (1651–1706)(<i>Jan Rucz</i>).....	110
Seznam vyobrazení	131
Zkratky	136
Prameny a literatura	137
Summary	154

Předmluva

Panský rod Berků z Dubé náležel do mohutného rozrodu Ronovců, který užíval společný erb v podobě dvou černých zkřížených ostrvů položených ve zlatém štítu. Počátky a působení rodu jsou spojeny se středními a hlavně severními Čechami. Zejména na Českolipsku pak zanechali příslušníci rodu řadu stop spjatých s jejich působením – patří k nim i dvě významné památky v Zákupích, a to renesanční zámek a farní kostel sv. Fabiána a Šebestiána. Obě stavby byly později přestavěny do současné podoby. V zákupském kostele se dodnes nachází cenné renesanční berkovské náhrobníky a rodová hrobka.

Berkové z Dubé (a Lipé) představují početný rozrod, který v několika generacích od první poloviny 14. století až do začátku 18. století čítá přibližně 150 mužských a ženských členů (nepočítaje v to manželky jednotlivých Berků), přičemž spolehlivá genealogie celého rodu dosud nebyla vytvořena. Problém představuje jak neúplná pramenná základna, která často nemožnost určit přesné rodové vazby jednotlivých členů. Jedná se například o problém často se opakujících křestních jmen v jedné generaci. K některým členům rodu, zejména k dcerám, se často dochovaly jen torzovité údaje, které neumožňují jejich bezpečné zařazení do rodové struktury a řada jmen bezpochyby ještě čeká na své „objevení“. Důležité téma v dějinách Berků z Dubé, podobně jako u každého významného šlechtického rodu, představuje majetková držba, veřejné působení zejména v dvorských a zemských úřadech, fundátorská a stavební činnost, mecenát apod.

Dějinám rodu Berků z Dubé (a obecně Ronovců) byla poměrně velká pozornost věnována již v poslední čtvrtině 19. století (H. Knothe, W. Hieke, A. Sedláček) a na tyto práce pak navazují novější studie publikované v posledních dekádách (J. Panáček, M. Sovadina, M. Aschenbrenner, J. Rejzek a další). Předkládaná kolektivní monografie si pochopitelně neklade za cíl úplnější zpracování dějin rodu, ale zabývá se vybranými otázkami spojenými s jednotlivými generacemi rodu napříč staletími. Dosud byla hlavní pozornost věnována působení Berků zejména v (severních) Čechách, monografie se proto zaměřuje i na některé aspekty působení rodu na Moravě ve středověku a v předbělohorském období.

Římskokatolická farnost – děkanství Zákupy, jejímž duchovním správcem je R.D. Mgr. Grzegorz Wolański, ve své činnosti mimo jiné usiluje o prezentaci a poznání dějin zákupského kostela sv. Fabiána a Šebestiána jako významné kulturní památky v rámci města Zákupy i širšího regionu Českolipska. Jak již bylo zmíněno, kostel je velmi úzce spojen s fundátorskou činností Berků z Dubé a Lipé a řada členů tohoto šlechtického rodu našla v kostele také místo svého posledního odpočinku. Dějiny kostela, Zákup i širšího regionu jsou pravidelně představovány na konferencích, které zákupské děkanství spoluorganizuje s partnerskými institucemi. Sympozium uskutečněné v září 2021 bylo jedním z impulsů pro vznik předkládané monografie.

Jana Janišová – Dalibor Janiš

1. Zákupská větev Berků z Dubé

Martin Aschenbrenner

Zákupské panství leželo východně od České Lípy. Vzniklo postupně během 14. století, kdy patřilo pánům ze Smojna a po nich Vartenberkům. Na Berky z Dubé, a to na jejich milštejnskou podlinii, přešlo neznámým způsobem mezi lety 1460 a 1493.¹ Získal jej tedy buď Jindřich Berka z Dubé, nebo jeho nedílní synové Jaroslav, Jiří, Jan a Petr.

Jindřichem Berkou z Dubé se v poslední době podrobně zabýval Jan Rejzek ve své bakalářské práci,² na jejímž základě publikoval na dvě části rozdělenou studii ve sborníku *Bezděz*.³

Jindřich Berka z Dubé zemřel v roce 1469 nebo 1470. Jeho čtyři synové žili v nedělu, ale po úmrtí dvou z nich (Jaroslava a Jana) přistoupili zbylí dva bratři a synové obou bratrů zemřelých v roce 1502 k rozdělení majetku. Ten byl rozdělen na čtyři díly, z nichž ke každému připadla čtvrtina města České Lípy s jedním předměstím, čtvrtina hradu Lipý a k tomu další majetek, jehož tato podlinie Berků shromáždila na Českolipsku velké množství.

Čtyřem synům Jindřicha Berky z Dubé se věnoval Jaroslav Panáček⁴ a nověji rovněž Jan Rejzek v citované bakalářské práci. Jaroslavu Panáčkovi se v deskách zemských podařilo objevit všechny původní zápisy týkající se dělení majetku milštejnské podlinie Berků z Dubé v roce 1502 a na jejich základě opravil omyl Augusta Sedláčka. Ten totiž uvedl, že nákupské panství získal při dělení majetku Petr Berka z Dubé, zatímco ve skutečnosti to byl

---

¹ Panáček, Jaroslav: *Dělení Berků z Dubé v roce 1502*. *Bezděz*. Vlastivědný sborník Českolipska, 13, 2004, s. 24.

² Rejzek, Jan: *Berkové. Páni z Dubé a Lipé, na přelomu středověku a raného novověku*. Bakalářská práce, Univerzita Karlova. Praha 2019.

³ Rejzek, Jan: *Vzestup moci Berků z Dubé v neklidných dobách 15. století. 1. část*. *Bezděz*. Vlastivědný sborník Českolipska, 30, 2021, s. 35–59. Druhá část tamtéž v tisku.

⁴ Viz pozn. 1. Nověji v knize Kol.: *Česká Lípa. Město na Ploučnici*. Česká Lípa 2018, kde je autorem příslušných kapitol.

Obr. 1. Zámek v Zákupech, pohled ze zámecké zahrady. Původní hrad byl před rokem 1541 Berky z Dubé přestavěn na renesanční zámek, později stavebně upravovaný (Foto J. Janišová, 2021).

Václav Berka z Dubé, syn Janův.⁵ Tomu, kromě čtvrtiny České Lípy a čtvrtiny Lipého, připadlo ještě také panství Milštejn (severně od České Lípy i Zákup), vsi Popelov (dnes Okřešice), Sedlec (zaniklá ves), Střížovice a Častolovice z českolipského panství a vsi Horní a Dolní Police a polovina Valteřic (západně od České Lípy) z bývalého kravařského újezdu doksanského kláštera.⁶

Václav Berka z Dubé měl po své matce Lidmile z Kravař majetky na Moravě (zejména Šternberk), kde se usadil už jeho otec, a tak před rokem 1504 prodal svůj podíl na České Lípě a Lipém, panství Zákupy a Milštejn a 3. října 1504 vsi Horní a Dolní Police a polovinu Valteřic svému strýci Petru Berkovi z Dubé.

Petr Berka z Dubé se na rozdíl od svých bratrů nevěnoval politické kariéře, snad spravoval společný majetek⁷ a nejspíše tedy sídlil na Lipém. V roce

⁵ Panáček, J.: *Dělení Berků z Dubé*, s. 34–35, kde je i odkaz na původní tvrzení Augusta Sedláčka.

⁶ Kol.: *Česká Lípa*, s. 121.

⁷ Rejzek, J.: *Berkové*, s. 65.

1518 prodal zákupské panství svému synovci Zdislavu Berkovi z Dubé, synovi svého bratra Jaroslava, ale jen do Zdislavovy smrti.

Zdislav Berka z Dubé získal v roce 1502 spolu s bratrem Adamem také podíl na berkovském majetku, ale oba bratři se celého podílu brzy zbavili. O Adamovi se dále nic nedovídáme, o Zdislavovi jsou další zprávy právě od roku 1518, kdy tedy opět nabyl části původního rodového majetku, i když částí zcela jiné, než mu původně byla přiřčena.

Když v roce 1522 jeho strýc Petr zemřel, stal se Zdislav, spolu s Petrovou vdovou Beatrix Bezdrůžickou z Kolovrat, poručníkem Petrových nezletilých dětí. Přibližně ve stejné době začal kariéru v zemských úřadech a u dvora, ta však nabrala rychlejšího vzestupu po nástupu Ferdinanda I. Habsburského na český trůn. Zdislav Berka z Dubé jej všemožně podporoval a za to získával jak úřady, tak majetek. V roce 1530 si vzal za manželku svou tetu Beatrix (dříve byl ženat s Magdalenou ze Šebířova), a tím se stal svým svěřeným bratrancům a sestřenicím zároveň nevlastním otcem. Od nich v roce 1532 zakoupil zákupské panství dědičně, a navíc ještě panství Milštejn. Součástí tohoto komplexu byly i jmenované zvláště ležící vsi Popelov, Střížovice, Horní a Dolní Police, polovina Valteřic a Častolovice. Dvě prvně jmenované později přešly na jiné majitele, Častolovice zůstaly součástí zákupského panství a Horní a Dolní Police s polovinou Valteřic se staly základem zvláštního statku Horní Police, který se v následujících desetiletích zvětšoval o dokupované okolí vsi. Panství Zákupy a Milštejn spolu územně nesouvisela, ale ležela nedaleko. Zůstala pak stejným majitelům (spolu se statkem Horní Police) až do zrušení poddanství. Hrad Milštejn byl opuštěn a jeho panství se stalo zvláštní částí zákupského panství, která se označovala jako Cvikovsko (podle městečka ležícího na tomto panství) nebo krompašský díl (podle vsi, kde sídlila správa této části panství). V Zákupích pak Zdislav Berka z Dubé přestavěl hrad na rozsáhlý renesanční zámek.

Po smrti paní Beatrix z Kolovrat (1541) se Zdislav Berka z Dubé oženil ještě jednou (s Annou z Vartenberka), avšak nedočkal se potomků. Zemřel v roce 1553 a závětí rozdělil majetek mezi své příbuzné. Zákupské panství (včetně Milštejna a Horní Police) připadlo synovi jeho bratrance Zbyňku Berkovi z Dubé, kterého můžeme považovat za zakladatele zvláštní větve zákupských Berků z Dubé.

Zbyňkův otec Jindřich byl synem Jiřího Berky z Dubé, který v době dělení berkovského majetku v roce 1502 ještě žil, a tak svůj podíl na severočeském majetku získal on sám. Avšak jeho synové jej brzy prodali. Jindřich pak kupoval panství ve východních Čechách, zároveň spolupracoval s bratrancem Zdislavem a zřejmě díky němu zaujal významné postavení v zemských úřadech.

Obr. 2. Zbyněk Berka z Dubé († 1578), detail náhrobníku v kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupích (Foto D. Janiš, 2021).

Po jeho smrti v roce 1541 však jeho šest urychleně rozprodalo většinu majetku, takže se zdá, že na něm vázly dluhy. Zbylo jim pouze nevelké panství Dřevěnice. Nejstarší z nich Hajman následoval otce na onen svět ve stejném roce. Dalším v pořadí byl právě Zbyněk Berka z Dubé. Nejspíše proto, aby ulevil bratrům, stal se velkopřevorem řádu maltézských rytířů. Existovala zde již vazba na tento řád (Hajman byl prý komturem maltézských rytířů v Žitavě a ve slezském Lembergu) a snad pomohl i Zdislav. První zmínka o Zbyňkovi jako velkopřevorovi byla zatím nalezena k 7. lednu 1544.⁸ Účastnil se čile politického života, často po boku Zdislava Berky.

Po smrti Zdislava Berky z Dubé v roce 1553 spravoval podle jeho závěti Zdislavova panství (Zákupy, Milštejn, statek Horní Police, zástavní Mělník; Jablonné připadlo Zdislavovu bratranci Kryštofovi) s Janem starším Popelem z Lobkovic. V roce 1556, kdy měl převzít nejen správu, ale i užitky z panství Zákupy, jež doposavad náležely Zdislavově vdově Anně z Vartenberka, se

⁸ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. Vydává královský český archiv zemský – Die böhmischen Landtagsverhandlungen und Landtagsbeschlüsse vom J. 1526 an bis auf die Neuzeit. Herausgegeben vom königlich böhmischen Landesarchive, I. díl (1526–1545), Praha 1877, s. 591.*

Zbyněk vzdal úřadu velkopřevora a oženil se. Nadále spravoval majetek také v zastoupení svého bratrance Zdislava ml. Berky z Dubé, s nímž se měl rozdělit. Je dost možné, že už tehdy věděl či předpokládal, jak bude rozdělení vypadat. Došlo k němu až po nabytí zletilosti mladým Zdislavem v roce 1565. Zbyněk si ponechal panství Zákupy a Milštejn a statek Horní Police, zatímco Zdislavovi ml. připadl Mělník.⁹

Abychom usnadnili čtenáři orientaci v následujících kapitolách, které se věnují speciálním, často detailním otázkám souvisejícím s dobou zákupských Berků z Dubé, vyložíme zde nyní jejich genealogii. Ta se opírá o již dříve publikované články autora této kapitoly.¹⁰

Zbyněk Berka z Dubé († 6. 3. 1578 v Zákupcích) se oženil 20. ledna 1556 v Horšovském Týně s Veronikou z Lobkovic, (* 6. 11. 1537, † 30. 12. 1572 v Zákupcích) dcerou Jana staršího Popela z Lobkovic. Za téměř sedmnáct let manželství spolu měli dvanáct dětí, z toho šest synů a šest dcer:

- 1) Jan – * říjen 1556–počátek 1558, † 1. 11. 1578 v České Lípě (zavražděn sluhou)
- 2) Alena (Elena) – * před 1558, † mezi 29. 9. 1599 a 30. 30. 1601, manžel: Bernard Ludvík z Tovarů, svobodný pán z Encezesfeldu a na Miloticích († mezi 26. 1. 1595 a 27. 9. 1599), sňatek před 2. 4. 1573
- 3) Zdislav – * prosinec 1562–leden 1563, † 18. 11. 1563 v Zákupcích
- 4) Albert – * únor 1564, † 14. 6. 1564 v Mělníce
- 5) Zdeněk – * asi srpen 1565, † 8. 3. 1566
- 6) Jindřich – * asi 1565 (dvojče se Zdeňkem?), † mezi prosincem 1586 a 3. 12. 1588
- 7) Václav – * asi 1568, † před 25. 10. 1608, manželky: 1. Anna Berková z Dubé († 3. 8. 1606; z českolipské větve, její děd byl bratrancem Václavova děda), sňatek 21., nebo 22. 6. 1592; 2. Anna Marie Berková z Dubé (ze vzdálené větve kuřívodské; podruhé provdána za hraběte Václava Rozdražovského z Rozdražova na Blatné)
- 8) Eliška (Alžběta) – * před 30. 12. 1572, † 23. 1. 1640, manželé: 1. Jan Novohradský z Kolovrat († 1613), sňatek 14. 2. 1593; 2. Volf Ilburk z Vřesovic

---

⁹ Blíže k tomu: Aschenbrenner, Martin: *Závěť Zdislava Berky z Dubé*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 16, 2007, s. 159–174.

¹⁰ Aulová, Martina – Aschenbrenner, Martin: *Ke genealogii zákupských Berků z Dubé*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska, 13, 2004, s. 277–282; Aschenbrenner, Martin: *Zákupská větev Berků z Dubé*. Genealogické a heraldické listy 3, 2010, s. 12–23. Není-li uvedeno jinak, jsou následující údaje o berkovské genealogii převzaty z těchto článků, kde je uvedena i příslušná literatura a prameny.

- 9) Anna Marie – životní data neznáma, manžel: hrabě z Lodronu/Ladronu
10) N. dcera – životní data neznáma. V roce 1578 ve fraucimoru císařovny-vdovy Marie Španělské.
O dalších dvou dcerách nemáme zprávy.

Obr. 3. Veronika z Lobkovic († 1572), detail náhrobníku v kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupcích (Foto D. Janiš, 2021).

Cennými doklady ke genealogii této rodiny jsou náhrobníky v zákupském kostele sv. Fabiána a Šebestiána a epitaf, původně umístěný v kostele, dnes na zámku v Zákupcích.

Protože tři synové Zbyňka Berky z Dubé zemřeli v útlém věku a další dva buď ani neuzavřeli sňatek, nebo zemřeli bezdětní,¹¹ stal se uchovatelem rodu pouze nejmladší, Václav. Ten nabyl zletilosti v roce 1588. Jeho děti:

- 1) Zbyněk – * 31. 5. 1593 v Zákupcích, pokřtěn 7. 6. 1593 v kostela sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupcích

---

¹¹ V této souvislosti upozorníme na poněkud „záhadný“ náhrobek v zákupském kostele sv. Fabiána a Šebestiána.

- 2) Zdislav – * 12. 7. 1594 v Zákupech, pokřtěn v kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupech 24. 7. 1594, † před 1660 Praha; opat kláštera benediktinů při kostele sv. Salvátora na Starém Městě pražském
- 3) Jiří Václav – * 5. 11. 1595 v Zákupech, pokřtěn v kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupech 19. 11. 1595
- 4) Anna Veronika – * 4. 11. 1598 v Zákupech, pokřtěna patrně v kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupech 22. 11. 1598
- 5) Jan Jindřich – * mezi zářím 1596 a lednem 1597, nebo mezi zářím 1599 a rokem 1600
- 6) Helena – pokřtěna 5. 8. 1601
- 7) Eva – * mezi zářím 1599 a rokem 1600, † 20. 6. 1604 v Hlohově
- 8) Marie – pokřtěna 16. 7. 1606 v Zákupech
- 9) Václav Ignác – * 1608 (pohrobek, jediný Václavův syn z druhého manželství), † 1647; manželka: Apolena Ludmila Horňatecká z Dobročovic.

Genealogické údaje o rodině Václava Berky z Dubé jsou zachyceny v matrice obce Dobranov, kterou vedl tamější farář Valentin Frumald.¹²

Václav Berka z Dubé převzal svůj majetek od poručníků v roce 1588, tedy deset let po otcově smrti. V devadesátých letech se rychle zadlužil natolik, že z dluhů nemohl vybřednout. Co bylo příčinou těchto dluhů, nevíme. Mohla to být špatná poručnická správa, ale i jím nezaviněné problémy – války s Turky, povodně, mor.

Již v době smrti Václava Berky z Dubé v roce 1608 se vědělo o jeho velkých dluzích, neboť jeho vdova a matka pohrobka se urychleně znovu provdala a přenechala péči o sirotky i jejich majetek své švagrové, Václavově sestře Elišce, provdané Novohradské z Kolovrat. Ta sice měla také povědomost o Václavových dluzích, ale byla překvapena stále novými dotírajícími věřiteli, a tak v roce 1609 požádala císaře o možnost prodat majetek svých synovců a neterí. Povolení sice dostala, ale k prodeji došlo až ve chvíli, kdy nejstarší z Václavových synů, Zbyněk, nabyt zletilosti, tj. v srpnu 1612. Zbyněk tehdy prodal celý majetek, tj. zákupské panství včetně Cvikovska a statek Horní Police, svému strýci Janu Novohradskému z Kolovrat, Eliščinu manželovi.¹³

¹² O jeho rodině viz následující kapitola.

¹³ Podrobný rozbor narůstání dluhů a jejich řešení po smrti Václava Berky z Dubé je podán ve studii: Aschenbrenner, M.: *Panství Zákupy za Berků z Dubé (1532–1612)*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska, 21, 2012, s. 25–65.

Obr. 4. Náhrobník Zdeňka Berky z Dubé († 1566) v kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupech (Foto D. Janiš, 2021).

Obr. 5. Náhrobník bratří Alberta († 1563) a Zdislava († 1564) Berků z Dubé z roku 1565 v kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupech (Foto D. Janiš, 2021).

Pokud je známo, pokračovala tato větev Berků z Dubé pouze přes nejmladšího z Václavových siroteků Václava Ignáce. Ten vlastnil jen malý majetek na Kutnohorsku, ač se později stal dědicem rozsáhlého moravského berkovského fideikomisu. Kvůli soudním sporům se fakticky tohoto dědictví nikdy neujal. Jeho vnučky byly posledními členkami rodu Berků z Dubé u nás a pojednává o nich závěrečná kapitola.

2. Příspěvek k poznání náboženských poměrů na Zákupsku za Berků z Dubé

Martin Aschenbrenner

Berkové z Dubé získali zákupské panství asi v šedesátých letech 15. století, ale bezpečnější zprávy o panství máme až z roku 1502, kdy se o svůj rozsáhlý majetek v okolí rozdělili. Zákupské panství tehdy připadlo Václavu Berkovi z Dubé, které nejdéle o dva roky později prodal svému strýci Petru Berkovi z Dubé. Ten jen v roce 1518 prodal svému synovci Zdislavu Berkovi z Dubé.¹⁴ Zpočátku to mělo být jen na dobu Zdislavova života, ten však od Petrových siroteků, jejichž byl poručníkem, koupil v roce 1532 plné vlastnictví panství a k tomu ještě Milštejsko.¹⁵

Zdislav Berka z Dubé se mezi oběma zmíněnými letopočty (1518–1532) stal významnou osobností české politiky. Jeho vzestup začal již před rokem 1526, ale po nástupu Ferdinanda I. Habsburského na český trůn jej Zdislav natolik podporoval, že se stal jeho hlavní oporou v zemi.¹⁶ Získal proto řadu významných úřadů a majetku a v Zákupích mj. nechal přestavět starý hrad na tu dobu neobvykle monumentální zámek. Brzy po jeho dokončení však získal do zástavy Mělník a reprezentativní sídlo si pak zřídil tam.¹⁷

Zdislav Berka z Dubé patřil pochopitelně ke katolíkům, dá se tudíž předpokládat, že katolickou církev podporoval i na svých panstvích, ale prozatím nebyly objeveny žádné přímé doklady, které by to potvrzovaly. Funkci farního kostela v Zákupích plnil tehdy kostel Panny Marie v předpolí hradu/zámku (v místě dnešní nejvyšší terasy italské zahrady). Při rekonstrukci kostela sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupích v šedesátých letech

---

¹⁴ Panáček, Jaroslav: *Dělení Berků z Dubé v roce 1502*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 13, 2004, s. 34–35.

¹⁵ Tamtéž, s. 38.

¹⁶ Aschenbrenner, Martin: *Z dějin zámku a panství Zákupy I. Zdislav Berka z Dubé*. Česká Lípa 2005, s. 2–8.

¹⁷ Macek, Petr – Zahradník, Pavel: *Zámecký areál v Zákupích*. Průzkumy památek 2, 1996, s. 5–6.

Obr. 6. Kostel sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupích, západní průčelí (Foto J. Janišová, 2021).

19. století byl prý na zdi odhalen nápis o zhotovení oken S. Heltem v roce 1551,¹⁸ žádné jiné doklady o tom, že nechal vystavět tento nový kostel Zdislav Berka, však nebyly objeveny. Obvykle se jeho stavba klade až do doby následujícího majitele.

---

¹⁸ Pešta, Jan: *Zákupy, kostel sv. Fabiána a Šebestiána. Stavebněhistorický průzkum*. Rožmitál pod Třemšínem 2015, s. 20–21.

Zdislav Berka z Dubé zemřel v roce 1553 a byl pohřben ve farním kostele sv. Petra a Pavla v České Lípě.¹⁹ Protože byl bezdětný, rozdělil majetek svým vzdálenějším příbuzným. Zákupské panství měla po tři roky užívat jeho manželka Anna z Vartenberka a spravovat jej měli určení poručníci, z nichž jeden, Zbyněk Berka z Dubé, pak měl panství zdědit.²⁰

Zbyněk Berka z Dubé byl synem Zdislavova bratrance Jindřicha, jemuž patřilo malé panství Dřevěnice ve východních Čechách. Jak Jindřich, tak Zbyněk se svým vlivným příbuzným po léta spolupracovali. Zbyněk se stal velkopřevorem řádu maltézských rytířů v Čechách, nadále se však účastnil politického dění. Až v roce 1556 se úřadu velkopřevora vzdal a oženil se Veronikou z Lobkovic. Zákupské panství s Milštejnem a Mělníkem držel sice podle Zdislavovy závěti spolu se svým příbuzným Zdislavem ml. Berkou z Dubé z jablonské větve rodu, ale zřejmě od začátku považoval za svůj budoucí majetek Zákupsko. Když v roce 1565 Zdislav ml. nabyl zletilosti, o majetek se rozdělili, a Zbyněk skutečně získal Zákupy a Milštejn, zatímco Zdislavovi ml. připadl Mělník.²¹

Zbyněk Berka z Dubé dostavěl nebo dal postavit zcela nový farní kostel sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupcech. Jaroslav Panáček poukázal na jeho značnou podobnost s kostelem sv. Alžběty Uherské ve Cvikově, který byl stavěn v letech 1553–1558 stavitelem Benediktem F/V/Servim a vysvěcený v roce 1559 pražským arcibiskupem Antonínem Brusem z Mohelnice. Ačkoliv předpokládá zahájení stavby již za Zdislava Berky z Dubé, domnívám se, že pravděpodobnější je zahájení stavby nákupského kostela až po dokončení kostela ve Cvikově, tedy v roce 1558 či 1559.²² Nasvědčují tomu i další časové údaje: pořízení zvonu v roce 1562,²³ a v roce 1565 uložení ostatků dvou synů Zbyňka Berky z Dubé, zemřelých v předchozích dvou letech, které předpokládá zřízení pohřební krypty.²⁴ Tradiční rok dokončení stavby 1566 tedy nebude daleko od pravdy.

Z roku 1566 uvádějí pozdější poznámky nákupského faráře Martina, který byl tehdy jmenován děkanem v Mostě, a nově jmenovaného Johanna

---

¹⁹ Panáček, Jaroslav: *Zaniklé památky ve farním kostele sv. Petra a Pavla v České Lípě*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 19, 2010, s. 43–45.

²⁰ Aschenbrenner, Martin: *Závěť Zdislava Berky z Dubé*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 16, 2007, s. 161–162.

²¹ Aschenbrenner, Martin: *Z dějin zámku a panství Zákupy IV. Zbyněk Berka z Dubé*. Česká Lípa 2007, s. 1–7, 12.

²² Panáček, Jaroslav: *Poznámky k vývoji sídelní aglomerace Zákup u České Lípy*. Časopis Společnosti přátel starožitností 3, 2013, s. 164.

²³ Státní okresní archiv Česká Lípa (dále jen SOKA Česká Lípa), fond Farní úřad Zákupy, přílohy k pamětnici 1734–1930, kart. 38.

²⁴ Aulová, Martina – Aschenbrenner, Martin: *Ke genealogii nákupských Berků z Dubé*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 13, 2004, s. 277–282.

Obr. 7–8. Náhrobník Zbyňka Berky z Dubé († 1578) v kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupech; detail rodového erbu (Foto D. Janiš, 2021).

Galeria. Snad už tehdy po něm nastoupil farář Paul Weiss, který je pak doložen od roku 1573.²⁵

K roku 1566 se také uvádí založení zákupské farní pamětnice, což by dobře navazovalo na založení nového kostela. Zápisy v pamětnici sice skutečně začínají rokem 1566, ale následující letopočty nejdou po sobě, nýbrž jsou zpřeházené, ale zároveň patrně psané stejnou rukou. Zdá se tedy, že se jedná o pozdější soupis zjištěných událostí. Nicméně nám tyto zápisy a po nich následující opisy nadačních listin objasňují ledaco ze zdejších dějin.²⁶

V době Zbyňka Berky z Dubé se rychle měnily náboženské poměry na sousedních panstvích. Především podlehl luterství jeho příbuzný Zikmund

²⁵ SOKA Česká Lípa, Farní úřad Zákupy, přílohy k pamětnici 1931–1951, kart. 38.

²⁶ Tamtéž, pamětnice 1566–1670, kart. 39.

Obr. 9. Náhrobník Veroniky z Lobkovic († 1572), v kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupích (Foto D. Janiš, 2021).

Berka z Dubé, bratranec a zároveň nevlastní syn Zbyňkova předchůdce Zdislava Berky z Dubé. Uvádí se sice, že se tak stalo patrně vlivem jeho druhé manželky Kunhuty z Eberštejna, avšak i jeho první manželka Sidonie Šliková z Holiče pocházela ze šlechtického rodu, který se přiklonil k luterství. Zikmundův obrat je tedy jistě staršího data, než se doposud předpokládalo (se Sidonií se oženil někdy počátkem třicátých let).²⁷ Luterstvím bylo tedy zasaženo bezprostřední okolí zákupského panství – Česká Lípa s okolím, Sloup a panství Děvín s Mimoní. Zákupské panství zůstávalo nadále katolickým. V roce 1565 se uskutečnil sjezd katolických kněží z okolí v Dobranově, jež svolal sám arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice (zároveň vysvětil oltář sv. Víta a sv. Jiří v kostele sv. Petra a Pavla v České Lípě). V roce 1573 se takový sjezd konal přímo v Zákupích a při něm byli dokonce vysvěcováni katoličtí kněží.²⁸

²⁷ Aschenbrenner, Martin: *Sidonie Schliková a její dvě manželství. Stopy Schliků na Českolipsku*. In: Kalinová, Gabriela (ed.): *Schlikové známí i neznámí a jejich vliv na dějiny světového peněžnictví*. Sborník příspěvků z mezinárodního historického sympozia. Ostrov 2020, s. 184–186.

²⁸ Vojtíšková, Marie: *Třpyt a stíny města České Lípy v době krále Rudolfa II.* Česká Lípa 1997, s. 26–27.

Účast pražského arcibiskupa (prvního po obnovení úřadu po asi sto padesáti letech) na vysvěcení cvikovského kostela, oltáře v kostele českolipském a jeho angažovanost při upevňování katolicství na Zákupsku ukazuje nejen jeho snahu posílit katolickou církev, ale i pevné napojení na Berký z Dubé, zde konkrétně na pana Zbyňka.

Zbyněk Berka z Dubé zemřel 6. března 1578 a majetek po něm zdědili jeho tři synové Jan, Jindřich a Václav, avšak pouze Jan byl tehdy zletilý. Nestal se však zapsat do dějin, ani místních, neboť byli již 11. listopadu 1578 zavražděni vlastním sluhou na náměstí v České Lípě.²⁹ Za oba mladší bratry spravovala panství jejich vzdálená příbuzná slečna Markéta Adršbachová z Dubé, a to nejspíše do roku 1584, kdy se jej ujal starší z bratrů – Jindřich. Ten však zemřel již po několika letech (mezi lety 1586 a 1588).³⁰ Teprve v roce 1588 se ujal majetku nejmladší pozůstalý bratr – Václav, který žil až do roku 1608.

Náboženská situace se v době poručnické správy neměnila. V České Lípě se čím dál více rozmáhalo luterství, zatímco na Zákupsku se drželo katolicství, zůstával zde i stejný farář, Paul Weiss. V posledním desetiletí 16. století se do náboženských poměrů Zákupska výrazněji zapsala rodina Frumaldů. Již o nich sice bylo pojednáno (např. Marie Vojtíšková je připomínána na více místech své zde citované práce), ale z pamětnice zákupské farnosti lze vyčíst ještě další údaje, které ty doposud známé doplňují či opravují. Jednak se někteří členové rodiny Frumaldů objevují v úvodních, latinsky psaných poznámkách v pamětnici, jednak členové rodiny zřídili později (1599 a 1617) dvě nadace, jež jsou v pamětnici zapsány a obsahují také některé údaje o členech rodiny, jak přímo v textu, tak v poznámkách, které k nim přičinil zákupský děkan Wenzel Teubner.³¹

Tato rodina přišla do Zákup zřejmě z Děčína v roce 1567 v osobě učitele zákupské školy Michaela Frumalda, narozeného v roce 1526. Měl patrně tři syny – zcela jistě Valentina a Gabriela, zřejmě ještě Antonína. Kromě nich se v pramenech objevuje i Dorota Frumaldin-Merznerin, totiž Frumaldová provdaná za Jakoba Merznera. Není jisté její zařazení do genealogie, ale jako nejpravděpodobnější se jeví, že byla dcerou Michaela Frumalda, tedy sestrou Valentina, Gabriela, popř. Antonína. Z celé rodiny se nejvíce dovídáme o Valentinu Frumaldovi, který byl starší než jeho bratr Gabriel.

Valentin Frumald se narodil v roce 1549 a v roce 1571 slavil v zákupském kostele primici. Kde a co vystudoval, nebo za jakých okolností se stal knězem, se bohužel nedozvídáme. Stal se pak kaplanem v Zákupcích a zřejmě současně i v České Lípě a během dalších tří let vystřídal ještě místa farářů

---

²⁹ Tamtéž, s. 40–42.

³⁰ Aschenbrenner, Martin: *Zákupská větev Berků z Dubé*. Genealogické a heraldické listy 3, 2010, s. 16–18.

³¹ SOKA Česká Lípa, Farní úřad Zákupy, pamětnice 1566–1670, kart. 39. Není-li uvedeno jinak, jsou následující údaje z tohoto pramene.

v Brenné a v Horní Polici, až v roce 1574 zakotvil jako farář v Dobranově, kde působil čtyřicet let. Současně byl také krátkou dobu proboštem a čtyři roky oltářníkem u sv. Marie Magdalény v České Lípě. V roce 1585 začal v Dobranově vést první matriku, a to křtů, sňatků i pohřbů. Do ní občas zapisoval i pamětní zápisy, buď přímo se týkající příslušného roku či data, anebo toho, co si v té době vybavil z minulosti. Jeho poznámky tak sahají zpětně snad až do roku 1567.³² Tato matrika je tedy zároveň kronikou. Přestože Valentinovy poznámky jsou nesystematické, poskytují nám často neocenitelnou pomoc při poznání této doby na Českolipsku. Kromě neobvyklých přírodních jevů a pohrom (povodně, mor) či cen na trhu uvádí údaje o zákupských Bercích z Dubé, jejich hostech, ale i zvláštních historkách ze zámku, také o majiteli panství Nový zámek Janovi z Vartenberka či o obyčejných lidech, dokonce i o spodině společnosti, jejíž děti občas křtil. Několikrát také uvádí informace o šíření luterství a nezapomíná ho přísně odsuzovat. V roce 1592 se stal 7. srpna Valentin Frumald zároveň proboštem plaského kláštera při kostele sv. Marie Magdalény v České Lípě za přítomnosti majitelů zákupského a novozámeckého panství, jejich úředníků, ba dokonce i služebnictva. Obřadu se však nezúčastnil nikdo z českolipských měšťanů, již zcela propadlých luterství.

Valentinův mladší bratr Gabriel Frumald se rovněž stal knězem. Narodil se v roce 1558. Primici slavil v zákupském kostele v roce 1580, byl tedy zřejmě podstatně mladší než Valentin, anebo mu z nějakých důvodů trvalo déle kněžské studium. Kde pak působil, zatím není známo, ale po smrti Paula Weisse v roce 1592 se stal farářem v Zákupech. Začátek jeho působení tak spadá právě do doby, kdy se Václav Berka z Dubé oženil.

Václav Berka navázal či rozvíjel vztahy se svým vlivným příbuzným Zbyňkem Berkou z Dubé, který se stal knězem a zastával mnoho významných církevních úřadů, mj. byl proboštem litoměřické kapituly a v roce 1592 (papežem potvrzen 1593) pražským arcibiskupem. V roce 1590, tedy ještě jako probošt litoměřické kapituly, celebroid mši v zákupském kostele. V roce 1593, již jako arcibiskup, opětne celebroid mši, po které Gabriel Frumald pokřtil prvního narozeného syna Václava Berky z Dubé. Arcibiskup se zároveň stal jedním z kmotrů dítěte, které dostalo, bezpochyby po něm, jméno Zbyněk.³³ Následujícího roku 1594 pokřtil 24. července Gabriel Frumald dalšího Václavova syna, Zdislava, který se narodil o dvanáct dní dříve. Kmotrem

---

³² Wiechowsky, A[lexander]: *Aufzeichnungen des Pfarrers Valentin Frumald in Dobern*. Mitteilungen des Nordböhmischen Excursions-Club 1911, s. 81–113.

³³ Tamtéž, s. 88.

Obr. 10. Kostel sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupích (Foto J. Janišová, 2021).

byl opětně arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé a také Jiří Pontanus z Breitenberka a zřejmě také Valentin Frumald.³⁴ V roce 1595 při křtu dalšího Václavova syna Jiřího Václava 19. listopadu již arcibiskup kmotrem nebyl, ale mezi kmotry je zaznamenán Valentin Frumald.³⁵

Gabriel i Valentin Frumaldové přenesli 25. března 1598 tělo zemřelé Markéty Adršbachové z Dubé z Nového zámku, kde zemřela, do kaple Panny Marie v Zákupích, odkud teprve byla přenesena k pohřbu.³⁶

V březnu 1599 přinesl podle zápisu Valentina Frumalda forman Bock do Zákup z Moravy mor a ten zde zuřil až do listopadu, v Dobranově začal až v srpnu, ale trval až do ledna 1600. Na mor zemřel 22. července 1599 Michael Frumald a 20. září 1599 i jeho syn - zákupský farář Gabriel Frumald.

Gabriel Frumald zřídil 10. září 1599 nadaci na zádušní mše za svou a otcovu duši u oltáře sv. Kříže v zákupském kostele a na almužny pro chudé, které se v souvislosti se zádušní mší měly každoročně rozdávat. Prospěch z nadace měl i zákupský špitál, za což se jeho chovanci měli účastnit zádušních mší za oba zesnulé.

Zákupská fara zůstala po nějakou dobu neobsazena a potřebné náboženské úkony prováděli sousední faráři – z Brenné a z Dobranova. V roce 1600

³⁴ Tamtéž, s. 92.

³⁵ Tamtéž, s. 100.

³⁶ Tamtéž, s. 103.

se stal farářem v Zákupích Matthias Horn, vydržel zde však jen rok, pak jej vystřídal Pankrác Scriba a vytrval zde až do roku 1609, odešel tedy rok po smrti Václava Berky z Dubé, v době poručnické vlády jeho sestry Elišky Novohradské z Kolovrat. O něm je zatím známo to, že Václavu Berkovi z Dubé půjčoval peníze, je totiž veden v seznamech jeho věřitelů.³⁷ Již se uvádí také jako děkan, o zřízení děkanství v Zákupích však zatím informace postrádáme.

Po Pankráci Scribovi zde působil Benedikt Sadler, o němž však zatím nic dalšího nevíme. Zemřel v roce 1616 a jeho místo zaujal Wenzel Udalrik Teubner, s jehož jménem je pak spojena rekatolizace okolních panství.

Pokud jde o rodinu Frumaldů, existoval ještě třetí bratr Valentina a Gabriela, Antonín Frumald. O něm však víme pouze to, že byl úředním písařem v Zákupích. V této funkci ho připomíná jeho bratr Valentin ve své matrice k roku 1592, kdy se Antonín účastnil 7. srpna jeho instalace za probošta u sv. Marie Magdalény v České Lípě. Antonín je pak bez uvedení funkce podepsán pod nadací svého bratra Gabriela z roku 1599.

Valentin Frumald žil ještě v době Wenzela Teubnera. Jeho poslední roky jsou však nejasné. Zřejmě žil od roku 1615 „na penzi“ v Zákupích a pomáhal zdejšímu děkanovi (uvádí se jako koadjutor). Zemřel 1. června 1624 a byl pohřben v kostele u oltáře Nejsvětější Trojice, který dal sám zřídit.

Již 24. srpna 1617 zřídil Valentin Frumald nadaci z úroků 30 kop grošů míšeňských, ze kterých se po dobu jeho života měly udělovat almužny a kupovat svíce do kostela. Po jeho smrti se z nich měly financovat také zádušní mše za jeho duši. Protože v té době ještě nebylo jasné, která církev v Čechách zvítězí, pamatoval Valentin Frumald i na případ, kdy by se v Zákupích rozšířila nekatolická víra. V tom případě měli jeho přátelé přenést nadaci do některého katolického místa, nebo peníze rozdat chudým lidem.

Při práci na tomto příspěvku se ukázalo několik okruhů, které by bylo potřeba i možno k tématu ještě prozkoumat:

- 1) Vztahy zákupské a dobranovské fary k farám okolním (Brenná, zejména však Česká Lípa) na konci 16. a na začátku 17. století.
- 2) Vztahy arcibiskupa Zbyňka Berky z Dubé k zákupským (a okolním) Berkům z Dubé.
- 3) Podrobněji prozkoumat nadace Frumaldů.

To si však vyžádá další studium, které prozatím nebylo možno provést, mimo jiné také kvůli omezenému fungování archivů v posledním roce.

---

³⁷ Aschenbrenner, Martin: *Panství Zákupy za Berků z Dubé*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 21, 2012, s. 42.

3. Berkové z Dubé a jejich moravské statky ve středověku a na prahu raného novověku

Dalibor Janiš

Panský rod Berků z Dubé a z Lipé, patřící do mohutného rozrodu Ronovců, byl ve středověku majetkově spjat především se severními a východními Čechami.³⁸ Teprve ve druhé polovině 15. století se příslušníci rodu objevují i jako držitelé statků na území Moravského markrabství. Do osudů Moravy však jeden příslušník rodu výrazněji zasáhl již v první polovině 14. století. Byl jím v letech 1326 až 1333 olomoucký biskup Hynek Berka z Dubé.

Hynek byl synem významného velmože na dvoře krále Václava II., držitele dvorských úřadů a ke konci života pražského purkrabího Hynka z Dubé († asi 1309), jenž držel statky v severních Čechách a byl zástavním držitelem královského hradu Bezděz.³⁹ Hynek se k roku 1309 připomíná s přízviskem Žák (*Hinco dictus Scolaris*), což ukazuje na jeho možné vzdělání i skutečnost, že byl předurčen pro církevní dráhu. Nikdy není jmenován s příjímím Berka, které jako první člen rodu začal používat jeho stejnojmenný bratr Hynek Berka z Dubé († 1348). Hynek Žák společně s bratry (dalšími byli Půta z Frýdlantu a Hynáč z Housky)⁴⁰ patřil do mocné skupiny Ronovců, která v čele

---

³⁸ K Ronovcům nověji Sovadina, Miloslav: *Rozrod žitavských Ronovců ve druhé polovině 13. století*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 7, 1998, s. 15–34; týž: *Ronovci a Žitava ve 13. a v 1. čtvrtině 14. století*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 6, 1997, s. 7–18. K Berkům ze starší literatury zejména Hieke, Wenzel: *Die Berka von Duba und ihre Besitzungen in Böhmen*. Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 24, 1885/1886, s. 116–155; 25, 1886/1887, s. 51–75; 26, 1887/1888, s. 75–107, 381–395. Nověji ke starším dějinám rodu Panáček, Jaroslav: *První velké dělení Berků z Dubé v letech 1391–1402*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 28, 2019, s. 5–25.

³⁹ Jan, Libor: *Václav II. Král na stříbrném trůnu (1283–1305)*. Praha 2015, s. 185–186. Hynek je často označován (podobně jako jeho syn Hynek Berka) německou formou jména – Heiman.

⁴⁰ Hieke, W.: *Die Berka* (1885/1886), s. 118–121; Šusta, Josef: *Král cizinec. České dějiny II/2*. Praha 1939, s. 14, 15. Hynáč je v literatuře označován často jako „Hynáček“, prameny ale tuto zdrobnělinu nedokládají.

Obr. 11. Královský hrad Bezděz (Foto D. Janiš, 2021).

s Jindřichem z Lipé († 1329) výrazně ovlivňovala mocenské poměry v českém státě po vymření Přemyslovců a v prvních letech vlády Jana Lucemburského. Z uvedených bratrů byl bezpochyby nejvýznamnější Hynek Berka z Dubé, který patřil do okruhu rádců krále Jana a v letech 1321–1346 zastával úřad nejvyššího purkrabího pražského. V polovině 20. let se připomíná také jako zemský hejtman v Čechách, kdy zastupoval nepřítomného panovníka.⁴¹ Na počátku 30. let byl blíže neznámou dobu (bezpečně v letech 1331–1332) královským hejtmanem v Hlohovsku po jeho dobytí Janem Lucemburským.⁴²

Hynek Žák se na pražském královském dvoře objevil po boku svého otce. V březnu 1306 získal společně s otcem od krále Václava III. doživotní užívaní ves Holešovice u Prahy. Hynek je označen jako pražský kanovník.⁴³ Listina krále Jindřicha Korutanského ze srpna 1309 dokládá, že Hynek měl dříve v zástavě v Kutné Hoře tzv. lyžné (poplatky za prodej piva a vína), což

⁴¹ Chlumecký, Petr – Chytil, Josef (edd.): *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* (dále jen CDM). VI. Brünn 1854, s. 266–267, č. 341; Šusta, J.: *Král*, s. 440, 445; Hledíková, Zdeňka: *Biskup Jan IV. z Dražic (1301–1343)*. Praha 1991, s. 125.

⁴² Bobková, Lenka: *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*. Praha 2018, s. 110, 155, 176, 193, 205, 312, 340, 344, 356; Wojtucka, Jana: *Začlenění Hlohovska do Koruny české a jeho vývoj v letech 1331–1384*. In: Bobková, Lenka – Fantysová-Matějková, Jana – Zdichynec, Jan (edd.): *Korunní země v dějinách českého státu*. Praha 2003, s. 110–111, 143.

⁴³ Emler, Josef (ed.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* (dále jen RBM). III. (1311–1333). Pragae 1890, s. 900, č. 2085; Eršil, Jaroslav – Pražák, Jiří (edd.): *Archiv pražské metropolitní kapituly. I. Katalog listin a listů z doby předhusitské (–1419)*. Praha 1956, s. 37, č. 91. Srov. CDM VII, s. 905–906, č. 347.

nepochybně souviselo se skutečností, že podkomořský úřad spojený se správou královských příjmů spravoval jeho vzdálený příbuzný Jindřich z Lipé.⁴⁴ Hynek z Dubé se někdy před rokem 1320 stal pražským proboštem, později působil také jako jeden z administrátorů pražského biskupství v době sedisvakance biskupa Jana z Dražic.⁴⁵ Po smrti olomouckého biskupa Konráda v srpnu 1326 král Jan dle svědectví zbraslavské kroniky prosadil Hynka jako exponenta svého dvora na biskupský stolec.⁴⁶ Král již za života biskupa Konráda (ke konci života nemocného) požadoval, aby papež zrušil právo volby biskupa kapitulou, aby mohl případně uprázdněný stolec obsadit kandidátem dle svého výběru. Papež Jan XXII. českému panovníkovi vyhověl a v září 1324 zakázal olomoucké kapitule následnou volbu biskupa s tím, že jej jmenuje sám.⁴⁷ Stalo se tak o dva roky později, kdy papež jmenoval 26. září 1326 probošta pražské kapituly Hynka z Dubé olomouckým biskupem. Nový biskup však v době nástupu na olomoucký stolec neměl kněžské svěcení, které přijal až 6. ledna 1327.⁴⁸ Papež Jan XXII. dovolil Hynkovi 25. března téhož roku přijmout biskupské svěcení z rukou jiného biskupa za asistence dalších dvou nebo tří věrohodných biskupů; papež Hynka v listu označuje jako vzdělaného muže.⁴⁹

Listinou vydanou 31. května 1327 daroval král Jan Lucemburský novému olomouckému biskupovi Hynkovi a jeho bratru Hynkovi Berkovi vesnice Křenovice, Těšany a polovinu Tištiny, které panovníkovi připadly odúmrtí po předchozím biskupovi Konrádovi (šlo o jeho osobní majetek). Majetek obdrželi dědičně a mohli s ním volně disponovat.⁵⁰ V červenci 1330 oba bratři darovali ves Křenovice olomouckého kapitule.⁵¹

Hynek z Dubé se i po nástupu na olomoucký biskupský stolec aktivně účastnil pražské dvorské politiky. V roce 1327 vedl poselstvo, které do Tyrol doprovázelo syna krále Jana, pětiletého Jana Jindřicha, budoucího manžela Markéty, jež byla dcerou korutanského vévody a sesazeného českého krále Jindřicha.⁵² Podle svědectví zbraslavské kroniky měl biskup Hynek *časté nemoci, bál se pro nezvyklé podnebí zůstávati na Moravě, a proto častěji bydlil*

⁴⁴ RBM II, s. 953, č. 2193; Šusta, J.: *Král*, s. 20.

⁴⁵ CDM VI, s. 137–138, č. 181; Šusta, J.: *Král*, s. 418–419; Bobková, L.: *Jan Lucemburský*, s. 231.

⁴⁶ FRB V, s. 287; Fiala, Zdeněk (ed.) a kol.: *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae regiae*. Překlad F. Heřmanský a R. Mertlík. Praha 1976, s. 362.

⁴⁷ Šusta, J.: *Král*, s. 388–389; Medek, Václav: *Osudy moravské církve do konce 14. věku. I. díl dějin olomoucké arcidiecéze*. Praha 1971, s. 119; Bobková, L.: *Jan Lucemburský*, s. 196.

⁴⁸ CDM VI, s. 245–247, č. 317; s. 247, č. 318; RBM III, s. 476, č. 1228; Medek, V.: *Osudy*, s. 119.

⁴⁹ CDM VI, s. 260, č. 331; Medek, V.: *Osudy*, s. 119.

⁵⁰ CDM VI, s. 266–267, č. 341. Srov. závěť biskupa Konráda z června 1326 – CDM VI, s. 242–243, č. 314; Hosák, Ladislav: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha 1938, s. 485, 508–509, 658.

⁵¹ CDM VI, s. 310, č. 401–402; s. 325, č. 424 (v roce 1331 potvrdil donaci panovník).

⁵² Bobková, L.: *Jan Lucemburský*, s. 153–154; Šusta, J.: *Král*, s. 445–446; CDM VI, s. 393, č. 25.

v *Čechách*.⁵³ Dochované biskupovy písemnosti dokládají střídavé pobyty jak na Moravě, tak v Čechách (v Praze). Na Moravě pobýval patrně více v prvních letech svého episkopátu (v letech 1327–1330 doloženy pobyty v Olomouci, Svitavách, Modřicích a Brně). V posledních třech letech pobýval asi více v Praze, doloženy jsou i moravské pobyty (Náměšť, Olomouc).⁵⁴ Biskupova častá nepřítomnost v diecézi se pak odrazila na skutečnosti, že v její správě mu pomáhaly, respektive jej zastupovaly další osoby – olomoucký generální vikář Enoch, titulární biskup ptujský (1327), dále sufragán Dětrich, titulární biskup dionysijský (1333), a další generální vikář a oficiál Jan řečený Paduánský, olomoucký kanovník (1333).⁵⁵ Olomoucký biskup Hynek z Dubé zemřel 27. prosince 1334 a podle svědectví zbraslavské kroniky byl pohřben v pražské svatovítské bazilice.⁵⁶

V následujícím období se s majetky rodu Berků z Dubé a Lipé na Moravě nesetkáváme. Jedinou výjimku tvoří Hynek Berka z Dubé, který v březnu 1382 získal od moravského markraběte Jošta roční plat 130 hřiven na brněnské městské berni, který mu měl být vyplácen až do odvolání. Tohoto Hynka můžeme ztotožnit velmi pravděpodobně s Hynkem Berkou († 1419) z hohnštejnské větve rodu, tedy vnukem zmiňovaného Hynka Berky († 1348).⁵⁷ Pro tuto identifikaci svědčí také listina z roku 1407, která dokládá, že markrabě Jošt zastavil Hynku Berkovi z Hohnsteinu braniborský hrad Oderburg (později zvaný Bärenkasten) se clem za 6000 kop českých grošů.⁵⁸

Členové rodu Berků z Dubé se jako držitelé statků na území Moravského markrabství objevují až v polovině 15. století, a to prostřednictvím poněkud záhadné osoby Jindřicha Berky z Dubé, jenž se připomíná v souvislosti s východomoravským hradem Starým Světlovem.⁵⁹ Tento hrad koupil v roce 1449 od moravských stavů příslušník nižší šlechty Burian z Vlčnova se svým

⁵³ FRB V, s. 319; Fiala, Z. (ed.) a kol.: *Zbraslavská kronika*, s. 395.

⁵⁴ CDM VI, s. 268–269, č. 345; s. 278–279, č. 361; s. 284–285, č. 369; s. 296, č. 383; s. 299, č. 389; s. 301, č. 392; s. 313, č. 406; s. 313–314, č. 407; s. 315, č. 409–410; s. 317, č. 412; s. 321–322, č. 419; s. 322–323, č. 420; s. 324, č. 422; s. 336, č. 439; s. 339–340, č. 443; s. 340–341, č. 444; s. 341–342, č. 445; s. 353–354, č. 462; s. 360, č. 469; CDM VII, s. 858, č. 267; s. 868–869, č. 290.

⁵⁵ CDM VI, s. 276–277, č. 358; s. 349, č. 454; s. 356–357, č. 466; Medek, V.: *Osudy*, s. 119–120.

⁵⁶ FRB V, s. 319; Fiala, Z. (ed.) a kol.: *Zbraslavská kronika*, s. 395; Medek, V.: *Osudy*, s. 120. Srov. CDM VII, s. 4–5, č. 6.

⁵⁷ CDM XI, s. 228, č. 255; Sedláček, August: *Berka z Dubé*. In: Ottův slovník naučný. III. díl. Praha 1890, s. 814; Baletka, Tomáš: *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375–1411)*. Sborník archivních prací 46, 1996, s. 341, 417; Hieke, W.: *Die Berka* (1885/1886), s. 134–137.

⁵⁸ Raumer, Georg Wilhelm (ed.): *Codex diplomaticus Brandenburgensis continuatus. Sammlung ungedruckter Urkunden zur Brandenburgischen Geschichte*. I. Teil. Berlin – Stettin – Elbing 1831, s. 12–13, č. 14.

⁵⁹ Ke Světlovu nověji Janiš, Dalibor – Vrla, Radim a kol.: *Hrady Zlínského kraje*. Lukov 2018, s. 236–244.

Obr. 12. Hrad Starý Světlov – dochovaný vnější líc parkánové hradby v západní části hradního jádra (Foto D. Janiš, 2013).

příbuzným Zichem z Lipiny. Součástí celého panství byly vedle hradu Světlova městečko Bojkovicemi a vesnice Provodov, Krhov, Pitín, Hostětín, Luhačovice, Ludkovice, Pozlovice, Řetechov, Opatovice, Kladná, Žilín, podíl v Přechkovicích a další příslušenství. Součástí prodeje byl i hrad Sehradice se sedmi vesnicemi; toto sousední panství však bylo lénem olomouckého biskupství.⁶⁰

Po smrti Zicha z Lipiny přešly na základě uzavřeného tzv. spolku všechna majetková práva na Buriana z Vlčnova, který však někdy před polovinou 50. let 15. století také zemřel a Starý Světlov, Sehradice a některé další statky zdědil jeho nedospělý syn Jiřík.⁶¹ Poručníkem sirotek (Jiřík měl patrně nějaké sourozence, snad sestru či sestry) se stal na základě rozhodnutí panovníka Mikuláš Bystřice z Ojnic. Toho v roce 1460 poháněl před zemský soud Procek z Kunštátu z titulu neuhrazených pohledávek vůči vladykům z Vlčnova. Spor byl projednán až v roce 1464, kdy zemský soud Prockovu žalobu odmítl s tím, že Jiřík již byl plnoletý a od svého poručníka statky řádně převzal.⁶² Burian z Vlčnova po sobě zanechal vdovu Kateřinu ze Žerotic, která se někdy před rokem 1457 provdala za Jindřicha Berku z Dubé. Ten získal poměrně velký vliv na správu sirotčího majetku, a to uhrazením nějakých blíže neurčených

⁶⁰ Matějek, František (ed.): *Moravské zemské desky 1480–1566. II. Kraj olomoucký* (dále jen ZDO II). Brno 1948, s. 29–31, č. 212; Pokluda, Zdeněk: *Starý a Nový Světlov v době předbělohorské*. Zlínsko od minulosti k současnosti 17, 2000, s. 19.

⁶¹ Pokluda, Z.: *Starý a Nový Světlov*, s. 21.

⁶² Brandl, Vincenc (ed.): *Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové* (dále jen LCS). Tomus IV/2. Brunae 1882, s. 302, č. 221; s. 333, č. 14. Srov. Juříčka, Martin: *Mikuláš Bystřice z Vojnic na Kroměříži (1434–1478, †1480). Osudy jednoho moravského rytíře v proměnách pozdně středověké společnosti*. *Mediaevalia Historica Bohemica* 22, 2019, s. 96–97.

Obr. 13. Hrad Starý Světlav – východní úsek valu a příkopu kolem hradního jádra (Foto D. Janiš, 2013).

dluhů vladýků z Vlčnova. Současně také disponoval věnnými penězi své manželky Kateřiny, takže jeho pohledávka vůči dědictví Jiříka z Vlčnova činila 2200 zlatých, tedy přibližně jeho jednu polovinu.⁶³

Jindřich Berka z Dubé se tak fakticky stal spoluuzivatelem hradu Světlava, podle kterého se v roce 1457 také poprvé tituloval. V roce 1460 zastupoval jako tzv. poručník v půhonu svého (v té době již zletilého) nevlastního syna Jiříka v jeho půhonech, které se týkaly neuskutečněného zápisu převodu světlavského panství na jeho otce.⁶⁴ Také Jiřík se vedle Vlčnova psal podle Světlava. Oba dva potom čelili v letech 1460 a 1463 (kdy byl částečně obnoven chod zemského soudu) půhonům četných věřitelů – většina pohledávek souvisela s ručením za závazky Buriana z Vlčnova (ty souvisely hlavně s koupí Světlava v roce 1449 i s odprodejem Vlčnova). V roce 1460 se tak do-

⁶³ Pokluda, Z.: *Starý a Nový Světlav*, s. 21. Věno Kateřiny z Žerotíc bylo v roce 1437 pojištěno na Dolním Němčí a Polichně, které náležely vladýkům z Vlčnova – Chlumecký, P[etr] – Chytil, J[osef] – Demuth, K[arel] – Wolskron, A[dolf] R. (edd.): *Die Landtafel des Markgrathumes Mähren (1348–1466)*. 1. *Olmützer Cuda* (dále jen ZDO I). Brünn 1856, s. 373, č. 221.

⁶⁴ LCS IV/2, s. 324, č. 363, 364. Tyto nároky byly v roce 1464 Jiříkovi přiznány je částečně, neboť nebyly otevřeny zemské desky a vklad nebylo možné učinit (faktem je, že k němu došlo dodatečně až v roce 1481) – LCS IV/2, s. 337–338, č. 49. Jiřík z Vlčnova tak byl v roce 1464 zapsán pouze do lenních knih olomouckého biskupství jako držitel léna Sehradice – Lechner, Karl (ed.): *Die ältesten Belehnungs- und Lehensgerichtbücher des Bisthums Olmütz*. I. (dále jen BLGB I). Brünn 1902, s. 83, č. 108; srov. Pokluda, Z.: *Starý a Nový Světlav*, s. 22.

konce celého světlovského panství domáhal na Jiříkovi z Vlčnova Václav z Doloplaz. Jindřicha Berku jako držitele Světlova (*že drží zboží Burjanovo Světlova s jeho příslušenstvím*) a stejným způsobem i Jiříka poháněl již zmiňovaný Procek z Kunštátu (jeho nároky byly ve vztahu k Jindřichovi Berkovi v roce 1464 soudem zamítnuty, vůči Jiříkovi však byl úspěšný). Jiříka žaloval o částku 1400 zlatých také Jan Kužel ze Žeravic. V roce 1463 pak oba poháněl Jan z Honbic a Částkova opět z ručení za závazky Buriana ze Světlova.⁶⁵

Jiřík z Vlčnova shromáždil určité finanční prostředky s tím, že se snažil vyplatit svého otčíma Jindřicha Berku (finanční částka byla dokonce složena na zemském soudu).⁶⁶ K tomu však nedošlo, neboť Jindřich Berka svoji pohledávku ve výši 2200 zlatých na základě příkazu krále Jiřího z Poděbrad postoupil patrně na přelomu let 1463–1464 Matoušovi ze Šternberka. Opět na základě příkazu panovníka Procek z Kunštátu později pohledávku od Matouše vyplatil a postoupil ji Jindřichovi z Lipé, jak to dokládá zemskodeskový vklad majetkového podílu posledně jmenovanému z roku 1466.⁶⁷ Tím Jindřich Berka z Dubé pozbyl svůj majetkový podíl na Světlově a v pramenech se již více nepřipomíná. Jiřík z Vlčnova tak fakticky pozbyl polovinu světlovského panství; důvody postupu, který jej majetkově poškodil, nejsou známy. V pozadí ale stály zájmy olomouckého nejvyššího zemského komorníka Procka z Kunštátu, který byl, jak již bylo zmíněno, ve sporu s Jiříkem z Vlčnova úspěšný a v roce 1464 získal do svého vlastnictví majetkový podíl na světlovském panství ve výši 1400 zlatých.⁶⁸ Mezitím se však hradu a panství Světlova zmocnil Matouš ze Šternberka, takže jej v dubnu 1464 poháněl Procek z Kunštátu i Jiřík z Vlčnova, který se chtěl bránit zmíněnému postoupení částky 2200 zlatých. Matouše vzápětí žalovali i další věřitelé, jejichž pohledávky se stále vázaly ke světlovskému panství.⁶⁹ Jak již bylo uvedeno, majetkový podíl ve výši 2200 zlatých byl Matoušovi nakonec vyplacen na základě příkazu krále Jiřího. Matouš ze Šternberka jako jeden z „neklidných“ vojenských hejtmánů totiž umožnil, aby hrad Světlov využívala bojová družina tzv. bratříků

⁶⁵ LCS IV/2, s. 299, č. 197; s. 300, č. 205–206; s. 325, č. 370; s. 272, č. 37–38; s. 332, č. 6; s. 354–355.

⁶⁶ Dokládá to znění půhonu LCS IV/2, s. 377, č. 458. Srov. také LCS IV/2, s. 474, č. 251.

⁶⁷ ZDO I, s. 441, č. 263. Srov. také LCS IV/2, s. 474, č. 251.

⁶⁸ LCS IV/2, s. 354–355, 357–358 (v dubnu 1464 proběhl tzv. zvod, v srpnu téhož roku tzv. přidělení). Exekuce se týkala jen podílu Jiříka z Vlčnova, nikoliv podílu Matouše ze Šternberka, jak uvádí Pokluda, Z.: *Starý a Nový Světlov*, s. 22–24.

⁶⁹ LCS IV/2, s. 369, č. 410; s. 377, č. 458; s. 416, č. 700; s. 426, č. 742; s. 432, č. 788.

ohrožující moravsko-uherské pomezí.⁷⁰ Procek z Kunštátu tak získal celé světlovské panství, které v roce 1466 prodal Jindřichovi z Lipé.⁷¹

Jiřík z Vlčnova tak vzhledem k velkému zadlužení (ačkoliv snad disponoval určitou částkou na úhradu pohledávek) přišel o celé světlovské panství a v roce 1474 byl nucen odprodat i lenní statek Sehradice.⁷² O činnosti Jindřicha Berky z Dubé v době, kdy držel hrad Světlov (a vliv měl nepochybně i na správu hradu Sehradice), nejsou známy žádné konkrétnější údaje s výjimkou listiny čtyř slezských knížat (včetně opavského knížete Jana) ze srpna 1457, kterou prohlásili, že rozhodnutí ve svém blíže nespecifikovaném sporu (*o všecky nesnáze, záštie a pře*) se skupinou východomoravských šlechticů přenášejí na moravského zemského hejtmana Jana Tovačovského z Cimburka a na Jana Mukaře z Kokor. Ve skupině vedené již zmíněným Matoušem ze Šternberka a z Lukova a Bernardem z Cimburka a na Brumově dále figurovali Jindřich Berka z Dubé a na Světlově, Jan z Messenpecku a na Rožnově, Jan z Mošnova a z Týnce, Jan a Beneš z Heršic a na Kelči, Vaněk z Bařic a na Kurovicích, Beneš z Hustopeč a jistý Dobešovský z Dobešova.⁷³ Většina uvedených šlechticů patřila k vojenským hejtmanům, kteří v období 40. až 60. let 15. století působili na moravsko-uhersko-rakouském pomezí a svojí kořistnickou činností ohrožovali bezpečnost.⁷⁴ Uvedený Dobešovský hrál dle znění citované listiny patrně důležitou roli ve zmíněném sporu a lze jej patrně ztotožnit s Dobešem (Dobeškou) z Tvorkova, který jako „zemský škůdce“ byl na začátku 60. let 15. století ve spojení s Matoušem ze Šternberka.⁷⁵ Role Jindřicha Berky v uvedených událostech je nejasná, můžeme jej ale považovat za spojence Matouše ze Šternberka, což nepřímě dokládá i ono postoupení části světlovského panství o několik let později.

Blíže nejasná je také identifikace Jindřicha Berky a jeho zařazení do berkovského rodu. Jindřich není kromě Světlova doložen s jiným predikátem, který by tak mohl být potřebným vodítkem k jeho bližšímu určení. Dosud zpracované genealogie Berků z Dubé a Lipé (obsahující však stále řadu nejasností) tak nabízejí do úvahy tři Jindřichy z různých rodových větví, případně

---

⁷⁰ Krajča, Milan: *Nekorunovaný vládce východní Moravy Bernard z Cimburka a Brumova (1445–1461)*. Východní Morava. Dějiny – lidé – krajina 2, 2012, s. 15; k Matoušovi souhrnně Pokluda, Zdeněk: *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*. Praha 2012, s. 191–197.

⁷¹ ZDO I, s. 440, č. 248 (převod podílu v hodnotě 1400 zlatých); s. 441, č. 263 (podíl v hodnotě 2200 zlatých).

⁷² BLGB I, s. 89, č. 157; Pokluda, Z.: *Starý a Nový Světlov*, s. 22.

⁷³ Švábenský, Mojmír (ed.): *Stavovské listiny 1212–1847. Katalog*. Brno 1965, s. 117, č. 395; orig. Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA), fond A 1 – Stavovské listiny, sg. 360.

⁷⁴ Srov. Krajča, M.: *Nekorunovaný vládce*, s. 15–16; srov. Jurok, Jiří: *Příčiny, struktury a osobnosti husitské revoluce*. České Budějovice 2006, s. 203–241; Pokluda, Z.: *Moravští Šternberkové*, s. 192–194.

⁷⁵ Stibor, Jiří: *Genealogie pánů z Tvorkova. I. část*. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 53, 2004, s. 18–42.

linií. Z tzv. kuřívodské větve můžeme vyloučit Jindřicha Berku († 1470) z milštejnské (lipské) linie, stejně jako Jindřicha, syna Jindřicha Vaňka († 1413) z hrádecké linie. Jindřicha Berku spojeného s hradem Světlovem tak velmi pravděpodobně můžeme identifikovat s Jindřichem Berkou z Dubé ze čtvrté generace Berků z hohnštejnské větve. Jeho dědem byl Hynek Berka († 1419), nejvyšší zemský sudí a vlastník Hohnsteina, Rumburka, Tolštejna a Ostrého (Scharfensteina), otcem potom jeden z pěti Hynkových synů, Jindřich Berka († před 1436), jenž zdědil polovinu panství Hohnstein, na které zbudoval hrad Wildstein (tento majetek postoupil bratru Hynkovi). Po bratru Janovi zdědil Českou Kamenici s hradem Falkenštejnem, které však prodal Vartenberkům.⁷⁶ Jindřichovou manželkou byla Jitka z Házmburka, která se již jako vdova připomíná v roce 1436, kdy prodala svým čtyřem synům věno zajištěné na městě Benešově (nad Ploučnicí) a vsi Habarticích.⁷⁷ Jindřich Berka měl tedy syny Jindřicha, Hynka, Mikuláše a Zbyňka. Syn Jindřich se společně s otcem poprvé připomíná v roce 1426, později společně s dalšími bratry odprodal některé zděděné statky. Podle dosavadní literatury se Jindřich Berka naposledy připomíná v roce 1445, kdy společně s bratry prodal vesnice Dlažkovice a Nučnice (na Litoměřicku).⁷⁸ Jeho další osudy nejsou jasné, není vyloučeno, že v době interregna působil ve vojenských službách, které ho zavedly na Moravu, kde se poprvé připomíná, jak již bylo uvedeno, v roce 1457. Po odprodeji podílu na světlovském panství někdy kolem přelomu let 1463–1464 jeho další osudy nejsou známy, patrně záhy bez potomků zemřel.

V závěru 15. století se na Moravě objevují další členové rodu Berků z Dubé a Lipé, všichni ale náležejí do tzv. kuřívodské větve rodu. Jde tedy o potomky Jindřicha Berky, řečeného Jednooký († 1404), jenž zanechal sedm synů, z nichž pět bylo zakladateli jednotlivých rodových linií.⁷⁹ Zakladatelem kuřívodské linie byl jeden ze zmiňovaných synů, Václav († před 1425), který po otci zdědil čapské zboží a jehož sídlem se stal hrad Zakšín. Statky zdědili

---

⁷⁶ Sedláček, A.: *Berka*, s. 814; Hieke, W.: *Die Berka* (1885/1886), s. 139–141; Knothe, Hermann: *Die Berka von der Duba auf Hohnstein, Wildenstein, Tollenstein und ihre Beziehungen zu den meissnischen Fürsten*. Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Alterthumskunde 2, 1881, s. 203–206.

⁷⁷ Beneš, František – Beránek, Karel (edd.): *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526. Díl I. Originály listin. Svazek 1/1 (1378–1471)*. Praha 1974, s. 200, č. 790.

⁷⁸ Emler, Josef (ed.): *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae – Pozůstatky desk zemských království českého*. II. díl (dále jen RTT II). Praha 1872, s. 202. Srov. Hieke, W.: *Die Berka* (1885/1886), s. 141; Sedláček, A.: *Berka*, s. 814.

⁷⁹ Ke genealogii Berků ve 14. a na začátku 15. století nověji Rejzek, Jan: *Vzestup moci Berků z Dubé v neklidných dobách 15. století. 1. část*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 30, 2021, s. 35–59 (autor tzv. kuřívodskou linií označuje nověji jakou houseckou, neboť hrad Houska byl jedním z významných sídel této větve rodu); Panáček, J.: *První velké dělení*, s. 9–16.

Obr. 14. Pojednání o členech rodu Berků z Dubé v době kolem přelomu 15. a 16. století v Paprockého *Diadochu* z roku 1602.

jeho synové Hynek a Aleš.⁸⁰ Aleš Berka byl podkomořím královny (1469–1475) a v roce 1460 získal panství Kuřívody, podle kterého se také psal. Zemřel někdy po roce 1481.⁸¹

Na začátku 80. let 15. století se Aleš Berka z Dubé a na Kuřívodě objevuje na Moravě. V roce 1481 mu Arkleb z Ostrova vložil do zemských desek statek

⁸⁰ Panáček, J.: *První velké dělení*, s. 14; Anděl, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. III. Severní Čechy*. Praha 1984, s. 529; Sedláček, A.: *Berka*, s. 816; týž: *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl 10. Boleslavsko*. Praha 1895, s. 173.

⁸¹ Sedláček, August: *Hrady* s. 26–27; Anděl, R. a kol.: *Hrady*, s. 253; RTT II, s. 390.

zahrnující tvrz a město Kunovice se třemi vesnicemi a příslušenstvím.⁸² Důvody pro získání panství v Moravském markrabství nejsou jasné, snad mohly souviset s finančními závazky vzniklými patrně v době česko-uherské války, jak to nepřímo naznačují i spory, které Aleš v markrabství vedl před zemským soudem. V roce 1481 pohnal před zemský soud Jana Kropáče z Nevědomí, jenž držel panství Bučovice, z částky 5000 hřiven grošů s tím, že *drží dědictví mé tvrz Bučovice s městečkem a s jich příslušenstvím, tak jakož Jan z Bludova držel, po kterémžto já k tomu zboží lepší právo mám nežli on*.⁸³ Aleš se tak domáhal svých práv, která na něj měla přejít za blíže neznámých okolností od předchozího držitele panství Jana z Bludova (ten Bučovice držel ještě k roku 1466). Proti Kropáčovi byly později podány další půhony, které dokládají, že na Bučovicích vážly četné pohledávky vzniklé ještě za vladyků z Bludova.⁸⁴ Aleš Berka měl v markrabství ještě další pohledávky vzniklé z ručení, neboť současně poháněl také Půtu z Lichtenburka a z Jemnice. Jako jednoho ze zástupců pro vedení sporu (poručníka v půhonu) určil svého příbuzného Jana Berku z Dubé a na Šternberku. Druhým poručníkem byl služebník Jana z Ronova a na Kuncberku (Křinci) písař Tomáš.⁸⁵ Jan z Ronova současně ve svém půhonu proti Vratislavovi z Pernštejna jmenuje jako poručníky Aleše Berku a zmiňovaného písaře Tomáše.⁸⁶

Ve věci sporu s Janem Kropáčem zemský soud konstatoval, že Kropáč má nedílného bratra, který by také musel být zažalován, a současně, že *věc válečná jest a smluv královských se dotýče* a Jan Kropáč tak nemusel půhonu odpovídat (tj. žaloba byla formálně chybná, spor však nebyl rozsouzen). Spory týkající se „válečných věcí“ (otázky různých závazků, nevyplaceného žoldu apod.) zemský soud tradičně neřešil a současně také odkazoval na oломoucké smlouvy uzavřené mezi Vladislavem II. Jagellonským a Matyášem Korvínem v roce 1478, které obsahují ustanovení o statcích obsazených, respektive dobytých v době války.⁸⁷

Po smrti Aleše Berky zdědil kunovický statek jeho syn Jiřík⁸⁸ Berka z Dubé a na Kuřívodě († 1519/1522), který byl vlastníkem statků Kuřívody, Berštejn a Valečov a správa vzdáleného statku na Moravě pro něj byla zřejmě

⁸² ZDO II, s. 28, č. 199. K pánům z Ostrova (Kunovic) Pilnáček, Josef: *Staromoravští rodové*. Vídeň 1930, s. 82–83, č. 187.

⁸³ LCS V/2, s. 320, č. 303.

⁸⁴ K vladykům z Bludova a Bučovicím Pilnáček, J.: *Staromoravští rodové*, s. 97–98, č. 244; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 280.

⁸⁵ LCS V/2, s. 320, č. 304.

⁸⁶ LCS V/2, s. 320, č. 302. Srov. LCS V/2, s. 436, č. 195; s. 446, č. 267 (nález ve sporu Jana z Ronova).

⁸⁷ Srov. Palacký, František (ed.): *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*. V. díl. Praha 1862, s. 377–387, č. 13.

⁸⁸ V pramenech je označován převážně jako Jiřík, jen výjimečně jako Jiří.

nevýhodná.⁸⁹ Někdy před rokem 1492, kdy byl učiněn vklad do desk, jej prodal varadínskému biskupovi Janu Filipcovi a Janovi z Kunovic. Proti vkladu však nechal zaknihovat Arkleb z Ostrova tzv. odpor s tím, že kunovický statek považuje za svůj dědičný statek, neboť mu nebyl zaplacen.⁹⁰ Otázka doplacení kupní ceny byla na moravském zemském soudě řešena již v roce 1487, kdy zmiňovaný Arkleb pohnal Jiříka Berku, *že jemu ten statek není doplacen*. O dva roky později Arkleb požadoval po zemských úřednících (nejvyšších zemských komornících), aby mu dlužná částka byla stržena z peněz, které Jiřík Berka má dostat za Bučovice. Jiřík patrně pokračoval ve sporu, který ohledně pohledávky na bučovickém statku zahájil již jeho otec Aleš. V dané věci probíhala nějaká jednání již v roce 1487, kdy synovi Jana Kropáče Mikulášovi odpověděl na jeho žádost zvláštním listem přímo král Vladislav Jagellonský v tom smyslu, že má dodržet podmínky úmluvy, kterou s Berkou uzavřel. V roce 1492 pak Jiřík Berka pohnal Jana Kropáče z 5000 hřiven grošů stejně znějícím půhonem jako jeho otec Aleš v roce 1481.⁹¹

Celá záležitost potom byla dořešena v roce 1493. Na základě rozhodnutí zemských soudců měly být u zemského hejtmana složeny ze strany Mikuláše a Jana Kropáčů z Nevědomí peníze za Bučovice určené pro Jiříka Berku. Následně měly být prostřednictvím Jana Berky z Dubé a na Šternberku (se kterým měli Kropáčové uzavřít blíže nespecifikovanou smlouvu) z těchto peněz uhrazeny závazky vůči Arklebovi z Ostrova. V rámci tohoto složitého a ne úplně jasného jednání se Jan Berka stal vlastníkem Bučovic, které následně v září 1494 vložil do zemských desk Janovi Kropáčovi.⁹²

Ve stejné době jako Aleš a Jiřík Berkové se na Moravě objevuje také potomek Hynka Dubského († 1413), jenž založil linii rodu nazývanou jako milštejnská či lipská.⁹³ Hynkův syn Jindřich Berka († 1468/1470) ovládal poměrně rozsáhlé statky (Milštejn, Jablonné, Lipá, Zákupy), patřil k významným členům poděbradské strany a zastával několik zemských a dvorských úřadů. Jeho první manželka je neznámá, druhou byla Alžběta (Eliška) z Poděbrad a Kunštátu. Zanechal čtyři syny – Jaroslava († 1491/1493), Jiřího († 1503/1507), Jana († 1500/1501) a Petra († před 1518). Zatímco bratři Jaroslav a Jiří se v Čechách angažovali majetkově i veřejným působením, Petr

---

⁸⁹ Panáček, J.: *První velké dělení*, s. 14–15; Sedláček, A.: *Hrady*, 10, s. 170–171; Anděl, R. a kol.: *Hrady*, s. 435–436.

⁹⁰ ZDO II, s. 65, č. 28; s. 66, č. 34.

⁹¹ LCS V/1, s. 129–130, č. 537; s. 202, č. 802; s. 245–246, č. 925 (opis listu krále Vladislava z 26. července 1487); LCS VII, s. 54, č. 327.

⁹² LCS V/1, s. 255, č. 944. V roce 1493 následovala žaloba Jana Kropáče na Jiřího Berku – LCS V/2, s. 493, 496; Kalina, Tomáš (ed.): *Moravské zemské desky. II. Kraj brněnský 1480–1566* (dále jen ZDB II). Praha 1950, s. 64–65, č. 233.

⁹³ Nejstaršími generacemi této rodové linie se nově zabýval Rejzek, J.: *Vzestup moci Berků; týž: Berkové. Páni z Dubé a Lipé na přelomu středověku a raného novověku*. Bakalářská práce, Univerzita Karlova. Praha 2019.

Obr. 15. Pojednání o členech rodu Berků z Dubé a Lipé v době kolem přelomu 15. a 16. století v Paprockého Zrcadle (Paprocký z Glogol, Bartoloměj: Zrcadlo slavného Margkrabství moravského. Olomouc 1593, fol. LXXVI).

ve veřejných záležitostech nefiguruje. Čtvrtý z bratrů, Jan Berka, který zastával úřad vrchního krájece královny, se díky sňatku dostal na Moravu, kde se stal poměrně významnou postavou zapojenou do zemské politiky.⁹⁴

Manželkou Jana Berky z Dubé se stala jedna z dcer posledního mužského člena významného moravského rodu pánů z Kravař, Jiřího z Kravař a ze Strážnice († 1466). S manželkou Dorotou z Valdštejna († před 1480) měl syna, který předčasně zemřel, a dědičkami jeho rozsáhlých statků se staly jeho čtyři dcery Lidmila († před 1502), Kunka († 1510), Johanka († 1495) a Alžběta († 1500). Sestry se o zděděné majetky rozdělily již v polovině roku 1466.⁹⁵ Panství Milotice společně se svými manžely sestry odprodaly vladykům z Ojnic (vklad do desk dodatečně v roce 1481). Toto panství však bylo zatíženo četnými dluhy, jejichž uhrazení bylo projednáváno na zemském soudě.⁹⁶

⁹⁴ K Jindřichovi a jeho synům podrobně Rejzek, J.: *Vzestup moci Berků*, s. 44–49; týž: *Berkové*, s. 34–66, 102–103; Panáček, Jaroslav: *Dělení Berků z Dubé v roce 1502*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 13, 2004, s. 23–40.

⁹⁵ Baletka, Tomáš: *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*. Praha 2004, s. 286–287; ZDO II, s. 8–10, č. 28 (smlouva byla vložena do zemských desk až v roce 1480).

⁹⁶ ZDO II, s. 27, č. 194; LCS V/1, s. 54, č. 284; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 403.

Nejstarší ze sester byla Lidmila, jejímž prvním manželem se stal Albrecht Kostka z Postupic († 1477). Druhým manželem se stal Jan Berka. Příslušné zápisy do zemských desk byly učiněny v červnu 1480, kdy byly po řadě let znovu otevřeny. K uzavření sňatku tak mohlo dojít asi v roce 1479 – mezním datem je úmrtí Lidmilina prvního manžela i skutečnost, že Jan Berka v letech 1477–1479 zastával úřad královského komorníka a byl tak vázán na pražský královský dvůr.⁹⁷ Lidmila přijala manžela na tzv. spolek, učinila jej tedy (pokud by ji přežil) dědicem svého majetku.⁹⁸ Podle smlouvy o rozdělení dědictví mezi dcerami Jiřího z Kravař Lidmilin díl zahrnoval tři alodní panství (Šternberk, Moravský Beroun, Dvorce) a biskupské léno Domašov. Tyto statky ale fakticky vytvářely územně poměrně kompaktní celek, který zahrnoval hrad Šternberk, šest městeček (Šternberk, Hnojice, Moravský Beroun, Dvorce, Medlice a Domašov) a více jak 40 vsí (některé uvedeny jako zaniklé).⁹⁹ K uvedeným statkům náležela k roku 1466 ves Čehovice, kterou ale Lidmila prodala Jakubovi Šarovcovi ze Šarova.¹⁰⁰ V roce 1480 byl do desk vložen také prodej svobodného dvora v Moravské Huzové (ves byla součástí šternberského panství), který Jan Berka s Lidmilou získali od bratrů Jana a Bernarda Ovečků z Chýlece.¹⁰¹ K majetkovým právům vázaným na šternberském panství patřila i tzv. oprava k augustiniánskému klášteru ve Šternberku, tedy právo světské ochrany kláštera spojené s výkonem zakladatelských práv.¹⁰²

Jan Berka z Dubé se jako příslušník významného panského rodu stal důležitou osobou ve stavovských strukturách markrabství. Již v roce 1481 se připomíná jako posel (relátor) k zemským deskám, později znovu v letech 1494 a 1496.¹⁰³ Jan Berka se účastnil řady různých jednání, mimo jiné velké revize výběru mýta jednotlivými vrchnostmi na Moravě v 80. letech 15. století. Také v případě Jana Berky zemský soud v roce 1484 projednával oprávněnost jeho mýtní stanice ve Šternberce a shledal ji za legální.¹⁰⁴

⁹⁷ Macek, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526). 1. Hospodářská základna a královská moc*. Praha 1992, s. 322; Rejzek, J.: *Berkové*, s. 59; Starý, Marek: *Nedochované funerální památky ve Šternberku*. Genealogické a heraldické listy 23, 2003, č. 1, s. 7.

⁹⁸ Spolek byl zapsán v červnu 1480 – ZDO II, s. 10, č. 31. Ze spolku bylo pochopitelně vyloučeno biskupské léno (tedy Domašov), které nespádalo do zemskodeskové agendy.

⁹⁹ ZDO II, s. 8–9, č. 28; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 605–614. Proti spolku uzavřenému Lidmilou z Kravař s Janem Berkou podal odpor Václav Salczar se svými příbuznými, neboť si nárokoval ves Lužice – ZDO II, s. 18, č. 109.

¹⁰⁰ ZDO II, s. 15, č. 78 (dodatečný vklad v roce 1480); Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 502–503.

¹⁰¹ ZDO II, s. 14–15, č. 75; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 609.

¹⁰² Ke klášteru Foltýn, Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005, s. 662–668; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 607–608; srov. také Borovský, Tomáš: *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*. Brno 2005, s. 243–265.

¹⁰³ ZDB II, s. 24, č. 209; s. 69, č. 246; s. 82, č. 20–21.

¹⁰⁴ LCS V/1, s. 73; srov. 96–100, č. 429; s. 101.

Jan Berka z Dubé byl také dlouho přisedícím moravského zemského soudu, a to patrně od roku 1483 až do ledna 1500.¹⁰⁵ Z titulu člena zemského soudu se účastnil některých formálních úkonů týkajících se deskových vkladů.¹⁰⁶ V roce 1488 jako *správce úřadu hejtmanského* dokonce zastupoval moravského zemského hejtmana Ctibora Tovačovského z Cimburka, který musel odjet do Čech.¹⁰⁷ Jan Berka zemřel patrně v březnu 1502 a byl pochován v kostele kláštera augustiniánů ve Šternberku.¹⁰⁸

Jan Berka zanechal patrně čtyři dnes známé potomky, tři dcery a jednoho syna. Patrně nejstarším potomkem mohla být dcera Magdalena († po 1528), která se k roku 1493 připomíná jako manželka Ladislava z Boskovic, jenž ji zapsal věno ve výši 3000 zlatých na několika vesnicích moravskotřebovského panství. Její přiřazení k potomkům Jana Berky je však nejisté a mohla náležet i do jiných linií berkovského rodu.¹⁰⁹ Další dcerou Jana Berky by měla být Eliška z Dubé, která se k roku 1510 připomíná jako manželka Voka ze Sovince.¹¹⁰ Dalším (podle jména bezpečným) potomkem byla dcera Lidmila Berkovna, která se někdy mezi lety 1515–1519 stala manželkou Smila Kuny z Kunštátu († 1547), jenž společně s bratry vlastnil východomoravský hrad Lukov s rozsáhlým panstvím. Formálním vlastníkem Lukova byl v té době Vilém Kuna, který v roce 1519 zapsal své švagrové Lidmile Berkovně věno ve výši 1000 kop grošů na městečku Fryštáku a několika dalších vsích lukovského panství. Lidmila však záhy, v roce 1525, zemřela a byla pochována v zámecké kapli ve Vizovicích, které také Kunštátům náležely. Dochoval se její náhrobek v podobě pískovcové desky s nápisem a kruhovým pískovcovým kamenem s berkovským erbem.¹¹¹

Posledním (ale patrně ne nejmladším) potomkem šternberského pána Jana Berky byl syn Václav Berka. Jeho manželkou byla Johanka z Boskovic, které v roce 1505 vložil věno ve výši 625 hřiven grošů na dvou vsích

---

¹⁰⁵ LCS V/1, s. 73, 76, 94, 111, 114; s. 138, č. 582; s. 198, č. 784; s. 242, č. 914; s. 253; s. 261, č. 958; LCS V/2, s. 463, 482; ZDO II, s. 43, č. 1; s. 128–129, č. 101 (citovány jen mezní zápisy). Neúčast na brněnských zasedáních soudu v září 1498 a únoru 1499 mohla souviset se zhoršováním se zdravotním stavem, mohla však mít i jiné důvody (ZDB II, s. 91, č. 72; s. 101, č. 118).

¹⁰⁶ Viz ZDO II, s. 66–67, č. 39–41; s. 68, č. 46; s. 75, č. 88.

¹⁰⁷ LCS V/1, s. 173.

¹⁰⁸ Ve starší literatuře se uvádí datum 1501 s ohledem na (nepřesný) údaj, který zmiňuje B. Paprocký – Starý, M.: *Nedochované funerální památky*, s. 8; Paprocký z Glogol, Bartoloměj: *Zrůdca-dlo slavného Margrabství moravského*. Olomouc 1593, fol. LXXVI.

¹⁰⁹ ZDO II, s. 90, č. 159; s. 225, č. 23; ZDB II, s. 196, č. 16; za Janovu dceru ji považuje Starý, M.: *Nedochované funerální památky*, s. 8–9.

¹¹⁰ Papajík, David: *Páni ze Sovince. Dějiny rodu moravských sudích*. Praha 2005, s. 193.

¹¹¹ ZDO II, s. 208, č. 62; Plaček, Miroslav – Futák, Peter: *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*. Praha 2006, s. 474–475; Valůšek, David – Sladkowski, Marcel: *Nápisy na šlechtických náhrobnících v okrese Zlín*. Zlínsko od minulosti k současnosti 18, 2001, s. 43, 76.

Obr. 16. Česká Lípa – východní branská věž hradu Lipý (Foto D. Janiš, 2021).

šternberského panství. V roce 1512 ji potom na tomto majetku pojistil nadvěno ve výši 1500 zlatých.¹¹² Johanka zemřela 1. února 1520 a byla pohřbena ve šternberském klášteře.¹¹³

Václav Berka zdědil šternberské panství (alodní statky) včetně biskupských lén kolem Domašova (městečko Domašov a dalších 14 vsí, z toho některé byly ale pusté).¹¹⁴ Od začátku 16. století držel zástavou zeměpanské rýmařovsko-rabštejnské panství. Zástava mezi lety 1512–1516 přešla na Petra ze Žerotína.¹¹⁵ V roce 1507 Václav Berka vložil do zemských desk Jakubu Šarovcovi ze Šarova ves Zdětín, kterou získal patrně již jeho otec Jan Berka z dědictví po švagrovi Janovi Heraltovi z Kunštátu († 1490), jenž se potýkal s četnými dluhy.¹¹⁶ V roce 1516 Václav Berka realizoval záměnu

¹¹² ZDO II, s. 149–150, č. 210; s. 177, č. 95.

¹¹³ Starý, M.: *Nedochované funerální památky*, s. 8–9.

¹¹⁴ K biskupským lénům Baletka, Tomáš: *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Thurza (1497–1540), jeho kancelář a správa biskupských statků*. Sborník archivních prací 54, 2004, s. 174; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 606–614.

¹¹⁵ ZDO II, s. 153–154, č. 233; Karel, Jiří: *Zástavní držitelé rabštejnského panství od počátku do poloviny 16. století*. Střední Morava 22, 2006, s. 74–92.

¹¹⁶ ZDO II, s. 160, č. 8. Srov. ZDO II, s. 16, č. 90; Plaček, M. – Futák, P.: *Páni z Kunštátu*, s. 285–286.

Obr. 17. Hrad Šternberk – znaková deska na západním křídle s berkovským erbem a nápisem odkazujícím na přestavbu hradu Václavem Berkou v roce 1560 (Foto J. Štětina, 2019).

statků se šternberským klášteřem. Klášteřu postoupil faru ve Hnojicích s patronátním právem, všemi příjmy a majetkovými právy výměnou za klášterní vsi Stádlo a Dědinku.¹¹⁷

V roce 1502 došlo s více jak třicetiletým odstupem k dělení rozsáhlých statků Jindřicha Berky († 1468/1470) mezi jeho dva syny a tři vnuky (potomci dvou již zesnulých synů). Majetek tak byl rozdělen na čtyři díly, některé jeho části však zůstaly společné (mezi dědice byl reálně rozdělen lipský hrad a jeho předhradí a také město Česká Lípa). Václav Berka získal panství Zádky a Milštejn, podíl na panství Lipá (vymezenou část hradu a města a některé vesnice) a severní část tzv. kravařského újezdu doksanského kláštera. K jeho dílu náleželi také dva manové v Prorubu. Tyto statky ale Václav vlastnil poměrně krátce, neboť je před rokem 1504 prodal strýci Petrovi Berkovi

¹¹⁷ ZDO II, s. 198, č. 7–8; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 611.

z Dubé. Václav Berka z Dubé se tak soustředil na správu a budování dominia na Moravě.¹¹⁸

Podobně jako jeho otec, také Václav Berka z Dubé a Lipé byl dlouholetým přísedícím zemského soudu. Poprvé se mezi zemskými soudci objevuje v červnu 1508, naposledy v červnu 1523 (na brněnská zasedání soudu od roku 1519 vůbec nejezdil).¹¹⁹ V letech 1509 a 1516 se uvádí také jako posel k zemským deskám.¹²⁰ K roku 1520 se Václav Berka připomíná jako jeden z členů markraběcí rady, která se podílela na jmenování nejvyšších zemských úředníků na Moravě.¹²¹ Václav Berka zemřel někdy po roce 1523.

Z Václavových potomků je znám pouze jeden syn – Ladislav Berka, který se také stal dědicem jeho statků. Jeho pravděpodobnou sestrou byla Eufrazima z Dubé, manželka zemského hejtmána Václava z Ludanic a na Chropyni († 1557).¹²²

Ladislav Berka v roce 1528 složil lenní slib za biskupské manské statky, které na něj spadly po smrti otce.¹²³ Také Ladislav Berka byl krátce přísedícím moravského zemského soudu, a to od června 1527 do června 1532.¹²⁴ V roce 1527 byl poslem k zemským deskám.¹²⁵ Ladislav Berka zemřel 11. října 1532 a byl také pochován ve šternberském augustiniánském klášteře.¹²⁶ Vedle jeho náhrobku se nacházel náhrobek Kateřiny ze Šternberka († 1530), která snad mohla být jeho manželkou. Byla patrně dcerou Jana († 1528) z konopištské větve Šternberků a Johany Švihovské z Rýzmborka.¹²⁷ Tuto tezi podporuje vývod Ladislavova syna Václava na znakové desce umístěné dnes na západním křídle šternberského hradu, kde je vyobrazen také šternberský a rýzmborský erb (obr. 16).

Dědicem jeho statků se stal jeho v té době ještě nezletilý syn Václav Berka, jenž se v literatuře někdy nesprávně uvádí také jako Jan Václav Berka.

---

¹¹⁸ Panáček, J.: *Dělení Berků*, s. 29–31, 34–35, 38.

¹¹⁹ ZDO II, s. 163–164, č. 24; s. 232, č. 59; ZDB II, s. 129, č. 25; s. 159, č. 37 (uvedena jen mezní data).

¹²⁰ ZDO II, s. 165–166, č. 38; s. 200, č. 17.

¹²¹ Janiš, Dalibor: *Markraběcí rada na Moravě v 15. a 16. století*. In: Chocholáč, Bronislav – Malíř, Jiří – Reitingер, Lukáš – Wihoda, Martin (edd.): *Pro pana profesora Libora Jana k životnímu jubileu*. Brno 2020, s. 710.

¹²² Stibor, Jiří: *Z Žerotína*. In: Dokoupil, Lumír (ed.): *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Nová řada. Sešit 10. Ostrava 2007, s. 109; srov. Starý, M.: *Nedochované funerální památky*, s. 9.

¹²³ Baletka, T.: *Dvůr olomouckého biskupa*, s. 174.

¹²⁴ ZDO II, s. 243, č. 1; s. 277, č. 1.

¹²⁵ ZDO II, s. 243–244, č. 5.

¹²⁶ Paprocký z Glogol, B.: *Zrdcadlo*, fol. LXXVI; Starý, M.: *Nedochované funerální památky*, s. 9–10.

¹²⁷ Srov. Starý, M.: *Nedochované funerální památky*, s. 5–6; Papajík, David: *Poměry ve Šternberku za Václava Berků z Dubé a z Lipého*. Olomoucký archivní sborník 18, 2020, s. 79.

Zletilosti nabyt v roce 1545.¹²⁸ Pravděpodobně Václavovou sestrou byla Bohunka Berkovna, připomínaná k roku 1560 jako manželka Jana (ml.) ze Žerotína († 1608).¹²⁹ Obdobně druhou možnou Václavovou sestrou mohla být Zdislava Berkovna, která se v témže roce připomíná jako manželka Petra ze Žerotína († 1567), bratra zmiňovaného Jana.¹³⁰

Václav Berka z Dubé a Lipé, podobně jako jeho stejnojmenný děd, se aktivně zapojil do politického dění v rámci Moravského markrabství. Jeho manželkou byla Magdalena ze Žerotína, dcera Přemka ze Žerotína († 1558), které v roce 1551 vložil do desk věno ve výši 1300 kop grošů pojištěné na šternberském panství.¹³¹ Magdalena zemřela 23. dubna 1562 a byla pohřbena ve šternberském klášteře, kde se ještě v 18. století nacházel její náhrobek.¹³²

Václav Berka rozšířil také rodové državy. V blízkosti Šternberka koupil tvrz a ves Pňovice se dvěma vesnicemi (intabulace 1555) a později také ves Sobotín s dalšími dvěma vesnicemi (intabulace 1560).¹³³ V roce 1550 uzavřel tři smlouvy s olomouckými kláštery týkající se směn drobných statků.¹³⁴ V letech 1560–1561 Václav také krátce držel vinný desátek v Židlochovicích.¹³⁵ Zdědil také lenní statek olomouckého biskupství – léno tvořené městečkem Domašov a vesnicemi Kunčice, Gerhartice a Medlice formálně přijal v roce 1554.¹³⁶ Za Václava Berky vznikl také důležitý pramen k dějinám šternberského panství – urbář z roku 1546.¹³⁷

Také Václav Berka byl dlouholetým členem zemského soudu – mezi přísedícími se poprvé objevuje v červnu 1547 a na soudě zasedal až do června 1563. V lednu 1551 se uvádí jako místodržící nejvyššího zemského sudího Jana z Liechtensteina a v lednu 1554 se Václav Berka uvádí již jako nejvyšší sudí, kterým byl nepřetržitě až do června 1563.¹³⁸ Zemřel 1. září 1565 a pochován byl ve šternberském klášteře, kde se ještě v 18. století nacházel jeho náhrobek.¹³⁹ Jeho dědičkou se stala jeho nezletilá dcera Kateřina Berkovna z Dubé a Lipé (* 1553), která se v roce 1570 provdala za knížete Karla Münsterberského (* 1545, † 1617). Manžela vzala v roce 1572 na spolek a stal se

---

¹²⁸ Starý, M.: *Nedochované funerální památky*, s. 10; Papajík, D.: *Poměry*, s. 80.

¹²⁹ ZDO II, s. 418, č. 23; Stibor, J.: *Z Žerotína*, s. 121.

¹³⁰ ZDO II, s. 417, č. 22; Stibor, J.: *Z Žerotína*, s. 120.

¹³¹ ZDO II, s. 372, č. 245; Stibor, J.: *Z Žerotína*, s. 122.

¹³² Paprocký z Glogol, B.: *Zrčadlo*, fol. LXXVI; Starý, M.: *Nedochované funerální památky*, s. 9–10.

¹³³ ZDO II, s. 395, č. 3; s. 417, č. 21; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 589, 610.

¹³⁴ ZDO II, s. 373–377, č. 251–253.

¹³⁵ ZDO II, s. 398, č. 45; s. 411, č. 88.

¹³⁶ Baletka, T.: *Dvůr olomouckého biskupa*, s. 175.

¹³⁷ Papajík, D.: *Poměry*, s. 79.

¹³⁸ ZDO II, s. 348, č. 159; s. 430, č. 66; s. 371, č. 243; s. 386, č. 283 (uvedena jen mezní data).

¹³⁹ Starý, M.: *Nedochované funerální památky*, s. 10; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 606.

Obr. 18. Hrad Šternberk – kamenný vlys s berkovským erbem v hradním lapi-dáriu (Foto J. Štětina, 2019).

tak spoluvlastníkem šternberského panství a dalších berkovských statků. Ka-teřina jako poslední příslušník této linie rodu zemřela v březnu 1585.¹⁴⁰

Ve 30. a 40. letech 16. století se na Moravě připomíná také Hynek Berka z Dubé a Lipé, který ale nepatřil ke šternberské linii. Od Beneše Krčmy z Ko-něpas koupil šilperský statek, který tvořila tvrz a městečko Šilperk (dnes Štíty) a pět vsí. O rok později na tomto statku zapsal věno své manželce Bo-hunce z Lomnice (věno 1000 zlatých uherských a nadvěno 700 zlatých uher-ských). V roce 1542 oba manželé uzavřeli tzv. spolek – Hynek Berka vzal manželku na spolek na ves Crhov, která byla součástí šilperského statku, Bo-hunka vzala manžela na spolek na své nadvěno. Hynek k roku 1542 vlastnil také ves Tatenice, sousedící se šilperským statkem. Zemřel asi v roce 1546 nebo krátce před tím, Tatenice a patrně i celý šilperský statek zdědila Bo-hunka z Lomnice, která se na Šilperku připomíná ještě v roce 1569.¹⁴¹ Hynka můžeme s ohledem na jméno a dobu úmrtí pravděpodobně ztotožnit s Hyn-kem (připomíná se 1507–1544), který je v dostupných genealogiích rodu uveden jako syn Jiřího Berky († 1514) z milštejnské (lipské) linie. Jiří při dě-lení berkovského dědictví v roce 1502 získal panství Jablonné a podíl na České Lípě. Jeho synové v letech 1511 a 1528 obě panství prodali.¹⁴²

¹⁴⁰ ZDO III, s. 42–43, č. 90a–90b; s. 99–100, č. 114; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 606–607.

¹⁴¹ ZDO II, s. 268, č. 40; s. 273, č. 59; s. 324, č. 84–85; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 575, 579.

¹⁴² Anděl, R. a kol.: *Hrady*, s. 504; Sedláček, A.: *Berka*, s. 815; Panáček, J.: *Dělení Berků*, s. 33–39.

4. Šternberk na Moravě Od gotického hradu k renesanční rezidenci Berků z Dubé

Jan Štětina

Hrad Šternberk (okr. Olomouc) náleží k nemnoha relativně celistvě dochovaným hradním stavbám na Moravě. Velmi složitý stavební vývoj tohoto pozoruhodného hradního komplexu byl souhrnně podán v řadě drobnějších textů, katalogových či encyklopedických hesel,¹⁴³ k dispozici je i aktuální monografické zpracování zaměřené především na dějiny hradu.¹⁴⁴ Hrad, dochovaný v podobě určené romantickou rekonstrukcí, prezentuje typický příklad náročného šlechtického sídla s relativně dobře čitelným stavebním vývojem, jenž v případě Šternberka vyvrcholil velmi kvalitní renesanční přestavbou za Berků z Dubé před rokem 1560. Této zajímavé fázi vývoje šternberského hradu se věnujeme podrobněji v následujícím textu, jež však musíme uvést nezbytným exkurzem do problematiky stavebního vývoje hradu ve 13. až 15. století.

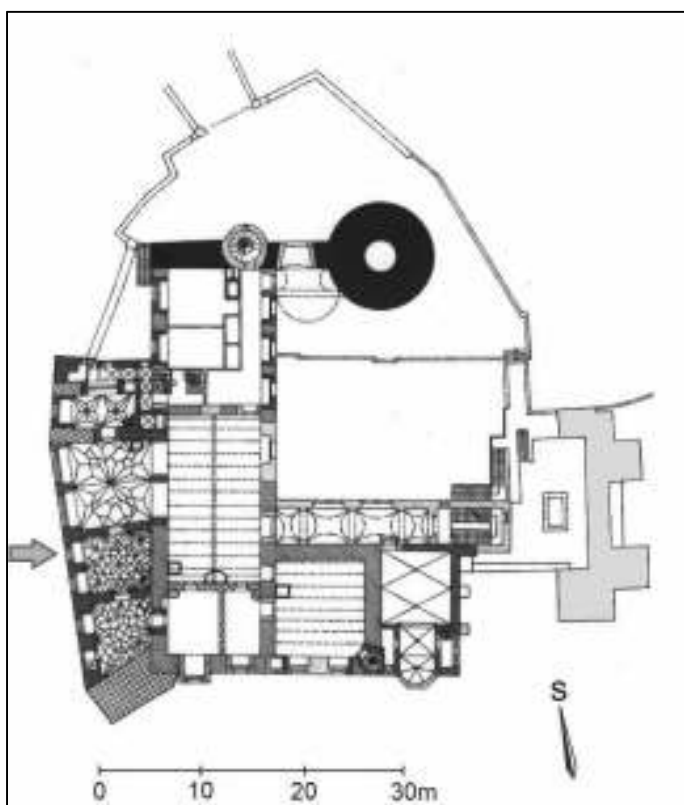
Šternberský hrad se řadí k nejstarším šlechtickým hradům na Moravě; jeho počátky jsou kladeny již do doby po polovině 13. století. Založení hradu, prvně jmenovaného v listině z roku 1269, můžeme patrně připsat Zdeslavovi z moravské větve pánů ze Šternberka.¹⁴⁵ Raně gotický hrad vyrostl na

---

¹⁴³ Ze starších prací lze zmínit drobnou monografii Bartušek, Antonín – Kubátová, Taťána: *Šternberk na Moravě. Státní hrad, město a okolí*. Praha 1951. Publikace nemohla detailně zpracovat celý stavební vývoj objektu, přinesla však půdorysy hradního jádra, byť bez stavebněhistorické analýzy. K hradu aktuálněji např. populárně laděná publikace Vojkovský, Rostislav: *Šternberk. Hrad – zámek ve stejnojmenném městě*. Dobrá 2007. K podobě hradu v hlavních vývojových fázích nověji Štětina, Jan: *Stavební proměny hradu Šternberka na Moravě v kresebných rekonstrukcích*. Hláška. Zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka 22, 2011, č. 2, s. 17–20.

¹⁴⁴ Konečný, Michal: *Hrad Šternberk*. Kroměříž 2019. Zde i výběr další literatury.

¹⁴⁵ Plaček, Miroslav: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha 2001, s. 617–621. K historii hradu souhrnně např. Spurný, František a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. II. Severní Morava*. Praha 1983, s. 235–239.

Obr. 19. Hrad Šternberk – půdorys prvního patra s vymezením jednotlivých stavebních fází. Berkovský trakt značen šipkou (Převzato z Vítek, Tomáš: *Válcová věž šternberského hradu*. In: Sborník Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Olomouci. Olomouc 2010, s. 136).

jednom z terénních výběžků masivu Nízkého Jeseníku, zdvihajícím se z rozměrné vyvýšené terasy, na níž se nedlouho po založení hradu začalo koncentrovat podhradní osídlení – budoucí město Šternberk.¹⁴⁶ Stavební vývoj hradu v období druhé poloviny 13.–počátku 14. století mohl být složitější, nežli lze vyčíst z dochované dispozice (obr. 19). Zatímco prostoupení obvodové hradby velkou válcovou věží nedovoluje žádné datační závěry, pozoruhodná je výbava jejího vstupního, lomeného portálu vpádninou pro padací můstek, tedy zařízením, jež u dalších bergfritů ve 13. století nemáme doloženo. Nelze tedy vyloučit, že dnes patrný, téměř pravidelný rozvrh hradu s mohutným bergfritem a rozměrným palácem vznikl poněkud později, než hrad vstoupil do psaných dějin. Dodnes dobře patrné gotické hradní jádro

¹⁴⁶ Kuča, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 7. díl. Praha 2008, s. 320–337. Ke stavebnímu vývoji hradu zejména s. 327–328.

Obr. 20. Hrad Šternberk – celkový pohled na jádro od východu. Vpravo gotický bergfrit, vlevo hradní kaple, před níž předstupuje torzo pozdně gotické věžovité stavby (Foto J. Štětina, 2019).

s delší severojižní osou mělo jednoduchou dispozici obdélného půdorysu (cca 42 × 31 m), pravděpodobně se zkoseným, později zaniklým severovýchodním rohem. Poblíž severovýchodního nároží jádra čelní hradbou prostupoval již zmíněný, mohutný bergfrit kruhového půdorysu o průměru přes 10 m.¹⁴⁷ Polohu nejstarší brány neznáme – buď se nacházela někde v čelní, severní hradbě, nebo spíše poblíž severovýchodního nároží hradu; jistě však využívala ochrany bergfritu. Proti stoupajícímu terénnímu hřbetu v severním předpolí hrad chránil nejen zmíněný bergfrit, ale i masivní čelní hradba tloušťky 2,5 m, možná vyvinutá do podoby vysokého štítu. Někdejší výšku severní hradby dnes nemůžeme rekonstruovat, jelikož plášť věže s jizvami po provázání hradby při úpravách v 19. století prošel razantní obnovou. V novověku snížený bergfrit společně s navazující, vysokou čelní hradbou clonily nádvoří, rovněž obehnané hradbou tloušťky kolem 2 m. Palác můžeme situovat buď do nejchráněnějšího jihozápadního nároží dvora nebo spíše k dlouhé, západní hradbě. Této lokalizaci palácové budovy ostatně od-

¹⁴⁷ Vítek, Tomáš: *Válcová věž šternberského hradu*. In: Sborník Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Olomouci. Olomouc 2010, s. 130–151. Vývoj hradu byl podrobně zpracován i v nepublikovaném průzkumovém elaborátu, Kašpárková, Slavomíra a kol.: *Šternberk – hrad. Stavebně-historický průzkum*. Olomouc 2001. Nepublikovaný rukopis, uložený v archivu NPÚ, ÚOP v Olomouci.

Obr. 21. Hrad Šternberk – berkovský trakt západního paláce, vlevo je patrná hmota pozdně gotické parkánové věže z přestavby za pánů z Kravař (Foto J. Štětina, 2019).

povídá nejen základní trojprostorová dispozice jejího přízemí, ale i excenrická poloha bergfritu. Podobu a podlažnost nejstarší fáze paláce neznáme, víme však, že i na raně gotickém hradě se nacházely architektonicky náročněji vybavené prostory. Z nich zůstal pouze zlomek okenní kružby, který snad můžeme přiřknout raně gotické kapli. Ani její polohu a ztvárnění neznáme, pouze hypoteticky můžeme uvažovat o její lokalizaci někde v nejstarším paláci. Gotický původ má i lomený portálek bergfritu, jehož orámování vpadlinou padacího můstku však současně vylučuje jeho uvažovaný raně gotický původ. Další architektonické detaily na plášti věže jsou sekundární – jedná se o dvojici trojdílných krakorců někdejší přístupové pavlače, vsazených do nádvoří fasády věže v pozdním středověku, ale i profilovanou římsu soklu, doplněnou až při romantické přestavbě. Věž, dodnes dochovaná do výšky asi 22 m, umožňovala vizuální kontrolu předpolí s táhlým, zvyšujícím se terénním hřbetem. Polohu nejstaršího předhradí nelze určit, dochovaný rozsáhlý komplex předhradních budov na plošině jihovýchodně před jádrem má až mladší, raně renesanční původ. Neznáme ani případné vnější opevnění raně gotického hradu, kde lze pro nejstarší fázi počítat zejména s existencí šíjového příkopu před severním čelem hradu (obr. 20).

Nakolik byla výše nastíněná jednoduchá dispozice šternberského hradu změněna přestavbami první poloviny 14. století, není z dnešního stavu zřejmé. Nevelký, ale téměř pravidelný půdorys jádra i vzrůstající nároky

mocných Šternberků jistě vybízely k rozšíření či zkvalitnění obytných kapacit hradu. Významné přestavby se hradu dostalo ve druhé polovině 14. století, patrně v letech 1360–1380, kdy náležel Albertu ze Šternberka, arcibiskupu magdeburskému, počínaje rokem 1371 biskupu litomyšlskému a jednomu z důvěrníků císaře Karla IV. Nejpozději právě tehdy vzniklo v návaznosti na přestavěný či nově vybudovaný západní palác dvouprostorové jižní křídlo, jehož východní oddíl byl v patře vyhrazen honosné kapli, neobvykle orientované k jihu.¹⁴⁸ Gotickou podobu kaple a zejména presbytáře lze rozpoznat i přes razantní rekonstrukci z pozdního 19. století (obr. 19, obr. 20). Obdélná loď kaple se na jihu bohatě profilovaným vítězným obloukem otevírala do žebrově zaklenutého presbytáře, zakončeného trojbokým arkýřem s lomenými kružbovými okny a dvakrát odstupněnými nárožními opěráky, spočívajícími na kružbových baldachýnech. Arkýř, osazený na bohatě profilované římse, nasedá na masivní kvádrový pilíř, v dnešní podobě opět z opravy v závěru 19. století. Po bocích presbytáře se nachází drobné interiéry, jejichž horní patro je s presbytářem propojeno širokými arkádami. Klenební přípory v bočních stěnách presbytáře jsou přerušeny dvojicí baldachýnů, završených vimperkovými nástavci s miniaturní klenbičkou a určenými pro sochařskou výzdobu. Tvarosloví kaple však charakterizuje převažující lineární pojetí, uplatněné jak u vítězného oblouku, tak i u dalších přípor, stoupajících od soklíků až ke klenebním svorníkům se štítky nesoucími znak pánů ze Šternberka a litomyšlského biskupství. Architektonický detail vychází z arrasovského proudu gotické architektury, což není překvapivé vzhledem k Albertově znalosti dvorského prostředí, kde lze hledat inspiraci i pro křehký arkýřový presbytář.¹⁴⁹ Také loď kaple má dnes křížovou, žebrovou klenbu, kterou však můžeme vztáhnout nejspíše až k úpravám v 16. století. Také exteriér kaple je výsledkem rekonstrukce z pozdního 19. století, která alespoň u boční, východní fasády lodi s dvojicí lomených oken a štíhlých opěrných pilířů vycházela ze středověkého stavu. Albert jistě zasáhl i do dispozice paláce, který nejpozději v jeho době dostal podobu dvou pravouhle navazujících, minimálně jednopatrových křídel. Detaily palácové stavby, na jejíž náročnou podobu můžeme pouze nepřímo usuzovat podle pozoruhodných detailů minuciózní a vytříbené architektury presbytáře hradní kaple, nám vzhledem k četným mladším přestavbám bohužel unikají. Zachoval se alespoň ostře hrotitý portál, jímž se vstupuje z úzkého dvorku v jižním parkánu do přízemí jižního křídla. Nad portálem, obnoveným v závěru 19. století, jsou osazeny původní gotické desky se znaky litomyšlského biskupství a šternberskou osmicípou hvězdou. Zmíněný portál dokládá, že již

---

¹⁴⁸ Josefík, Jiří – Sysel, František – Togner, Milan: *Hradní kaple na moravském Šternberku*. Umění 24, 1976, s. 243–255.

¹⁴⁹ Líbal, Dobroslav: *Katalog gotické architektury do husitských válek*. Praha 2001, s. 480.

Obr. 22. Hrad Šternberk – kvádr s erbem pánů z Kravař ve vnějším nároží pozdně gotické věžice v jihozápadním nároží paláce (Foto J. Štětina, 2019).

v pokročilém 14. století celé hradní jádro obklopil parkán, vymezený jednoduchou hradbou. Parkánová hradba je dodnes sledovatelná v substrukcích renesančních budov před západním a jižním obvodem jádra.

Další významná stavební činnost změnila tvářnost šternberského hradu kolem či spíše po polovině 15. století.¹⁵⁰ To již z dějinné scény zmizeli moravští Šternberkové, které před rokem 1406 vystřídali noví majitelé hradu a panství, členové dalšího mocného rodu středověké Moravy – páni z Kravař. Pánům erbu zavínuté střely hrad vděčí především za modernizaci opevnění, iniciovanou patrně událostmi husitských válek i následným neklidem druhé poloviny 15. století. Do staršího parkánu bylo vloženo několik fortifikačních prvků, umožňujících aktivní obranu předpolí a kontrolu vstupní cesty. Západním úsekem parkánové hradby prostupovala štíhlá čtvercová věž, mírně odsazená od vnějšího obvodu palácové budovy a dodnes zčásti dochovaná ve spodní úrovni vnějšího renesančního obytného traktu západního křídla (obr. 19, obr. 21). Další z nových prvků, plná věžice obdélného půdorysu, diagonálně přiložená k jihozápadnímu nároží jádra, nemusí souviset pouze s fortifikační aktivitou, ale vzhledem ke své statické roli v exponovaném ná-

¹⁵⁰ Především pozdně gotickým a renesančním stavebním etapám se věnuje Vítek, Tomáš: *Hrad Šternberk*. In: *Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*. III. Olomoucko. Praha – Brno 1999, s. 230–231.

roží jádra může naznačovat i kravařovské přestavby v navazující části gotického hradního paláce. Věžice má nároží armovaná pískovcovými bloky, mezi nimiž nacházíme i dva kvádry s reliéfem zavinuté střešy (obr. 22, obr. 33).¹⁵¹ Dalším objektem, jehož vznik je spojován s přestavbou za pánů z Kravař, je mohutná hranolová stavba o půdorysných rozměrech cca 13 × 15 m, přiložená k východní hradbě jádra ve vazbě na východní zakončení jižního palácového křídla s gotickou kaplí. Vnější, východní stěnu tohoto pozoruhodného objektu vzpírá v každém nároží dvojice velmi mohutných opěráků (obr. 19). Masivní nárožní útvary svými značnými dimenzemi (ve spodní partii až 4,2 × 3 m) spíše připomínají věžice, které mohly nést například obranné nástavby; tuto interpretaci však nelze potvrdit vzhledem k zániku nejvyšší partie objektu. Východní, čelní stěna objektu je dnes prolomena širokým, novodobým obloukem, původně snad jen s roznášecí funkcí. Nárožní „křížové“ pilíře či věžice i značně mohutné dimenze zdiva východního objektu dokládají značnou výšku této stavby. Její účel nepochybně souvisel s obranou východního obvodu jádra, oslabeného objektem křehké kaple, před níž východní hranolový objekt zčásti předstupoval. Mohutná hranolová stavba s masivními nárožními útvary patrně tvořila „štít“, jenž clonil hradní jádro ze strany východního předpolí, tvořeného táhlým svahem, odděleným od hradního areálu nepřilíživě hlubokým bočním údolím (obr. 20). Výstavba východního objektu tak zřejmě reagovala na aktuální trendy dobývacích technik, spojené s využíváním palných zbraní. Jak dokládá vyobrazení z doby před polovinu 19. století, jehož autorem je Franz Biela, východní objekt měl i před romantickými zásahy podobu mohutné, rozeklané ruiny, snad ještě se zbytky omítek s malovaným kvádrováním či renesančním sgrafitem.¹⁵²

Možná již v 15. století mělo původ i obdélné předbrání, předložené před starší kulisovou bránu v severním úseku východní hradby jádra a přiléhající k severnímu boku kravařovské hranolové stavby. Situaci však známe jen z půdorysu hradu z roku 1780, dnešní podoba kulisové brány vzešla až z romantické přestavby. Přímý nástup do jádra hradu z východního předpolí se pro pozdní středověk nezdá pravděpodobný, ač je jisté, že hrad musel mít separátní, na městu nezávislý přístup. Daleko pravděpodobnější je vedení vstupní komunikace k hradu od severovýchodu, dále dnem šíjového příkopu před jádrem, odkud pokračovala pod západním parkánem do míst dnešního předhradí pod jižním průčelím hradu. Této trase cesty odpovídá nejen situování zmíněné hranolové věže a nárožního pilíře, vestavěných v pozdní gotice do západního parkánu, ale i substrukce neznámého objektu s kamenným odrazníkem a navazujícím kvádrovým nárožím, překrýjící jižní část novověkého

¹⁵¹ Jeden zahrocený štít s erbem pánů z Kravař je umístěn pod prožlabenou římsou, dělící věžici přibližně v půli její výše, na jejím vnějším, severozápadním nároží. Druhý kamenný blok, nesoucí hned dvojici štítů s kravařským erbem, je osazen v téže úrovni, v půdorysném zlomu jihovýchodní stěny věžice – je tedy patrný pouze ze dvorku před jižním průčelím paláce.

¹⁵² Vedutu publikoval Konečný, M.: *Hrad*, s. 16–17.

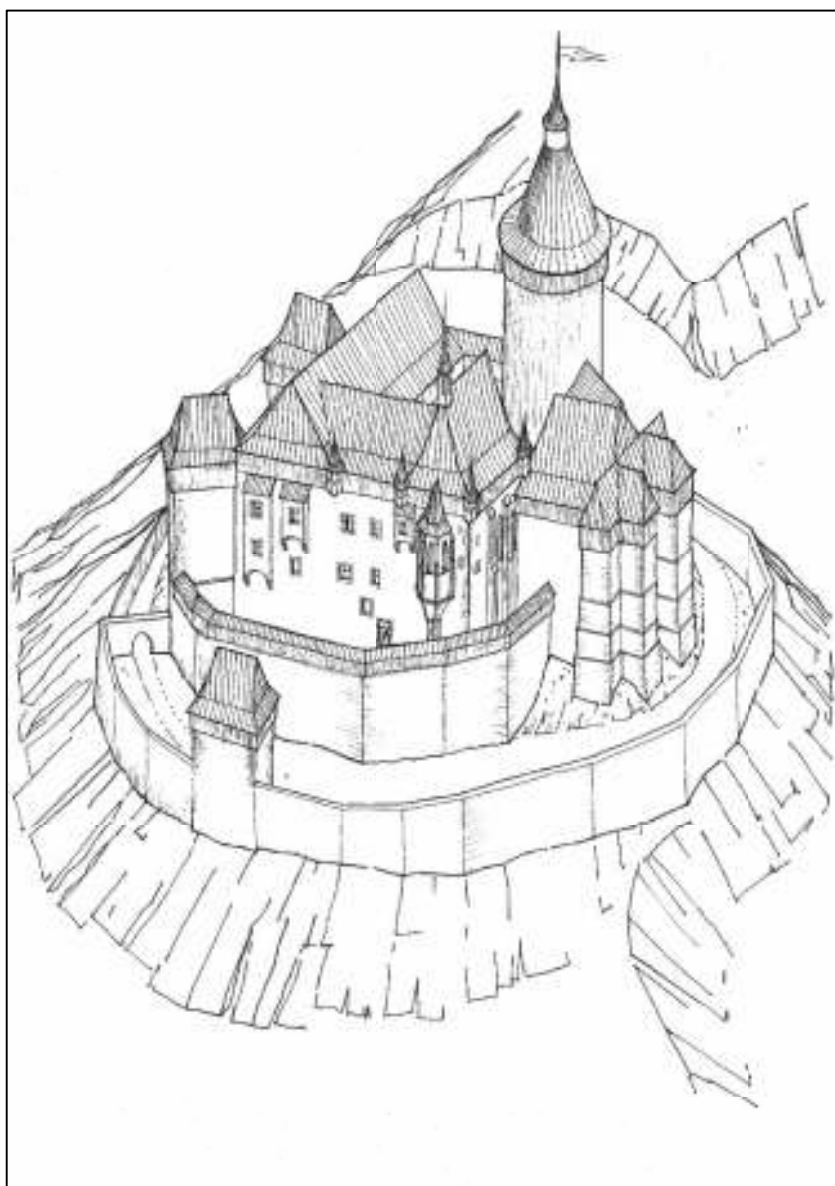

Obr. 23. Hrad Šternberk – vnitřní strana pozdně gotického portálu v prvním patře paláce s aliančním erbem pánů Berků z Dubé a pánů z Boskovic a letopočtem 1507 (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 24. Hrad Šternberk – detail pretínavé profilace s „peckami“ v nadpraží portálu vedoucího z velkého sálu do jižní části západního paláce s částí letopočtu 1507; srov. obr. 23 (Foto J. Štětina, 2019).

schodiště, stoupajícího z předhradí do renesanční vstupní budovy v jižním parkánu. Právě zde tušíme pozdně gotický, zřejmě průchozí objekt, jehož podobu však nejsme schopni rozpoznat. Obě věžice v západním parkánu, poměrně nelogicky vztyčené nad prudkým svahem, by tak aktivně chránily poslední úsek vstupní cesty k hradu. Lze opět jen předpokládat, že komunikace pokračovala kolem jádra dále k severovýchodu, kde zaústila do zmíněného branského stavení, přiloženému k boční, severní stěně pozdně gotické pilířové stavby. Spirálovité vedení vstupní cesty, která by nejprve obešla hradní jádro a pod ochranou pozdně gotického věžovitého, východního objektu vstoupila do vnitřního nádvoří, by dovolilo účinnou kontrolu přístupové komunikace, tedy princip známý z řady dalších, pozdně goticky přestavěných hradů.

Obr. 25. Hrad Šternberk – pokus o rekonstrukci hradu v první čtvrtině 16. století, pohled od jihovýchodu. Vnější hradební pás s uvažovaným přístupem k jádru řešen zcela hypoteticky (Kresba J. Štětina, 2021).

Z doby, kdy Šternberk náležel pánům z Kravař, se až do regotizace hradu dochovala znaková deska s erbem Albrechta Kostky z Postupic, manžela Lidmily z Kravař, nejstarší dcery Jiřího z Kravař. Deska byla osazena na boční zdi nevelkého schodišťového přístavku, jehož hranolový útvar byl vsazen před

vnitřní průčelí kaple, tedy do jihovýchodního koutu nádvoří. Nádvorním průčelím schodišťového útvaru prostupovala jednoduchá okosená okénka a do jeho kvádry armovaného nároží byla vevázána patrně ještě pozdně gotická arkáda se záklenky, vyzděnými z cihel s okosenou či vyžlabenou hranou.¹⁵³

V roce 1479 se ovdovělá Lidmila z Kravař provdala za Jana Berku z Dubé, člena významného šlechtického rodu se znakem dvou zkřížených ostrvů. S rodem Berků z Dubé jsou spojeny další rozsáhlé a architektonicky mimořádně kvalitní přestavby, které formovaly podobu hradu, dochovanou i přes pozdější zásahy a romantickou regotizaci ze sklonku 19. století. Po Janově smrti († 1502) zdědil Šternberk jeho syn Václav, jemuž lze přičíst zejména úpravy hradního paláce, zvýšeného nejpozději po roce 1500 do dvoupatrové podoby. V jižní stěně velkého sálu v prvním patře západního křídla dosud existuje obdélný portál, jehož ostění člení mělká profilace, složená ze dvou esovitých prutů, vzájemně prostoupených jak v nadpraží, tak v pravoúhle formovaných patkách. Středem nadpraží na pohledovém i rubovém líci ostění prostupuje plasticky vyvinutý štít s aliančním erbem Václava Berky z Dubé a jeho ženy Johanky Černožské z Boskovic († 1520). Portál datuje letopočet 1507, vytesaný po bocích erbovního štítu (obr. 23). Pozoruhodným detailem portálu jsou drobné, plasticky vystupující „pecky“, osazené do prostupů profilací v nadpraží i patkách (obr. 24); obdobný detail známe například z ostění křížového okna v nádvoří pozdně goticky přestavěné tvrze v Kurovicích na Kroměřížsku nebo zámku v Tovačově. Přetínavé pruty i s „peckami“ v prostupech prutů charakterizují i sousední portál, u nějž však erbovní štítek nahradila asymetricky umístěná rozetka. Oba přetínavé portály vedou do dvojice obytných plochostropých místností, z nichž ta nárožní byla vybavena rozměrným arkýřem, vystupujícím až do druhého patra. Další arkýř, vysazený na kamenných krakorcích, byl uplatněn i v nejvyšším palácovém patře, kde zčásti dosedal na upravený presbytář hradní kaple. Rovněž doplnění jižního palácového průčelí o sestavu dobově obvyklých arkýřů můžeme datovat do prvního desetiletí 16. století; arkýře se ostatně staly typickým prvkem řady pozdně goticky přestavěných hradů (např. Pernštejn, Boskovice, Svojanov).

Přetínavé portály, zčásti s heraldickou výzdobou, prezentují jediné náročnější architektonické prvky dochované z pozdně gotické berkovské přestavby; okenní ostění palácových křídel byla vyměněna při následující renesanční přestavbě. V této souvislosti je nutno poznamenat, že ostění sdružených, křížem dělených oken se štítky nesoucími v nadpražích berkovské ostrve a boskovický sedmizubý hřeben, osazená v dvorním průčelí západního

---

¹⁵³ Tamtéž, s. 104.

Obr. 26. Hrad Šternberk – část kvádřové armatury v severovýchodním nároží severního parkánu se štítkem nesoucím znak Berků z Dubé a letopočtem 1526 (Foto J. Štětina, 2019).

palácového křídla, vznikla prokazatelně až při romantické přestavbě. Jejich původ v pozdním 19. století dokládá nejen neobvyklá podoba samotných ostění, ale i absence těchto oken na plánech hradu z pozdního 18. století a ikonografii z následujícího věku.¹⁵⁴ Na počátku 16. století přestavěné hradní jádro s dominující válcovou věží v severním čele dostalo podobu malebného a členitého komplexu vysokých palácových křídel, na západě zpevněných parkánovými věžicemi a na východě mohutným pilířovým objektem při bráně. Jádro obklopoval zčásti komunikačně využitý, nejspíše zdvojený parkán (obr. 25).

Stavební práce pokračovaly i v další generaci Berků, za Václavova syna Ladislava Berky z Dubé († 1532). Ladislavovým stavebním aktivitám lze prokazatelně přiřít úpravu parkánu na severní, z hlediska obrany nejohroženější straně hradu. Někdejší parkán byl rozšířen v rozsáhlejší útvar téměř symetrického, trojúhelného půdorysu, jehož severní nároží bylo formováno ve výrazný břit, orientovaný vůči předpolí se stoupajícím hřebenem (obr. 19). Půdorysná forma i uplatnění břitu vedly k interpretaci útvaru jako

---

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 70, 92–93.

dělostřelecké bašty či bolwerku, chránícího exponované, severní čelo hradního jádra. Severní útvar má však poměrně slabé zdi a přes výraznou romantickou úpravu dosud nese stopy patrně obytné či provozní budovy – ostění obdélného okna s vysazenou, prožlabenou římsou na severozápadě a konzoly arkýřku, snad prevetu, na protilehlé straně severovýchodní. Obě zmíněná nároží v kvádrových armaturách doplňují bloky se štítkem, nesoucím berkovské rodové znamení zkřížených ostrvů a letopočet 1526, který nepochybně datuje vznik této části hradního jádra (obr. 26). Přítomnost erbovních znamení stavebníků v dobře viditelných nárožních polohách rozšířeného opevnění opět poukazuje k možnosti, že i v 16. století se k hradu přicházelo od severovýchodu a cesta k jádru stále procházela pod kontrolou starších, pozdně gotických věžic v západním parkánu. Rozšířený severní parkán, vybavený obytnou či provozní budovou, jistě měl i určitou obrannou roli, ač jeho předpokládané uzpůsobení k osazení děl dnes nelze ničím potvrdit. Zdá se tedy, že i na prahu novověku byla jako dostatečná ochrana hradního jádra stále chápána mohutná gotická věž s navazujícími úseky vysoké hradby v severním čele jádra. Pouze v rovině hypotézy ovšem zůstává předpokládaná existence předsunutého opevnění, které bychom mohli očekávat někde na

Obr. 27. Hrad Šternberk – vstupní brány do jižního předhradí s raně renesančním ostěním, znaky Berků z Dubé a letopočtem 1536 (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 28. Hrad Šternberk – renesanční portál v severní zdi tzv. Vizitkového sálu berkovského traktu, 1560 (Foto J. Štětina, 2019).

zvedajícím se hřbetu ostrohu severovýchodně od hradního jádra, v místech dnešního zámeckého parku.

Se stavebními aktivitami Berků z Dubé, probíhajícími na hradě v prvních desetiletích 16. století, je spojena i výstavba nového předhradí (či spíše dolního hradu), připojeného k jižnímu obvodu hradního jádra a situovaného na svažité terénní terase mezi hradním jádrem a starším augustiniánským klášterem v jižním předpolí hradu. Kamenná zdiva nejstarší fáze předhradí se dosud rýsují u vnější zdi východního křídla, kde je dobře zřetelná cihlová nástavba jeho mladšího, snad renesančního patra. Nová část hradu, ohrazená zděnou hradbou s nepravidelně půlválcovou baštou v severozápadním nároží, obsahovala komplex postupně rostlých hospodářských budov a byla

Obr. 29. Hrad Šternberk – detaily kazetovaného nadpraží portálu v severní zdi tzv. Vizitkového sálu se znaky Berků z Dubé a Žerotínů a datací 1560 (Foto J. Štětina, 2019).

z města přístupná raně renesančním branským stavením, zaujímajícím jihozápadní nároží předhradního areálu. Vjezd do předhradí z města byl vybaven portálem s půlkruhovým záklenkem, po jehož boku se nachází menší branka pro pěší. Oba portály mají již raně renesanční profilaci se subtilnějším vnitřním a masivním vnějším oblým prutem, jež se nad hladkými sokly pravoúhle zalamuje. Shodný oblý prut vymezuje i mělké, pravoúhlé rámy obou vstupů, které však nejsou vpadlinami pro padací mosty; pouze nad záklenkem menší branky se totiž dochovala jediná, zřejmě nepůvodní kladka. Cvikly vjezdového portálu obsahují kolčí štítky s berkovskými ostrvemi a ve vrcholu portálového záklenku další štítek s nápisem ANNO DOMINI 1536. Nad hladkým vlysem se již nachází masivní, profilovaná římsa (obr. 27). Po zřízení nového vstupu od města však dále zůstával v provozu i vstup pod jihozápadní, nárožní věžicí jádra, kde v krátkém úseku hradby směřující od věžice ke zmíněné baště spatřujeme široké, ve vrcholu mírně lomené cihlové ostění portálu brány. Za pozornost stojí ještě západní hradba předhradí, založená na široce rozepjatých základových pasech a zpevněná dvojicí hranolových pilířů. Západní hradbu, k jejímuž půdorysnému ústupku dobíhala starší zeď městského opevnění, podle novověkých vyobrazení završovala krytá hrázděná chodba, nad pilíři vyvinutá v drobné nástavby. Po obvodu nové, přední části hradu postupně vyrůstaly zděné hospodářské objekty, s výjimkou branského stavení patrně až mladšího renesančního původu. V sousedství brány vedoucí k hradu z města vznikla mohutná dvoutraktová budova renesanční sýpky, vysunutá do nádvoří. Nad korunní římsou s typickým motivem renesančního zubořezu sýpku zastřešovala dvojice souběžných sedlových střech. K vnějšímu, jihozápadnímu nároží předhradí se vázala budova renesanční vrátnice. Naopak k protějšímu, jihovýchodnímu nároží předhradí dobíhala hradba s Opavskou bránou městského opevnění. Hradní komplex,

Obr. 30. Hrad Šternberk – část průčelí berkovského traktu v úrovni prvního a druhého patra s dominantním motivem arkádové lodžie tzv. Vizitkového sálu (Foto J. Štětina, 2019).

vystupující z obvodu města v jeho severovýchodním nároží, tak svým situováním přispíval i k obraně jednoho ze vstupů do města.¹⁵⁵

Raně renesanční berkovské úpravy se ještě před celistvou renesanční přestavbou hradu dotkly i hradního jádra. Jeho zástavbu snad někdy v období rané renesance doplnilo úzké severovýchodní křídlo, navazující na východní segment gotické válcové věže a zalamující se k branskému stavení po boku hranolového, východního objektu jádra. Přestože křídlo ještě před romantickou přestavbou úplně zmizelo, na jeho jednopatrovou výšku a uplatnění sedlového zastřešení můžeme soudit alespoň podle otisků, dochovaných až do závěru 19. století na plášti válcové věže. S komunikačním napojením zmizelého křídla na západní palác snad souvisí i dvojice trojdílných kamenných krakorců, vetknutých na nádvoří straně do pláště válcové věže. Krakorce zřejmě nesly dřevěnou pavlač, zpřístupňující první patro spojovacího křídla. Jeho výstavba dovršila půdorysně komplikovanou trojkřídlou zástavbu jádra, jehož další zástavba napříště vznikala již na úkor parkánu.

¹⁵⁵ Razím, Vladislav: *Středověká opevnění českých měst. 3. díl. Katalog Morava a Slezsko*. Praha 2019, s. 321–324. Na s. 322 je publikována mimořádně sdělná veduta hradu z třetiny 18. století.

Obr. 31. Hrad Šternberk – detail výzdoby ostění oblouků renesanční lodžie tzv. Vizitkového sálu berkovského traktu paláce (Foto J. Štětina, 2019).

Významným mezníkem stavebního vývoje Šternberka se stal rok 1538, kdy město, klášter i hrad zničil rozsáhlý požár. Tato katastrofa však iniciovala rozsáhlou renesanční přestavbu hradu, k níž po roce 1538 přistoupil tehdejší majitel, Václav Berka z Dubé. Přesnější časové ohraničení této významné stavební akce není jisté, probíhala zřejmě již od 40. let a dokončena byla nejspíše roku 1560. Přestože je zjevné, že postupné obnovy se dočkal celý hrad, nejzřetelnější výsledky renesanční berkovské přestavby shledáváme v hradním jádře. Někdejší západní parkán vyplnilo renesanční obytné křídlo, vložené mezi severozápadní hranolovou věž parkánu a jihozápadní opěrák jádra z kravařské stavební etapy (obr. 19, obr. 21). Prostor západního parkánu byl jedinou možností k rozšíření obytné kapacity stísněného jádra (pro výstavbu renesančních paláců byly parkány využity např. i na hradě v Zábřehu nebo Boskovicích). Vzhledem k omezením starší stavební situací

Obr. 32. Hrad Šternberk – klenba tzv. Vizitkového sálu v patře berkovského traktu. V pozadí dvojice průchodů vedoucích do sálu v patře starého paláce (Foto J. Štětina, 2019).

dostalo renesanční berkovské křídlo mírně lichoběžný půdorys o délce asi 30 m a šířce 7–9,5 m. Nad valeně zaklenutým přízemím (dnes s hradní kuchyní) se nacházelo patro s trojicí místností, vybavených mimořádně bohatými hráňovými klenbami. V severním čele berkovského traktu, tedy v místě zčásti snesené pozdně gotické parkánové věže, sestavu interiérů doplňuje menší místnost s dvojicí polí čtyřcípých, bezžeborných kleneb a přidruženou boční chodbou. Interiéry patra propojují renesanční obdélné portály v pís-kovcových ostěních, věrohodně rekonstruovaných na sklonku 19. století (obr. 28). Motiv kazetovaného nadpražního vlysu, nesoucího letopočet 1560, doplněný po bocích erby Jana Václava Berky z Dubé a jeho manželky Magdaleny z Žerotína, ale i bohatě profilované římsy, tato interiérová ostění spojuje s ostěními rozměrných renesančních oken na exteriérech paláce (obr. 29, obr. 38). V interiérech berkovského paláce má pozoruhodné utváření zejména nejrozměrnější, tzv. Vizitkový sál, jehož vnější, západní stěnou prostupuje dvojice širokých, půlkruhově završených arkádových oblouků s bohatou kamenickou výzdobou záklenků i ostění, kde se uplatňují maskarony s bohatým vegetabilním ornamentem (obr. 30, obr. 31).¹⁵⁶ Interiér půdo-

¹⁵⁶ Krčálová, Jarmila: *Centrální stavby české renesance*. Praha 1976, s. 34–35, s. 38. Vizitkový sál Krčálová zmiňuje v souvislostech s dalšími, centrálně utvářenými interiéry (např. kaplí sv. Jiří na zámku v Telči, mauzoleem Griespeků v Kralovicích nebo Císařským sálem zámku v Bučovicích).

rysně téměř čtvercového, bohatě prosvětleného sálu se prostřednictvím analogické dvojice širokých arkád, tentokrát již bez kamenické výbavy, otevíral do velkého sálu v patře západního, gotického paláce (obr. 19, obr. 32). Propojení obou interiérů mělo nejen komunikační, ale i praktický význam – arkády Vizitkového sálu totiž propůjčovaly dostatek světla i interiérům středověkého paláce. Vizitkový sál si uchoval i fragmenty malířské výzdoby, tvořené srdčitými kartušemi obsahujícími iniciály, jež bývají přiřítány urozeným návštěvníkům hradu a nesoucími i jednotný letopočet 1583. Při jižním zakončení interiér berkovského traktu obsahoval záchody, jejichž odpadní šachty, precizně zděné z kamenných kvádrů, ústí v záklenku mohutného půlkruhového pasu na západní svah. Z druhého patra renesančního paláce se po mladších devastacích a přestavbách zachovala pouze dispozice a renesanční ostění portálů a oken, včetně jednoho okna sdruženého. Podoba berkovských obytných interiérů, které předpokládáme právě zde, tedy zůstává neznámá. Západní, berkovský trakt hradního paláce dostal členité zastřešení, sestávající z pěti valbových střech s východozápadní orientací hřebenů. Tento způsob zřejmě renesančního zastřešení dokládá ikonografie ještě ze čtvrtiny 18. století.¹⁵⁷

Renesanční přestavba se výrazně vepsala i do tvárnosti starého paláce. Střední prostor přízemí dostal čtveřici křížových kleneb, podepíraných středním pilířem, nově vloženy byly i další, valené a výsečové klenby. V patře západního a jižního křídla paláce se zachovaly prostory s vyřezávanými stropy ještě pozdně gotického charakteru i jeden renesanční kazetový strop. Stropy zřejmě prošly výrazným restaurováním v 19. století, i přesto však dokládají vysoký obytný komfort hradních interiérů v berkovské éře. Renesanční přestavba hradu přirozeně zasáhla i další části hradního jádra, o jehož podobě před historizující proměnou ze závěru 19. století informují především plány z roku 1780.¹⁵⁸ Také jižní křídlo, orientované k městu, dostalo sérii renesančních okenních ostění, z nichž vynikalo především neobvyklé trojkno, osvětlující rozměrný obytný interiér v patře jižního křídla (dnes tzv. biskupská ložnice). Také nádvoří průčelí hlavního, západního palácového křídla obohatil kvalitní architektonický doprovod v podobě renesančních okenních a portálových ostění, ve druhém patře dokonce sdružených do dvojic. Do prvního patra západního paláce, kde se nacházel velký sál, stoupalo z nádvoří předložené schodiště. Na dvorním průčelí západního křídla je

---

¹⁵⁷ Vyobrazení hradu a města z roku 1727 je součástí konvolutu vedut shromážděných Dismasem z Hoferů, publikováno naposledy v práci Razím, V.: *Středověká opevnění*, s. 322; Konečný, M.: *Hrad*, s. 186–187. Dalším ikonografickým dokladem, zachycujícím komplikovanější skladbu střechy berkovského traktu, je kresba Šternberka od F. B. Wernera z doby kolem poloviny 18. století. Pětice valbových střech renesančního traktu je zde však, patrně vinou zjednodušení zřetelného v zachycení celého hradu, redukována na tři rozměrné vikýře.

¹⁵⁸ Konečný, M.: *Hrad*, s. 70; Plaček, M.: *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 618.

Obr. 33. Hrad Šternberk – jihozápadní nároží hradního jádra s pozdně gotickou nárožní věžicí (vlevo), před níž předstupuje renesanční přízemní budova v jižním parkánu (Foto J. Štětina, 2019).

dnes v druhotné poloze osazena znaková deska s berkovským erbem v renesanční kartuši, obklopené bohatým rozvilinovým ornamentem (obr. 17).¹⁵⁹ Erbovní deska, při romantické přestavbě doplněná dvojicí pilastrů, je nepochybně autentickým dokladem berkovských úprav a její primární polohu můžeme zřejmě hledat někde nad vstupem do hradu či hradního paláce. Pouze hypoteticky lze uvažovat o existenci renesanční arkády při dvorním průčelí navazujícího, jižního křídla paláce. Dvorní, komunikačně využívaný trakt jižního křídla paláce, ať již se jednalo o pozdně gotickou chodbu či renesanční arkádu, zcela zanikl již před rokem 1780 a až o sto let později byl nahrazen romantickou chodbou s přízemím, otevřeným do nádvoří trojicí arkád. Jisté

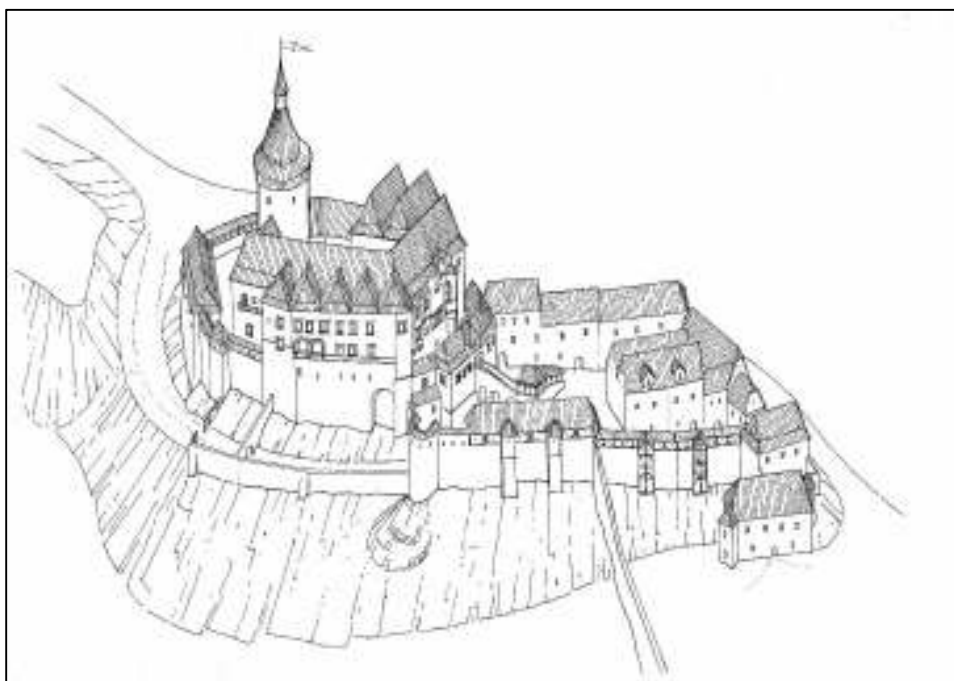
¹⁵⁹ Překlad latinského textu na desce uvádí Vítek, T.: *Válcová věž*, s. 144: „Roku 1560 dal starší část hradu opravit a jiné nově zbudovat nejvyšší soudce Markrabství moravského, urozený pán Václav Berka z Dubé a Lipé“.

Obr. 34. Hrad Šternberk – renesanční portál se znakem Berků z Dubé v přízemí vstupní budovy v jižním parkánu (Foto J. Štětina, 2019).

úpravy v renesanci prodělala i hradní kaple, která však zůstávala i po renesanční přestavbě zachována v půdorysně nezměněné podobě. Vznosná, gotická okna arkýřového presbytáře byla na bočních stěnách sice ponechána, staticky ohrožený arkýř však stabilizoval nový opěrný pilíř v jeho ose, který zaslepil prostřední z oken. Tato úprava arkýř upravila do neobvyklé dvouboké podoby a ochudila o značnou část jeho někdejší architektonické působivosti. Otázkou zůstává uplatnění renesančních sgrafit na palácových fasádách – ta současná pochází až z opravy fasád v letech 1929–1930.

V rámci renesanční přestavby nově vzniklo i přízemní křídlo mezi hradním jádrem a předhradím, zevnitř přiložené k jižní parkánové hradbě jádra. Půdorysné zalomení křídla uchovává starší situaci gotické parkánové hradby, dosud dochované ve vysoké podnoží jižního křídla, členěné jen horizontální kamennou římsou. Pouze západní konec křídla byl napřímen a se starší věžicí v nároží hradního paláce propojen drobnější, půdorysně ustoupenou vestavbou; tato malebná skrumáž pozdně gotických a renesančních staveb svědčí o snaze stavebníků po maximálním využití daného prostoru, ale i záměru sjednocení výrazu hradních budov (obr. 33). Dispozice křídla

Obr. 35. Hrad Šternberk – pokus o rekonstrukci hradu kolem roku 1570 se zohledněním veduty města a hradu z třetiny 18. století, pohled od západu (Kresba J. Štětina, 2021).

v jižním parkánu, jeho klenby i kamenické detaily zřetelně poukazují k renesanční výstavbě za Berků z Dubé před rokem 1560, i když jeho architektonická výbava je poněkud prostší nežli u hradního paláce. V interiérech se nacházejí pravoúhlé portály, profilované masivním oblým prutem, nad hladkým soklem pravoúhle zalomeným. Střed nadpraží akcentují nezbytné štítky s berkovskými zkříženými ostrvemi, portály završuje těžká, profilovaná římsa (obr. 34). Shodně profilovaná jsou ostatně i rozměrná obdélná okna průčelí, postrádající erbovní štítek, obíhaná však původně hladkými omítkovými paspartami. Vstupní osu objektu zdůrazňovala patrová nástavba se sdruženým renesančním oknem. Po náročnějším edikulovém portálu, zaznamenaném plánem z roku 1780, však dnes není stop – vstup do přízemí zajišťuje jen neprofilovaný portál s půlkruhovým záklenkem a mělkou, pravoúhlou vpadlinou, snad po padacím můstku. Přes bývalý jižní parkán, který se vestavbou zmíněného křídla proměnil v úzký dvorek, vedl prostřednictvím zděného schodiště při dvorním průčelí budovy nový vstup ke gotickému portálu v přízemí jižního křídla paláce a dále do hradního nádvoří. Také výrazný výškový rozdíl mezi předhradím a renesančním, vstupním křídlem v jižním parkánu jádra musel být vyrovnán zděným a podklenutým schodištěm, dosud dochovaným v podobě určené mladší úpravou. Zjevně se

Obr. 36. Hrad Šternberk – renesanční konzola uplatněná v sálech prvního patra berkovského traktu, před rokem 1560 (Foto J. Štětina, 2019).

však nejednalo o hlavní vstup do hradu, který i po renesančních berkovských přestavbách zůstával na severovýchodní straně hradního jádra. Pro renesanční fázi se však jeví reálný přímý nástup do brány ze severovýchodního předpolí.

Po dokončení renesanční přestavby mělo jádro hradu Šternberka podobu mohutného čtyřkřídlého, zčásti dvoutraktového palácového komplexu o dvou patrech, obestupujícího nevelký, obdélný vnitřní dvůr, na jihu možná vybavený arkádovou chodbou. Jádro o přibližně vyrovnané výšce dvou pater nadále vévodil gotický válcový bergfrit v severním čele a pozdně gotická hranolová stavba předstupující před východní bok jádra. Také jižní předhradí, od jádra oddělené nižší budovou s přístupovým schodištěm, bylo obestavěno provozními a hospodářskými budovami. Vnější opevnění jádra hradu, které na rozdíl od jižního předhradí vystupovalo z půdorysu města, tvořil příkop a zřejmě i zemní val. V západním svahu, pod berkovským palácem, běžela nízká zídka snad s dvojicí drobných pilířů či hranolových baštíček – patrně relikty opevnění starší trasy přístupové cesty k hradu (obr. 35).

Renesanční přestavba hradu Šternberka, datovaná do doby před rokem 1560, má z hlediska užitého architektonického detailu neobyčejně zajímavé souvislosti. Výjimečná je především uplatněním bohatých hřebínkových či

Obr. 37. Hrad Šternberk – klenba středního sálu v patře berkovského traktu s motivem osmicípé hvězdice ve vrcholu, před 1560 (Foto J. Štětina, 2019).

hráňových kleneb v prvním patře berkovského paláce a přízemí vstupního křídla mezi jádrem a předhradím. V případě tohoto druhu kleneb bývá zdůrazňován jejich gotizující charakter, nepochybně vzhledem k husté síti omítkových hřebínků, členících klenební kápě a připomínajících pozdně gotické sklípkové klenby, případně klenební žebroví.¹⁶⁰ V případě šternberských kleneb však můžeme o volné inspiraci schématy středověkých kleneb uvažovat pouze u dvojice čtvercových polí čtyřcípých hvězdových kleneb, užitých v patře někdejší hranolové věže západního parkánu, integrované do berkovského traktu. Další soudobé klenby tohoto paláce již zjevně vykazují renesanční detaily (např. podoba římsových čabrakových konzol v patách kleneb; obr. 36) i konstrukční schéma, i přesto, že čela klenebních výsečí si ponechala zahrocený či parabolický tvar. V tzv. Vizitkovém sále se jedná o nízkou kupoli, vzepjatou nad téměř čtvercovým, centrálním půdorysem, jenž zdůrazňuje i drobný, visutý svorníček tvořený souběhem omítkových hřebínků (obr. 32). Další dvojice sálů pak má typicky renesanční klenbu s hustým sledem výsečí, uplatněných v rozích a středech jednotlivých stěn. Na klenbách je i zde aplikována spleť omítkových hřebínků, které bohatě člení jinak jednotitou plochu klenebních kápí, u středního sálu doplněných ve vrcholu obrazcem

¹⁶⁰ Radová, Milena – Rada, Oldřich: *Kniha o sklípkových klenbách*. Praha 1998, s. 100, 122, kde autoři klenbu šternberského Vizitkového sálu klasifikují jako hřebínkovou a datují do let 1560–1570.

Obr. 38. Hrad Šternberk – okenní ostění v nárožní místnosti druhého patra berkovského traktu s heraldickou výzdobou v kazetovaném nadpraží, 1560. Vpravo kvádrové nároží pozdně gotické věžice při jihozápadním nároží paláce (Foto J. Štětina, 2019).

osmicípé hvězdice (obr. 37). V jižní místnosti pak hustá síť hřebínků nutně musela reagovat na lichoběžný půdorys interiéru, omezený tělesem starší, nárožní věžice. V přízemí jižního křídla mezi jádrem a předhradím se uplatňují prosté, valené výsečové klenby již jen s jednodušším systémem výrazných hřebínků.

Mimořádně bohatě utvářené hřebínkové klenby byly v moravském prostředí uplatněny ještě v přízemních místnostech předzámčí zámku v Černé Hoře (okr. Blansko). Renesanční přestavbu černoohorského zámku realizoval Albrecht Černoohorský z Boskovic; klenby vznikly kolem roku 1561, jímž je datován vstupní, bosovaný portál předzámčí. Černoohorské klenby se v celkové koncepci i detailech prakticky shodují s klenbami radnice a některých měšťanských domů v rezidenčním městě Boskoviců, Moravské Třebové.¹⁶¹ Zdejší klenby v 50. a 60. letech 16. století budoval stavitel Andreas Pfoff, jehož účast je pravděpodobná i u přestavby černoohorského předzámčí. Nejen

¹⁶¹ Sedlák, Jan (ed.): *Cesta od renesance k baroku. Slavné stavby Moravské Třebové*. Moravská Třebová 2012, k radnici podrobně na s. 50–54.

klenební konstrukce šternberského hradu však nachází obdobu ve srovnání s renesanční přestavbou zámku v Černé Hoře. Podobnosti u obou staveb vykazují i detaily okenních a dveřních ostění, v nadpražích vybavených typickým kazetováním a po bocích plasticky vyvinutými kartušemi, nesoucími erby stavebníků – ve Šternberku se jedná o zkřížené ostrve Václava Berky z Dubé a korunovaného lva nad trojvrším – erbovního znamení jeho manželky Magdaleny z Žerotína (obr. 29, obr. 38), a v Černé Hoře o sedmizubý hřeben Albrechta Černožského z Boskovic a zkřížené ostrve Boženy z Lipé (obr. 39). Přestavby šternberského a černožského hradu ve výstavné renesanční rezidence, nadto probíhající ve shodné době, tedy vykazují analogická řešení některých architektonických detailů. Nabízí se proto úvaha o možné bližší provázanosti obou stavebních podniků, spojených snad prostřednictvím již zmíněného stavebního mistra Andrease Pfoffa, případně stavitele z Pfoffovy moravskotřebovské huti.¹⁶² Z tvarosloví kleneb a kameňických detailů je zjevné, že oba stavební podniky, dokončené kolem roku 1560, vedl stavební mistr domácího původu, bez přímého italského školení. Berkovská přestavba hradu Šternberka z doby kolem roku 1560 tak společně s dalšími zmíněnými stavebními realizacemi prezentuje svébytný a velmi kvalitní doklad „domácí“ renesanční architektury, nezávislé na přímých italských vzorech, k jejichž masivní recepci ostatně docházelo až v souvislosti s přílivem vlašských stavebních mistrů a řemeslníků v průběhu druhé poloviny 16. století.

Mimořádně zajímavý a v prostředí naší hradní architektury ojedinělý je i motiv otevřené arkády, uplatněný na Šternberku u vnější stěny Vizitkového sálu (obr. 21, obr. 30). Dvouosá arkáda, začleněná do plochy průčelí, má poněkud mladší obdobu v renesanční domovní architektuře blízké Olomouce. Otevřenou dvouosou arkádovou lodžii bylo zřejmě v 70. letech 16. století opatřeno hlavní průčelí paláce Václava Edelmanna z Brosdorfu na olomouckém Horním náměstí, jež se dodnes uchovalo v neorenesanční úpravě z let 1867–1871.¹⁶³ Podobnost obou arkádových lodžií lze však shledávat nejvýše v obecné rovině; olomoucká lodžie je patrová a její architektonické provedení se od lodžie šternberského hradu výrazně odlišuje.

Po vyplenění hradu Šternberka za třicetileté války byla provedena jeho oprava pro potřeby správy statku i občasně pobyty majitelů, jimiž se od roku

---

¹⁶² Pozoruhodná je v této souvislosti i skutečnost, že dcera Václava Berky z Dubé, Kateřina, měla být provdána za Václava Černožského z Boskovic a na Třebové, který však zemřel ještě před uzavřením sňatku v roce 1569. Kateřina Berková z Dubé byla nakonec v roce 1570 provdána za vévodu Karla II. z Münsterberka a její smrtí v roce 1585 tak končí éra Berků z Dubé na Šternberku. K tomu viz např. Konečný, M.: *Hrad*, s. 63.

¹⁶³ Zatloukal, Pavel: *Příběhy z dlouhého století. Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc 2002, s. 309–313; Samek, Bohumil – Dolejší, Kateřina (edd.): *Umělecké památky Moravy a Slezska. Díl 3.1. [O–P]*. Praha 2021, s. 93–95.

Obr. 39. Zámek Černá Hora – renesanční ostění v patře zámku s kazetovaným nadpražím a kartušemi s erbem Albrechta Černohorského z Boskovic a Boženy z Lipé. Parapetní římsa a kuželková balustráda jsou až neorenesanční (Foto J. Štětina, 2019).

1647 stali vévodové z Württembergu a Tecku. Opravy se dočkalo jižní a západní křídlo hradního paláce, naopak rozměrná východní, věžovitá stavba a spojovací křídlo k válcové věži byly ponechány beze střechy. Naopak, důsledně obnoveno bylo předhradí, v 17. století již téměř, s výjimkou vstupního koridoru za první branou, obestavěné hospodářskými budovami. Z pokročilého 17. století se zachovala dvě schematická vyobrazení hradního jádra, obě

z ruky hnojického kantora Mikuláše Františka Kerneria, jenž současně uchoval i zprávu o požárech hradu z let 1678 a 1681. Před ohněm z roku 1678 měla hlavní věž dřevěný či hrázděný ochoz a vysokou kuželovitou střechu, z jejíhož vrcholu vyrůstala menší, vyhlídková věžička. Pozoruhodné jsou i horizontální a vertikální, červeně natírané pásy, zakreslené Kerneriem na vnější fasádě berkovského paláce. Snad se jednalo o výsledek opravy fasád, realizované v rámci raně barokních úprav. Pětici výrazných valbových střech nad berkovským palácem zaznamenalo ještě vyobrazení z roku 1727.¹⁶⁴ Toto mimořádně sdělné znázornění tehdejšího stavu hradu i města Šternberka podává i informaci o existenci formálně řešené zahrady, nacházející se v rovinatém terénu při západní patě hradního návrší, tedy pod berkovským palácem. Nevíme, zda zahrada vznikla až za Liechtensteinů na přelomu 17. a 18. století nebo měla starší předchůdkyni – její situování pod renesančním palácem Berků z Dubé, jenž se k zahradě obracel okny svých obytných a reprezentačních interiérů i arkádovou lodžii Vizitkového sálu, však alternativu staršího původu zahrady jistě nevylučuje.

Od závěru 17. století byli majiteli pustnouceho hradu Liechtensteinové. Plánovaná přestavba hradu na barokní zámek, ke které mělo dojít počátkem 18. století, nakonec, až na drobné interiérové zásahy, nebyla provedena. Svědectvím barokních úprav tak zůstává jen štuková a malířská výzdoba stropu rohové místnosti druhého patra berkovského traktu a několik erbovních desek s liechtensteinským erbem a letopočtem 1708, porůznu vsazených do průčelí hradních budov nebo uchovávaných v lapidariu na hradním nádvoří. V roce 1780 byla zhotovena již vícekrát zmíněná plánová dokumentace hradu, který tehdy měl být přestavěn na dvoupatrový a dvoukřídlý zámek střízlivého klasicistního vzezření. Přestavba však zůstala pouze na papíře a hrad po další století chátral; jeho podobu z průběhu 19. století zaznamenává cenná ikonografie, která dokládá, že v jádře hradu bylo zastřešeno pouze západní a jižní palácové křídlo, zbytek se postupně měnil v malebné ruiny.

Provizorně zajištěný hrad, využívaný pouze vrchnostenskými kanceláři správy panství, pomalu chátral až do závěru 19. století, kdy se jádro hradu dočkalo razantní romantické přestavby. Tu pro vládnoucího knížete Jana II. z Liechtensteinu vyprojektoval architekt Carl Gandolf Kayser. Rekonstrukční práce probíhaly v letech 1886–1913 a nebyly zcela dokončeny. Nedošlo například k restaurování gotické válcové věže, ani úpravě mohutného východního objektu, jenž nadále přetrval v torzální podobě a posléze byl upraven na vyhlídkovou terasu. Ve hmotové konfiguraci, dané velkorysími pozdně gotickými a renesančními přestavbami Berků z Dubé, zůstalo dochováno západní i jižní křídlo paláce, v interiérech i na exteriérech zčásti doplněné novými architektonickými články, jež obvykle nahradily renesanční

---

¹⁶⁴ Např. Konečný, M.: *Hrad*, s. 186–187.

ostění z doby berkovských přestaveb. Regotizace zasáhla i hradní kapli, zejména její arkýřový presbytář, který byl zbudován zcela nově; kapli zpřístupnilo nové schodiště, začleněné do chodbového traktu v nádvoří. Většinu interiérů paláce však zůstala původní dispozice, a to včetně nesmírně působných renesančních kleneb i řady architektonických detailů. I z tohoto faktu lze dovodit, jaký význam autoři romantické adaptace přikládali renesanční berkovské přestavbě hradu. Jediným větším zásahem do dispozice hradního jádra se stalo řešení jeho severovýchodní části. Místo zcela odstraněného spojovacího severovýchodního křídla zaujala nová, vyvýšená terasa při patě válcového bergfritu, opatřená předprsní vysazenou na kamenných krakorcích. Zcela nově byl koncipován vstup do jádra, řešený prostřednictvím nové brány a rampového nájezdu. Zčásti zasypaný šíjový příkop překlenul nový kamenný most s bosovanými oblouky, spojující hradní jádro s rozsáhlým parkem, rozprostírajícím se v severovýchodním předpolí hradu. Naopak jižního předhradí se romantické stavební úpravy prakticky nedotkly; později však bylo jižní hospodářské křídlo předhradí nahrazeno novodobým obytným domem. V podobě, pozměněné romantickou přestavbou, se hrad Šternberk na Moravě dochoval dodnes, a to včetně mimořádně pozoruhodných renesančních přestaveb, realizovaných šlechtickými majiteli s erbem dvou zkřížených ostrvů (obr. 35).

5. Ladislav Berka z Dubé (1560–1613), nejvyšší zemský komorník a správce úřadu hejtmanského na Moravě

Jana Janišová

*Kardinál, Berka, ti spolu
s Donínem sedaje k stolu
tu praktiku svou utkali,
aby věrně sužovali,
z Říma ouplatky majíce,
krev lidskou vylévajíce*

(soudobá satira z počátku 17. století)¹⁶⁵

1. Rodinné poměry – manželství – víra

Rod Berků z Dubé patřil k několika rodům, které měly v 16. století významné postavení jak v Čechách, tak i na Moravě. Ostatně i významný soudobý genealog Bartoloměj Paprocký v *Zrcadle* uvádí, že v *Království českém toho času, když sem tyto knihy sepisoval, téhož rodu pánův Berkův živo bylo mnoho osob vzácných, v Radě a v Komoře jeho mil[osti] císařské*.¹⁶⁶ K nejvýraznějším osobnostem moravského politického života konce 16. a počátku 17. století bezpochyby patřil právě jeden z členů tohoto rodu, dlouholetý nejvyšší zemský komorník a správce hejtmanského úřadu na Moravě Ladislav Berka z Dubé (1560–1613).

Ladislav Berka z Dubé se narodil v roce 1560, jeho otcem byl Zdeněk Berka z Dubé a matkou Kateřina Haugvicová z Biskupic. Ladislav Berka měl

---

¹⁶⁵ Kolár, Jaroslav (ed.): *Zrcadlo rozděleného království. Z politických satir předbělohorského století v Čechách*. Praha 1963, s. 161–162.

¹⁶⁶ Paprocký z Glogol, Bartoloměj: *Zrdcadlo slavného Margkrabství moravského*. Olomouc 1593, list LXXIV.

Obr. 40. Dřevořez s fiktivním portrétem Ladislava Berky z Dubé v Paprockého *Zrcadle* (Paprocký z Glogol, Bartoloměj: *Zrdcadlo slavného Markrabství moravského*. Olomouc 1593, fol. LXXVv).

šest sourozenců. Sestry Alena, Johana a Veronika byly provdány za příslušníky významných rodů (z Tovarů, Popelové z Lobkovic, Libštejn-Kolovrat). Dále měl bratry Václava, Zdeňka a Zbyňka, přičemž posledně jmenovaný byl duchovním, církevním hodnostářem a v neposlední řadě desátým pražským arcibiskupem (1592–1606).¹⁶⁷

Ladislav Berka z Dubé byl pochopitelně **katolického vyznání** a víra sehrála důležitou roli v jeho životě i v politické kariéře. Byl vychován jezuitou a v mládí pobýval ve Španělsku. S Markrabstvím jej nepojily žádné pevné vazby a nebyl tak ani příliš obeznámen s praktickým chodem stavovských institucí (moravského zemského soudu a sněmu). Rod Berků z Dubé patřil k typickým případům šlechtických katolických rodů, které se začaly na začátku raného novověku usazovat nově na Moravě.¹⁶⁸ I když v případě potřeby se dokázal Ladislav Berka velmi plamenně dovolávat svrchovanosti Markrabství a hájit autonomii zemského soudu, přestože ho k Moravě nepojilo žádné

¹⁶⁷ Anděl, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Čechy*. Praha 1984, s. 564; Paprocký, B.: *Zrdcadlo*, list LXXVIIr; Vošahlíková, Pavla a kol.: *Biografický slovník českých zemí. Sešit 4. Bene-Bez*. Praha 2006, s. 444–445; Pilnáček, Josef: *Staromoravští rodové*. Vídeň 1930, s. 330, č. 1175; Rohlík, Miloslav (ed.): *Moravské zemské desky 1567–1642. III. Kraj brněnský* (dále jen ZDB III). Praha 1957, s. 251–254, č. 124; s. 325–327, č. 23; Sedláček, August: *Berka z Dubé*. In: Ottův slovník naučný. III. díl. Praha 1890, s. 813–818; Borový, Klement: *Dějiny diecése pražské*. Praha 1874, s. 302–307; Brandl, Vincenc (ed.): *Spisy Karla Staršího z Žerotína. Oddělení první: Žerotínovi zápisové o soudě panském*. Sv. 1. Brno 1866, s. 101.

¹⁶⁸ Vybíral, Zdeněk.: *Politická komunikace aristokratické společnosti v českých zemích na počátku novověku*. České Budějovice 2005, s. 154; Kameníček, František: *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526–1628)*. III. díl. Brno 1905, s. 391.

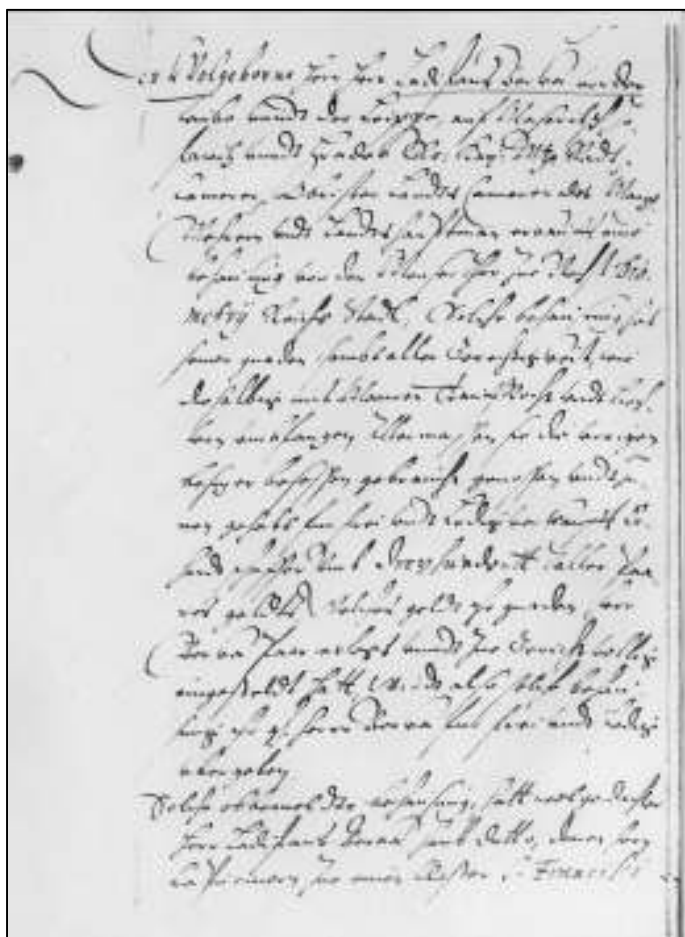
zvláštní pouto. Byly to ale případy, z nichž měl sám prospěch. Takto například v roce 1598 na moravském zemském soudu protestoval proti tomu, aby musel odpovídat na soudní žaloby svého bratra v Čechách (... *a mne od práva va[šich mil]o[s]tí odvésti chce... a že by to cosi nového, nebejvalého a na veliké ukrácení práv a zvyklostí a pořádků tohoto Margkrabství..., jako by se zde, tak dobře jako tam každému za spravedlivé státi nemohlo, ješto ještě žádného skrácení od va[šich mil]o[s]tí žádnému se nestalo. A protož nechtíce, aby taková neobyčejnost na zlechčení svobod a starobylých pořádků tohoto Marg[krabství] na osobě mé svůj začátek vzíti a tudysnad k nějakému horšímu budoucímu toho naší vlasti se více shrnouti mělo...*).¹⁶⁹

Berkova víra přetavená v politický katolicismus sehrála zásadní roli v jeho kariéře. Rozhodně nepatřil k umírněným katolíkům a v konfesijně rozdělené zemi byl jeho, často radikální, přístup velmi negativně vnímán. Stupňující se napětí v náboženských poměrech na Moravě a snaha katolické strany o získání většího vlivu v zemi byla realizována mimo jiné prostřednictvím obsazení významných úřadů. Vliv katolíků na Moravě byl posilován na přelomu století díky rodům, které pocházely z Čech a na Moravě se nově zakupovaly.¹⁷⁰ Ladislav Berka zastával dva významné zemské úřady a podstoupil několik konfliktů s moravskou stavovskou obcí, které měly z velké části náboženský podtext. Především se ale stal mocenským nástrojem na Moravě neoblíbeného panovníka a v mnoha ohledech stejně neoblíbeného olomouckého biskupa Dietrichsteina. V době stavovského povstání v roce 1608, kdy se Morava připojila ke konfederaci a následně přešla pod správu Matyáše Habsburského, byl Ladislav Berka z Dubé z Markrabství vypovězen, zbaven úřadů a byl mu dočasně konfiskován majetek.¹⁷¹

¹⁶⁹ Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA), fond A3 – Stavovské rukopisy (dále jen A 3), inv. č. 778 *Kniha pamětí zemského soudu 1583–1629*, fol. 95v–96v.

¹⁷⁰ Borovička, Josef: *Pád Želinského. Obsazení nejvyšších zemských úřadů v Čechách v letech 1597–1599*. Český časopis historický 28, 1922, s. 277–304; Bůžek, Václav–Hrdlička, Josef–Král, Pavel – Vybíral, Zdeněk: *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha – Litomyšl 2002, s. 108–127; Maťa, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*. Praha 2004, s. 328–378; Kameníček, František: *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526–1628)*. I. díl. Brno 1900, s. 128–169; Brandl, V. (ed.): *Zápisové I*, s. 275–282; Vybíral, Z.: *Politická komunikace*, s. 119–207; Mareš, Petr: *Zemský soud větší 1541–1620 (Personální obsazení)*. Dizertační práce, FF Univerzity Karlovy. Praha 2014, s. 93–127; Starý, Marek: *Přední klenot zemský. Větší zemský soud Království českého v době rudolfínské*. Praha 2014, s. 223–258; Knoz, Tomáš: *Karel starší ze Žerotína*. Praha 2008, s. 208–2011; Stloukal, Karel: *Akta o volbě a jmenování nejvyšších úředníků moravských s počátku XVII. století*. In: Vojtíšek, Václav (ed.): *Sborník prací věnovaných prof. dr. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám*. Praha 1931, s. 396–405; Výtisk, Stanislav: *Obsazování zemských úřadů na Opavsku v posledních letech vlády Rudolfa II.* Studia Historica Brunensia 59, 2012, č. 1–2, s. 31–77; Brandl, Vincenc (ed.): *Sněm držaný léta 1612. Ze zápisů Karla z Žerotína*. Brno 1864, s. XII–XIX.

¹⁷¹ Vybíral, Z.: *Politická komunikace*, s. 153–159; Válka, Josef: *Morava reformace, renesance a baroka. Dějiny Moravy 2*. Brno 1996, s. 86–89.

Obr. 41. Koupě nemovitosti pro kapucínský klášter Ladislavem Berkou z Dubé v roce 1604 (Archiv města Brna, A1/3, rkp. č. 1794, fol. 175r).

Víra byla určující i pro Berkovu angažovanost mimo zemské instituce a politiku. Vehementně dosazoval katolické duchovní do všech farností na panstvích, která postupně získal. Intenzivně komunikoval také s olomouckými biskupy ve věcech volby vhodných kněží či v otázkách prosazování katolické víry ve městech. Podporoval jezuity a podílel se na financování jejich brněnského kostela Nanebevzetí Panny Marie, jehož hlavním mecenášem byl olomoucký biskup František kardinál Dietrichstein. V roce 1599

Ladislav Berka požádal brněnské radní, aby pro stavbu kostela bylo poskytnuto více místa a nemusela se tak měnit navržená dispozice stavby.¹⁷² Další fundace jsou spojeny s počátky působení řádu kapucínů v Brně. Stalo se tak v letech 1603–1604 a jejich příchod do města je opět spojen s rodem Berků z Dubé a olomouckým biskupem Dietrichsteinem. Iniciátorem příchodu kapucínů do Čech byl arcibiskup Zbyněk Berka z Dubé a právě jeho bratr Ladislav s olomouckým biskupem organizoval jejich usazení v Brně. Ladislav Berka pro ně koupil v Brně dům Erharda Schaffera za 300 zlatých. Jednalo se o nemovitost před Měnínskou branou, kterou řádu ihned daroval.¹⁷³

***

V soukromém životě nijak nevybočoval ze soudobých standardů. Ladislav Berka z Dubé se celkem třikrát oženil. Jeho **první manželkou byla Kateřina z Hradce**, dcera moravského zemského hejtmána Zachariáše z Hradce a jeho druhé manželky Anny ze Šlevic. V manželství se narodilo několik dětí, známi jsou synové Zdislav, Zachar a Zdeněk Leopold. Svatba Ladislava Berky a Kateřiny z Hradce se konala v srpnu 1591 na zámku v Jindřichově Hradci a financoval ji nevěstin strýc Adam z Hradce. Otec nevěsty zemřel již v roce 1589. Měla po něm dědit, ale zřekla se panství ve prospěch mužských příbuzných. Ladislav Berka později tento úkon jménem své ženy napadl a vysoudil na mocném jihočeském pánovi 100 000 kop grošů míšeňských. Svatba byla velkou společenskou událostí. Z manželovy strany svatbu domlouvalo 14 jemu blízkých osob, včetně třech jeho bratrů.¹⁷⁴

Krátkou zprávu o svatební hostině dcery významného šlechtice zaznamenal rožmberský kronikář Václav Březan (*Svatba nádherná na Hradci... nádherně zbytečně hodováno. Ipse luxus, pompa, ingluvies! [Nic než přepych,*

---

¹⁷² Archiv města Brna (dále jen AMB), fond A 1/3 Archiv města Brna (dále jen A 1/3), Sběrka listin, mandátů a listů, sg. 14. 6. 1599 *Žádost Ladislava Berky z Dubé brněnské městské radě ohledně stavby jezuitského kostela*.

¹⁷³ AMB, A 1/3, Sběrka rukopisů a úředních knih, rkp. 1794 *Rychtářská kniha 1603–1604*, fol. 175r–v; Tejček, Michal: *Kapucíni v Brně v 17.–18. století*. Brno v minulosti a dnes 18, 2005, s. 145–200; Šujan, František: *Dějepis Brna*. Brno 1902, s. 200; Foltýn Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005. s. 183–184, 186–190; Češková, Lenka: *Umělecké památky z doby kolem roku 1600 v jezuitském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Brně*. Zprávy památkové péče 72, 2012, č. 5, s. 344–355; Kameníček, F.: *Zemské sněmy III*, s. 369–370, 384.

¹⁷⁴ Paprocký, B.: *Zrdcadlo*, list LXXVIv; XXXVIr; XXXVIIIr–XXXIXr; Vacek, František: *Berka z Dubé a Lipé, Zbyněk*. In: Ottův slovník naučný. III. díl. Praha 1890, s. 818–819; Bůžek, V. – Hrdlička, J. – Král, P. – Vybíral, Z.: *Věk*, s. 321–322; Maťa, P.: *Svět*, s. 646; Bůžek, Václav: „*Páni a přátelé*“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku. Český časopis historický 100, 2002, s. 229–264.

okázalost, žravost].¹⁷⁵ Okázalé hostiny patřily neodmyslitelně k životu aristokratického dvora raného novověku.¹⁷⁶ Svatební hostiny pak byly pochopitelně speciální. Na přípravě svatby Ladislava Berky a na pohoštění všech pozvaných se podílelo celé panství. Správa zámku hojně nakupovala základní potraviny pro přípravu slavnostní tabule (vejce, drůbež apod.). Bylo pořízeno 700 litrů sladkých pití a vín v Rakousku, stříbrné nádobí na stolování bylo zapůjčeno od Petra Voka z Rožmberka. Kuchyňský personál zámku byl vydatně posílen, více než čtyřicet kuchařů bylo zapůjčeno z okolních panských sídel (zejména od Rožmberků), jeden kuchař byl poptán až z Lince a vrcholem svatební tabule bylo tradiční „jídlo na podívanou“ – kulinářský zlatý hřeb, který se z části skládal i z nepoživatelných věcí a měl stolovníky především uchvátit svým vzhledem. Na svatební tabuli Ladislava Berky a Kateřiny z Hradce se tak objevilo i několik různě vytvarovaných uměleckých obrazců, pro jejichž vytvoření bylo zakoupeno šest měděných trubiček a 51 liber žlutého vosku.¹⁷⁷

Manželství, přestože se jednalo o domluvený sňatek, který měl zejména finanční pohnutky, bylo nakonec patrně šťastné. Snad k tomu dopomohla i stejná víra obou manželů. V roce 1602 Ladislav Berka své ženě pojistil věno na statku Jaroslavice, který nově získal a ona jej vzala na spolek.¹⁷⁸ Manželství trvalo až do roku 1603, kdy Kateřina z Hradce zemřela. Okolnosti její náhlé smrti a pohřbu známe z Berkových dopisů panovníkovi. Dochovaly se i relace císařských komisařů, kteří byli panovníkem vysláni na zemský sněm do Brna, a máme zaznamenány i císařovy odpovědi. Korespondence se primárně týkala problému při zasedání sněmu, který byl způsoben malým počtem účastníků ze strany panského stavu i nejasným postavením Ladislava Berky v pozici místodržícího úřadu zemského hejtmána. Dopisy obsahují ale i četné pasáže o zmiňované nešťastné události.

Z korespondence vyplývá, že Kateřina byla nemocná již v době, kdy Ladislav Berka odjížděl na zasedání sněmu, její stav se potom prudce zhoršil

---

¹⁷⁵ Pánek, Jaroslav (ed.): *Václav Březan. Životy posledních Rožmberků 1*. Praha 1985, s. 361–362

¹⁷⁶ Z bohaté literatury k tomuto tématu viz zejména Hrdlička, Josef: *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550–1650)*. České Budějovice 2000; Bůžek, Václav – Hrdlička, Josef – Pánek, Jaroslav: *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*. Praha 1997.

¹⁷⁷ Hrdlička, Josef: *Slavnostní stolování na aristokratickém dvoře v raném novověku*. In: *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*. České Budějovice 2000, s. 293–314.

¹⁷⁸ Bůžek, V. – Hrdlička, J. – Král, P. – Vybíral, Z.: *Věk*, s. 114; ZDB III, s. 340–341, č. 43 a 44.

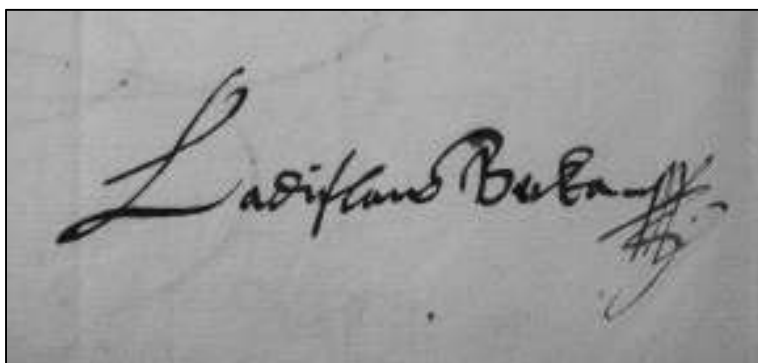
Obr. 42. Pečeť Ladislava Berky z Dubé z dopisu císaři 12. března 1603 (Národní archiv Praha, Morava sg. 4896).

a nebyla žádná naděje na uzdravení. Ladislav Berka tedy neprodleně po obdržení této zprávy opustil zasedání sněmu a odjel domů. Bohužel jeho žena zemřela ještě před jeho příjezdem.¹⁷⁹ V dalším dopise Berka císaři zopakoval, že jej ztráta Kateřiny z Hradce velmi zasáhla (*... jsouc já na ten čas v tak velikém zármutku, o kterýmž dosti vyprávěti nemohu a kteréhož bych va[ší] [mil]o[s]ti ani žádnému z jich [mil]o[stí] pánův stavův nikdá nepřál, od Pána Boha postaven... od toho tak velikého bolestného a nenadálého zármutku tak velice zemdlený a ztrápený jsem, že z pokoje vycházeti, nýbrž ani z lůžka vstáti nemohu*). Dále panovníkovi psal, že se musí postarat o ostatky manželky, že nemá v domě žádného přítele, který by mu s tím pomohl. V neposlední řadě zmínil také nutnou péči o své malé děti a skutečnost, že nejmladšímu jsou pouze dva měsíce. Komisaři situaci popsali podobně a panovníka 20. února 1603 informovali, že Ladislav Berka se dozvěděl v Brně špatné zprávy o nemoci své manželky a neprodleně odjel na své sídlo do Velkého Meziříčí. Její ztráta ho evidentně hluboce zasáhla, neboť... *sám také z velikého zármutku a takového neštěstí že v nedostatku zdraví svého zůstává... ani z lůžka svého vstávati že nemůže*.

Ladislav Berka následně císaři psal opakovaně, poslední dopis je datován 12. března 1603 na Velkém Meziříčí. Omlouvá se v něm, že dočasně nemůže vykonávat své povinnosti kvůli úmrtí ženy. Protože jej císař pověřil zastáváním významného úřadu zemského hejtmána, který může Markrabství opustit

¹⁷⁹ Národní archiv Praha (dále NAP), fond Morava – moravské spisy české kanceláře a české komory (1507) 1527–1625 (1750) (dále jen Morava), sg. 4904.

Obr. 43. Vlastnoruční podpis Ladislava Berky z Dubé na dopisu císaři z 20. srpna 1598 (Národní archiv Praha, Morava, sg. 4157).

jen s povolením panovníka,¹⁸⁰ žádal, aby směl z Moravy odjet a manželku doprovodit na její poslední cestě. Pohřeb Kateřiny z Hradce měl proběhnout v Praze (*... Nejmilostivější císaři, tak jakož sem v[aší] c[ísařské] m[ilosti] předešle skrze psaní své ponížene o tom oznámil, že jest Pán Bůh všemohoucí mne těžkým zármutkem navštívití a mou milou manželku z tohoto bídneho světa prostředkem smrti časné, jakž nepochybuji k sobě do věčné slávy a radosti pojíti ráčil, jejížto mrtvé tělo, chtěje, aby podlé obyčeje a způsobu křesťanského opatřeno a pohřbeno bejti mohlo, na tom sem se ustanovil... s tímž mrtvým tělem manželky mé milé, již nebožky, odsad na cestu se vypraviti, je do Prahy dovísti a tu v kostele svatého Víta na Hradě pražským v kapli,¹⁸¹ kdež sem sobě k odpočívání těla mého po smrti mé pohřeb připraviti dal, ano i fundaci na tu kaplu s dovolení v[aší] c[ísařské] m[ilosti] dckami zemskými Království českého učinil, pochovati dal*). Berka se také dotázal panovníka, zda má hejtmanský úřad dočasně předat jinému zástupci panského stavu na Moravě, který zasedá v zemském soudu, nebo jestli císař chce vybrat zástupce sám. Současně ale zdůraznil, že nebude vzdálen z Markrabství příliš dlouho (*malý dni*).¹⁸²

Panovník nejdříve v březnu 1603 Ladislavu Berkovi odjezd ze země nepovolil s tím, že v Markrabství byl již obeslán další zemský sněm na 7. dubna, kterého se má účastnit. Opuštění země mu císař povolil až dopisem z 10. dubna 1603, kdy mu sdělil, že po ukončení sněmovních jednání může

¹⁸⁰ K možnosti moravského zemského hejtmána opustit zemi v době zastávání úřadu viz podrobněji Janišová, Jana – Janiš, Dalibor: *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516–1604. Svazek I. Články 1–74*. Praha 2017, s. 249–250, čl. 23.

¹⁸¹ Jedná se o rodinnou kryptu Berků z Dubé v kapli Navštívení Panny Marie v katedrále sv. Víta.

¹⁸² NAP, Morava, sg. 4896.

odjet na pohřeb do Prahy.¹⁸³ Rok 1603 nebyl pro Ladislava Berku jednoduchým obdobím. Podle záznamů z české dvorské kanceláře byl ve druhé polovině roku nemocen a při jednání v komisi ustanovené pro zjištění válečných škod ho měl zastupovat Ladislav mladší z Lobkovic.¹⁸⁴ Jeho zdravotní problémy zjevně neustupovaly, a tak na konci roku byl nucen rezignovat na post správce hejtmanského úřadu a císař jeho žádosti vyhověl (... *prohlídajíc k nedostatku zdraví jeho i jiným rozdílným od něho předloženým mnohým příčinám k tomu se milostivě nakloniti a z ouřadu hejtmanského, kteréhož on na milostivou žádost naši do roka toliko na sebe přijal, jej propustiti a té práce zase milostivě zbaviti ráčili*). Panovník Berkovi v dopise poděkoval za jeho *věrné a pilné služby*, požádal jej, aby v úřadu setrval do jmenování svého nástupce a slíbil mu svou přízeň i v budoucích letech (... *a tobě to v budoucích časech milostivě spomínati a nahrazovati ráčíme*).¹⁸⁵ Správu úřadu moravského zemského hejtmána vykonával Ladislav Berka z Dubé do 10. února 1604, kdy byl císařem jmenován nový právoplatný hejtman Karel z Liechtensteina.¹⁸⁶

Z rodinných záležitostí tohoto období můžeme zmínit, že Ladislav Berka je jmenován jako jeden z příbuzných, který měl pomáhat svým neteřím s výběrem životního partnera. Jedná se o ustanovení poslední vůle jeho švagra Bernarda Ludvíka z Tovarů z roku 1595. Bernard byl manželem Ladislavovy sestry Aleny Berkové z Dubé.¹⁸⁷

V raně novověké šlechtické společnosti bylo poměrně běžné, že v relativně krátkém čase po úmrtí manžela či manželky byl uzavřen nový sňatek. Především mortalita žen byla (zejména) kvůli porodům poměrně vysoká. Nebylo výjimkou, že šlechtic postupně uzavřel tři až čtyři sňatky za život. Velmi často měly sňatky důvody politické a mocenské, šlechta se snažila prostřednictvím nich posilovat vzájemná pouta mezi rody, snažila se získat moc a prestiž ve společnosti.¹⁸⁸ V případě Ladislava Berky se tak stalo hned v následujícím roce. Jeho **druhou manželkou byla Eliška ze Žerotína**, dcera

¹⁸³ NAP, Morava, 4927. Závěry zemského sněmu jsou datovány na 9. dubna 1603 (MZA, A 6, sg. 1603, *Sněmovní artikule 9. dubna 1603 Brno*).

¹⁸⁴ NAP, Morava, sg. 4986 a 5000.

¹⁸⁵ NAP, Morava, sg. 5038. Signatura obsahuje několik variant dokumentů, včetně konceptů.

¹⁸⁶ NAP, Morava, sg. 5092.

¹⁸⁷ Matějka, František (ed.): *Moravské zemské desky 1567–1642. III. Kraj olomoucký* (dále jen ZDO III). Praha 1953, s. 283–285, č. 19. Jednalo se o dceru Alžbetu z Tovarů (ZDO III, s. 325, č. 23).

¹⁸⁸ K problematice uzavírání manželství ve šlechtické společnosti viz zejména Vorel, Petr: *Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek společenské komunikace a stávkové diplomacie*. In: Bůžek, Václav – Král, Pavel (edd.): *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*. České Budějovice 2000, s. 191–206; Hrdlička, Josef: *Sňatek Zikmunda z Tiefenbachu a Kateřiny Meziříčské z Lomnice v kontextu sňatkových aliancí evangelické šlechty na předbělohorské Moravě*. *Opera Historica* 17, 2016, s. 7–33; Ratajová, Jana – Storchová, Lucie (edd.): *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření boží. Diskursy manželství v české literatuře raného novověku*. Praha 2009; Bůžek, V. – Hrdlička, J. – Král, P. – Vybíral,

Jana Jetřicha staršího ze Žerotína a Ludmily Libštejnské z Kolovrat. Svatba se konala v Olomouci v lednu roku 1604 a Eliška se provdala proti vůli svého rodu, který jako jeden z předních nekatolických rodů nebyl nakloněn sňatku s vyhraněným katolíkem. Její otec zemřel již na začátku roku 1595. Sňatek tak domlouvala Eliščina matka. Z manželství se narodil syn Jan Jetřich Berka z Dubé.¹⁸⁹

Důvody pro sňatek mladé Žerotínky (v době sňatku jí bylo okolo čtrnácti let)¹⁹⁰ s ovdovělým Ladislavem Berkou byly bezpochyby politické. Bratrem Eliščina otce byl mocný zemský hejtman Fridrich ze Žerotína, který zemřel v roce 1598 jako poslední člen dřevohostické větve rodu, tedy bez mužských potomků. Své rozsáhlé statky v testamentu přiřkl manželce a zejména mužským příbuzným. Ludmila z Kolovrat (a později po sňatku i Eliška sama) napadly testament a na zemském soudu poměrně urputně vymáhaly dědictví. Ladislav Berka z Dubé jako vlivný šlechtic s velmi dobrými kontakty u panovníckého dvora se tedy nepochybně jevil jako vhodný manžel, a tedy i zastávce majetkových práv své ženy. Navíc jedním z obmyslených ve Fridrichově závěti byl hlavní Berkův politický odpůrce Karel starší ze Žerotína.¹⁹¹

Již samotné okolnosti uzavření sňatku byly poněkud bouřlivé a záležitostí se dokonce zabývaly soudy v Českém království. Předmětem sporu byl údajný slib zasnoubení Elišky ze Žerotína s Petrem ze Švamberka, který mu měla dát její matka. Eliška se také provdala bez souhlasu svých poručníků a sňatek s Berkou byl velmi rychlý. U panovníka si postupně stěžovali snad všichni aktéři sporu – Petr ze Švamberka, Eliščini poručníci Jan starší a Kašpar Melichar ze Žerotína a dochováno je i stanovisko nevěsty. Eliška přiznala, že od Petra dostávala dárky, ale popírala zasnoubení.¹⁹² Ve sporu měl svědčit i olomoucký biskup František z Dietrichsteina, kterého o to urgoval sám císař na základě požadavku Ludmily z Kolovrat. Biskup ovšem odmítl s odkazem na to, že se jedná o světský soud a věc by se mohla eventuálně

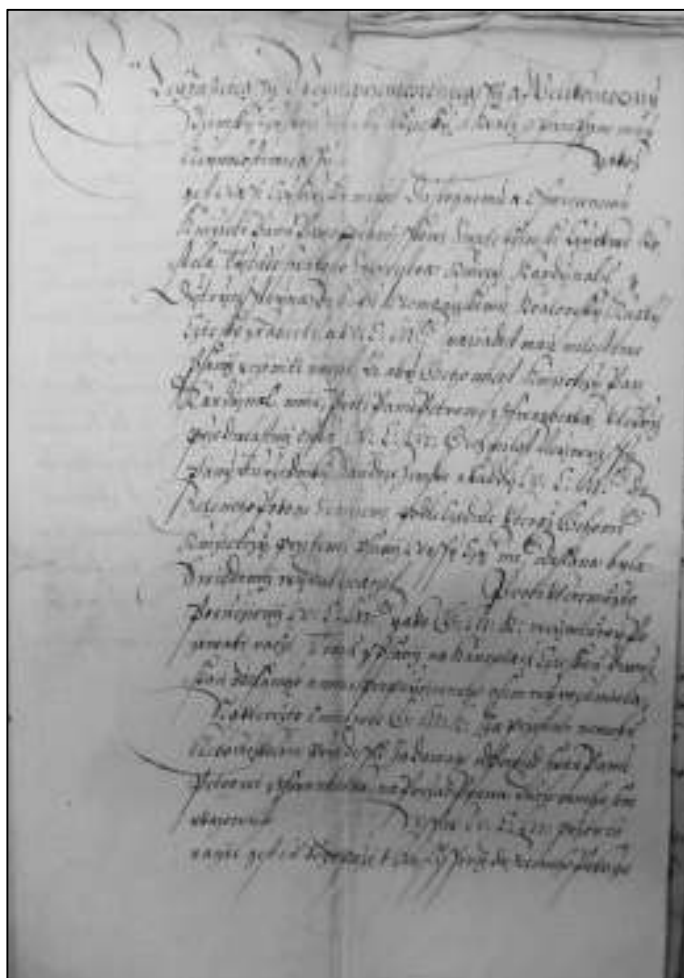
Z.: *Věk*, s. 306–330; Maťa, P.: *Svět*, s. 605–640; Holý, Martin: „Čehož sem také při ní, panně šlechtice, aby mě za manžela sobě oblíbila, vyhledávati neobmeškal.“ *Sňatky české a moravské šlechty na prahu novověku (1500–1620)*. In: Halířová, Martina (ed.): *Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*. Pardubice 2007, s. 7–18; Janišová, Jana – Janiš, Dalibor: *Právní úprava uzavírání manželství v českých zemích ve středověku a raném novověku (Normy a právní praxe moravského zemského práva)*. In: Šínová, Renáta – Šmíd, Ondřej a kol.: *Manželství*. Praha 2014, s. 21–57.

¹⁸⁹ Stibor, Jiří: *Z Žerotína*. In: Dokoupil, Lumír (ed.): *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Nová řada. Sešit 10. Ostrava 2007, s. 116.

¹⁹⁰ Mušková, Monika: *Spor o neuzavřené manželství Petra II. ze Švamberka a Elišky ze Žerotína*. Bakalářská práce obhájená na HÚ FF Jihočeské univerzity. České Budějovice 2019, s. 42.

¹⁹¹ K dědění majetků po Fridrichovi ze Žerotína viz Knoz, Tomáš: *Državy Karla staršího ze Žerotína po Bílé hoře*. Brno 2001; též: *Karel*, s. 106–118.

¹⁹² Mušková, M.: *Spor*, s. 47–54; Maťa, P.: *Svět*, s. 626–627; Bůžek, V. – Hrdlička, J. – Král, P. – Vybíral, Z.: *Věk*, s. 322.

Obr. 44. Žádost Ludmily Libštejnské z Kolovrat panovníkovi ve věci svědectví olomouckého biskupa Dietrichsteina (Národní archiv Praha, Morava, sg. 5199).

přesunout k církevnímu soudu, kde by potom musel být sám *soudcem i svědkem*, a to považuje za nepřijatelné. Ludmila na svědectví biskupa Dietrichsteina trvala, ten ale opět odmítl s tím, že je kardinálem a nemusí svědčit, a navíc by to bylo na *zlehčení jeho důstojnosti*.¹⁹³ Spor byl ukončen u komorního soudu v Praze v prosinci 1605. Mezi oběma spornými stranami byla uzavřena smlouva, která konstatovala, že nedošlo k žádné újmě.¹⁹⁴

¹⁹³ NAP, Morava, sg. 5199.

¹⁹⁴ Mušková, M.: *Spor*, s. 53–54.

Manželství s Eliškou ze Žerotína trvalo až do její smrti v roce 1611. Nedlouho před svou smrtí uzavřel Ladislav Berka z Dubé poslední sňatek. Jeho **třetí manželkou se stala Kateřina z Lobkovic**. Z tohoto manželství se narodila dcera Anna Kateřina Marie, provdaná von Kniesl. Ladislav Berka z Dubé zemřel v roce 1613.¹⁹⁵

2. Majetková držba – konfiskace moravských statků

Majetkové poměry Ladislava Berky nebyly špatné, přestože rod Berků z Dubé nepatřil k nejbohatším rodům v Čechách ani na Moravě. Podle soudobého vnímání Ladislav Berka mezi bohaté šlechtice nepatřil. Část jeho statků byla také konstantně napadána soudními žalobami. Jeho ekonomická situace se výrazně zhoršila v době stavovského povstání v roce 1608. Stavovská obec Ladislava Berku zbavila úřadů a dočasně mu zabavila také jeho majetky. Některé musel následně prodat, jiné přešly pod správu jeho synů. Věc se poměrně dlouho řešila a v obsáhlém spisu z let 1612–1613 se jí zevrubně věnovala i česká dvorská kancelář.¹⁹⁶

Majetkovou základnu začal Ladislav Berka budovat v polovině 90. let 16. století. Podle závěti bratra Zdeňka Berky z Dubé, která byla sepsána v roce jeho smrti, tedy v roce 1594, a o rok později vložena do zemských desk (mocný list na volné testování udělil panovník již v roce 1593), se stal hlavním dědicem jeho majetku právě Ladislav Berka z Dubé. Získal pro sebe a své mužské potomky především statek **Velké Meziříčí**. Vztahy s bratrem byly patrně velmi dobré, jak můžeme vidět v textaci testamentu (*... pro tu lásku upřímnou a bratrskou důvěrnost, kterou jest vždycky týž pan Ladislav ke mně měl a skutkem prokazoval, tímto poručenstvím mým odkazují*). Ladislav Berka měl povinnost ze zděděného majetku vydat pouze explicitně uvedené odkazy jiným příbuzným (peníze, movité věci, cennosti), nadále pokračovat v podpoře špitálu ve Velkém Meziříčí, zaplatit všechny případné dluhy zůstavitele a postarat se o sirotky a poddané na panství.¹⁹⁷

Centrem zděděného panství byl zámek ve Velkém Meziříčí, jehož renesanční přestavba proběhla v době, kdy majetek spravovala Ladislavova švagrová Alena z Lomnice.¹⁹⁸ Z této přestavby se zachovala pouze podoba západního křídla zámku. Přestavba zámku byla ukončena v roce 1578. Rod

---

¹⁹⁵ Vacek, F.: *Berka*, s. 818; Stibor, J.: *Z Žerotína*, s. 116.

¹⁹⁶ Bůžek, V. – Hrdlička, J. – Král, P. – Vybíral, Z.: *Věk*, s. 148–149; Vybíral, Z.: *Politická komunikace*, s. 158–159; NAP, Morava, sg. 5823.

¹⁹⁷ ZDB III, s. 251–254, č. 123 a 124.

¹⁹⁸ Velké Meziříčí patřilo v polovině století Zikmundovi Heltovi z Kmentu, jehož vdova Alena z Lomnice se provdala za Václava Berku z Dubé. Majetek spravovala pro sirotky, z nichž se Zuzana provdala za Zdeňka Berku z Dubé a panství se pak výše uvedeným testamentem dostalo Ladislavovi Berkovi z Dubé (Hosák, Ladislav: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha 1938, s. 58–59).

Obr. 45. Pohled na Velké Meziříčí se zámek po barokní přestavbě. Rytina z druhé poloviny 18. století (Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, bez zařazení do fondu).

Berků z Dubé zámek používal do poloviny 17. století. Alena byla nekatolička, na panství podporovala luterány, zřídila luteránské gymnázium, podporovala také faráře z augšpurské konfese a iniciovala jejich dosazování na fary. Na panství bylo v době její správy také mnoho příznivců Jednoty bratrské. Rekatolizace panství byla zahájena již v době Zdeňka z Dubé. Ladislav Berka byl pak obzvláště horlivý katolík a v rekatolizaci důsledně pokračoval. Zrušil luterské gymnázium, na meziříčskou faru dosadil katolického faráře a panství svěřil pod patronát olomouckého biskupa Františka kardinála z Dietrichsteina.¹⁹⁹

Testament Zdeňka Berky podává poměrně jasné instrukce stran dědictví a Ladislav Berka je nepochybně určen jako hlavní dědic, přesto se i v případě Meziříčí objevily záhy soudní spory. Poté co byl přečten testament Zdeňka Berky z Dubé, vstoupil do šraňků jeho bratr Václav Berka a vznesl proti danému zápisu tzv. odpor. Následně se zemští soudci o dané věci poradili a postup Václava Berky schválili. Odpor byl také později zapsán do zemských

¹⁹⁹ Plaček, Miroslav: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha 2001, s. 678–680; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 59; Kol.: *Velké Meziříčí v zrcadle dějin*. Brno 2008, s. 106–107; Hosák, Ladislav – Zemek, Metoděj a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku. I. Jižní Morava*. Praha 1981, s. 247–249.

Obr. 46. Celkový pohled na Velké Meziříčí. Nedatováno (Archiv města Brna, V 3 Knihovna Mitrovského 1400–1900 (1956), sbírka vedut D. J. I. Hofferera, sg. A 260, č. 22a/64).

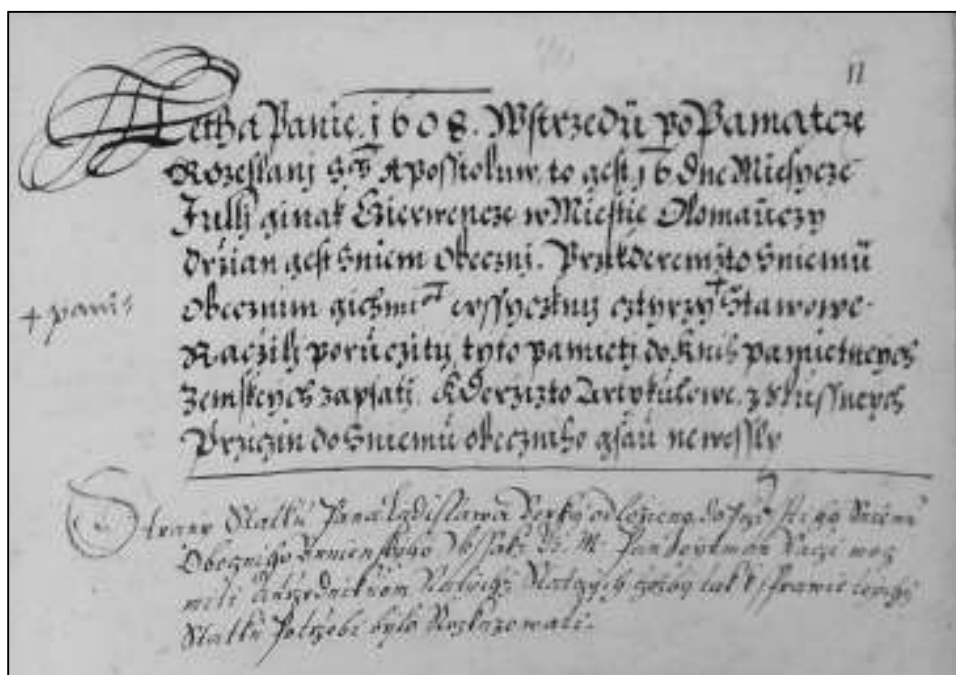
desk. Základem institutu odporu bylo zamezit přechodu vlastnického práva, respektive jej pozdržet, dokud o věci nebude rozhodnuto. Rozhodnutí mohl učinit pouze zemský soud, a to na základě půhonu, kterým zažaloval ten, kdo vložil odpor.²⁰⁰ Proti závěti bratra se Václav Berka z Dubé postavil žalobou na zemském soudu v Brně v roce 1596 a oznámil také, že k napadení testamentu potřebuje právního zástupce, který by jeho jménem u soudu vedl spor. Tím se měl stát Samuel Radešínský, který to dostal za úkol od císaře, jenž byl Václavem Berkou i jeho manželkou Alenou z Lomnice požádán o pomoc. Alena se domáhala postavení svědků (tj. žádala Ladislava Berku, aby dal vyslechnout své poddané v blíže neurčené věci), dožadovala se předložení jisté smlouvy a dále napadala užívání výnosů ze sladového mlýna na panství.²⁰¹ Samuel Radešínský panovníkovi oznámil, že zastupovat Václava Berku a jeho ženu nemůže, protože už se zavázal právní pomocí právě Ladislavu Berkovi.²⁰² Současně prosil panovníka, aby nebyl nucen „měnit klienta“, protože se bál, aby Ladislav Berka netrval na jeho slibu pomoci (... *obávám se, aby mne pán [tj. Ladislav Berka] mou přípovědí stíhati, tudy snad i k posměchu přivést neráčil. V[aši] c[ísařskou] m[ilost], abyšte mou poníženou omluvu milostivě přijíti ráčili, poddaně prosím*).²⁰³ Právní pomoci se dostalo nakonec Ladislavovi,

²⁰⁰ ZDB III, s. 273, č. 8; Janišová, J. – Janiš, D.: *Komentář I*, s. 232–238, čl. 21.

²⁰¹ Brandl, V. (ed.): *Zápisové I*, s. 26–27, 61, 64; NAP, Morava, sg. 3948.

²⁰² K otázce možného procesního zastoupení šlechtice před zemským soudem viz Janišová, J. – Janiš, D.: *Komentář I*, s. 520–546, čl. 72.

²⁰³ NAP, Morava, sg. 3969.

Obr. 47. Záznam z olomouckého zemského sněmu z července 1608 o správě zabavených statků Ladislava Berky z Dubé (Moravský zemský archiv v Brně, A 3, inv. č. 6, *Památky sněmovní VI*, fol. 11r).

a to ze strany císařského prokurátora. Panovník navíc na zemském soudu požádal, aby byly jeho spory dočasně odloženy, protože je aktuálně zaneprázdněn službou u dvora, protože císař jej potřebuje v *pilných a důležitých* záležitostech.²⁰⁴

Meziříčské panství bylo Berkovi v roce 1608 konfiskováno, navráceno mu bylo až po roce. Zůstalo ale ve správě zemských komisařů a později jeho synů Zdeňka Leopolda a Jana Jetřicha.²⁰⁵ Zámek ve Velkém Meziříčí byl za Ladislava Berky dobře vybaven. V roce 1615 bylo v interiéru zámku evidováno více než 150 obrazů zbylých po Ladislavu Berkovi a zámecká knihovna čítala 284 svazků.²⁰⁶

Druhým klíčovým statkem byly pro Ladislava Berku jihomoravské **Jaroslavice**. Toto panství koupil v roce 1599 (intabulováno v roce 1601) od své

²⁰⁴ NAP, Morava, sg. 3998; sg. 4081.

²⁰⁵ Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 59.

²⁰⁶ Maťa, P.: *Svět*, s. 269, 271.

Obr. 48. Nový Hrádek u Znojma, přední hrad, část nádvorního průčelí (Foto J. Vojta, 2011).

sestry Aleny Berkové z Dubé, která byla vdovou, dědičkou a mocnou otcovskou poručnicí²⁰⁷ dětí po svém zemřelém manželovi Bernardovi Ludvíkovi z Tovarů. Důvodem prodeje statku byla skutečnost, že panství bylo zadlužené a nebylo je tak možné udržet pro dceru Alžbětu. Předmětem kupní smlouvy bylo městečko Jaroslavice se zámkem a poplužním dvorem, městečko Hrádek (u Znojma), zemědělské pozemky, právo na výběr mýta, pivovar, několik vesnic atd. Prodejní cena byla 100 000 zlatých. Peníze byly převedeny do české

---

²⁰⁷ V testamentu je uvedeno, že vzhledem k tomu, že vdovy a sirotci mají těžké postavení, mají Aleně z Dubé pomáhat při správě panství i výchově dětí její bratr Václav, podkomoří Mikuláš z Hrádku a další šlechtici. Václav Berka z Dubé pak je také uveden při deskové registraci prodeji jaroslavického panství v roce 1601. Před vložení smlouvy do zemských desk totiž Alena Berková z Dubé zemřela.

Obr. 49. Nový Hrádek u Znojma, celkový pohled na přední hrad s pozdně gotickými okny v patře (Foto J. Vojta, 2011).

komory²⁰⁸ a Alena Berková z Tovarů dostala dlužní úpisy. Současně měla povinnost zaplatit dluhy svého manžela, zejména vyplatit poddané, kteří za něj ručili. Berkovi vznikla povinnost v případě sporu o statek být nápomocen při řešení pře Aleně, která jako prodávající strana ručila za případné právní vady majetku.²⁰⁹

²⁰⁸ Českou komoru v roce 1527 vytvořil Ferdinand I. za účelem správy královských statků. Její pravomoc se původně vztahovala také na Moravu, kde bylo málo královských statků. Pod komorní zboží na Moravě patřily majetky klášterů, královských a komorních měst. Větší dohled prováděli úředníci nad komorními statky v užším slova smyslu, tj. nad komorními městy (Čelakovský, Jaromír.: *Povšechné české dějiny právní*. Praha 1900², s. 120–133; Hledíková, Zdeňka – Janák, Jan – Dobeš, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2007², s. 105–107; Kameníček, F.: *Zemské sněmy I*, s. 130, 150; týž: *Zemské sněmy III*, s. 74–75; Jordánková, Hana – Sulitková, Ludmila: *Vztahy královského města, zemské obce a panovnického dvora na příkladu Brna v 16. a 17. století*. In: Ústřední moc a regionální samospráva. XXIII. Mikulovské sympozium. Brno 1993, s. 185–190; Válka, Josef: *Hospodářská politika feudálního velkostatku na předbělohorské Moravě*. Praha 1962, s. 147).

²⁰⁹ ZDO III, s. 325–327, č. 23. K ručení za právní vady při prodeji statku, které plynuly z formuláře trhové smlouvy viz Demuth, Karel Josef (ed.): *Kniha Tovačovská aneb pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova zemského hejtmána markrabství Moravského sepsání obyčejů, řádů,*

Ladislav Berka nadržel panství dlouho. Již v roce 1609 byl nucen Jaroslavice prodat Volfu Dětrichovi z Althanu. Za svého působení na panství Jaroslavice svěřil všechny patronáty nad farami olomouckému biskupovi. Poměrně velký objekt v Jaroslavicích je dnes bohužel v neutěšeném stavu. Renesanční přestavba zámku započala patrně v 80. letech 16. století a doposud zůstala zachována dispozice s přízemním arkádovým ochozem.²¹⁰

Ve stejné době jako Jaroslavice získal Ladislav Berka z Dubé také **Nový Hrádek**. Smlouva byla sepsána v roce 1600, intabulace proběhla o rok později. Zboží koupil od Zikmunda z Dietrichsteina. Kromě hradu Nový Hrádek získal i městečka Šatov, Štítary, Lukov, několik vesnic a související pozemky. Za panství zaplatil 65 000 zlatých, část prodejní sumy byla zaplacená v hotovosti, zbytek měl být splacen v následujících třech a půl letech (včetně úroků) a jištěn eventuálním obstavením poddaných a ležením. Případné právní vady majetku byly jištěny tak, že náklady na případné soudní řízení měly být odečteny z dlužné sumy.²¹¹ Kostelní podací (tj. právo prezentovat, navrhopat duchovní správu kostela) bylo za Ladislava Berky převedeno na olomouckého biskupa. Městečko Šatov získalo v roce 1601 od Rudolfa II. privilegium na trh a Ladislav Berka je osvobodil od šenku panského vína a robot. I těchto majetků se musel Ladislav Berka brzy vzdát. Prodal je v roce 1608 (intabulováno 1613).²¹² Na Moravě Ladislav Berka ještě přechodně vlastnil statek Bohdalice, který koupil v roce 1601 a ve stejném roce jej prodal Ladislavovi mladšímu z Lobkovic.²¹³

V roce 1602 koupil za 827 zlatých **dům v městě Brně**, který byl prodáván ručiteli po Janovi z Pernštejna.²¹⁴ Nemovitost v jednom ze dvou hlavních

---

zvyklostí starodávných a práv markrabství Moravského. Brno 1858, s. 129–131; Knihovna Národního muzea Praha (dále jen KNM), Oddělení rukopisů a starých tisků, sg. 33 F 7, *Přípisové a formy listuov rozličných podle notule kancelář Margkrabství moravského*. Olomouc, 1558, fol. 20v an.; Vědecká knihovna v Olomouci (dále jen VKO), Oddělení rukopisů a starých tisků, sg. 32521, *Přípis listů neb notule Markrabství moravského*. Litomyšl, 1585, fol. 17r an.; KNM, sg. 33 F 1, *Formy listů rozličných podle notule kanceláře Margkrabství moravského*. Brno, [1601–1611], fol. 19v an.; Janišová, J. – Janiš, D.: *Komentář I*, s. 520–546, čl. 72; tíž: *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516–1604. Svazek II. Články 75–190*. Praha 2017, s. 119–170, čl. 78; Čáda, František: *Význam formulářů pro právní historii*. Všechno 1923, s. 129–135; Kubíčková-Čádová, Božena – Čáda, František: *Moravské sbírky formulářové v XVI. století*. In: Jenšovský, Bedřich – Mendl, Bedřich (edd.): *Sborník prací věnovaných řediteli dru. Janu Bedřichu Novákovi k šedesátým narozeninám*. Praha 1932, s. 262–289.

²¹⁰ Plaček, M.: *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 276; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 108; Bočková, Michaela: *Zámek Jaroslavice – stavební vývoj a umělecká výzdoba*. Bakalářská práce, Masarykova univerzita. Brno 2016, s. 13–21; ZDO III, s. 427–428, č. 91; prodej panství byl problematický (nový majitel prý nezaplatil celou částku) a zabýval se jím nejen soud na Moravě, ale i panovník (NAP, Morava, sg. 5823).

²¹¹ ZDO III, s. 328–329, č. 26.

²¹² ZDO III, s. 427, č. 90; Hosák, L.: *Historický místopis*, s. 181, 965; NAP, Morava, sg. 4555.

²¹³ Hosák, L.: *Historický místopis*, 296.

²¹⁴ ZDO III, s. 342, č. 48.

měst Moravy pořídil Ladislav Berka bezpochyby z důvodů nutné přítomnosti na jednání zemského soudu a sněmu. Stejně jako většina příslušníků tehdejší nobility potřeboval ve městě trvalé zázemí.²¹⁵ Tato nemovitost byla zapsána do zemských desk. Dům se nacházel naproti klášteru sv. Michala (dnešní Dominikánská ulice) a jeho sousedy se stala vdova po Hendrichovi Šotovi a zedník Bartoš Vlach. Koupí domu vstoupil Ladislav Berka do všech práv a svobod, které k domu měl Jan z Pernštejna. Jednalo se o vlastnictví, které bylo vyňato z jurisdikce městského práva a jelikož měla nemovitost tyto právní kvality a byla prodávána ručiteli, obvyklý *správní list* (trhová smlouva s ručitelskými závazky prodejce za právní vady) byl nahrazen vkladem popisu originální pergamenové listiny do zemských desk.²¹⁶ Již podle smlouvy mezi oběma šlechtickými stavy a městy z roku 1486 mohla šlechta v královských městech kupovat nemovitosti náležející také pod purkrechtní právo. Držitelé z řad šlechty pak byli povinni přijmout a plnit všechny povinnosti jako jiní držitelé domů ve městech, tj. zejména odvádět všechny platy a městskou sbírku (lozuňk). Šlechta se současně zavázala, že nebude po panovníkovi požadovat pro své domy zvláštní privilegia. Ladislav Berka si takto pořídil v roce 1603 v Brně další nemovitost. Jednalo se dům se zahradou na brněnském předměstí (před Měnínskou branou). Dům zakoupil od malíře Šimona Kryblera z Altendorfu.²¹⁷ Dům byl prodán za 150 zlatých a 30 dukátů a jeho koupě patrně souvisela s nemovitostmi pořízenými pro stavbu nového kapucínského kláštera.²¹⁸ V královském městě měl Ladislav Berka k dispozici ještě další nemovitost. V roce 1598 se Ladislav Berka z Dubé na místě své manželky Kateřiny z Hradce přihlásil o dům po jejím otci, zemském hejtmanovi Zachariáši z Hradce (*dům na dolním ringku* – dnešní Náměstí Svobody). Problém byl, že při brněnském městském právu se nenacházel testament, který by Kateřině dům odkazoval. Městská rada ale svolila k přepisu nemovitosti poté, co Kateřina uhradila všechny dlužné lozuňky a poplatky spojené s domem. Vlastníkem nemovitosti zůstala Kateřina, nikoliv Ladislav Berka, a o tento dům následně probíhal dlouholetý spor mezi brněnskými měšťany a pány z Hradce.²¹⁹

²¹⁵ Jordánková, Hana–Sulitková, Ludmila: *Domy pánů z Pernštejna v kontextu šlechtické držby v královském městě Brně*. In: Vorel, Petr (ed.): *Pernštejnové v českých zemích*. Pardubice 1995, s. 115–131; Bůžek, V.–Hrdlička, J. – Král, P. – Vybíral, Z.: *Věk*, s. 176–177.

²¹⁶ K právním náležitostem šlechtického majetku ve městě viz Janišová, J. – Janiš, D.: *Komentář II*, s. 604–611, čl. 183.

²¹⁷ Peloušová, Zora: *Malíři v Brně kolem roku 1600 – Příspěvek ke slovníku umělců*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 41, 1997, s. 5–29.

²¹⁸ AMB, A1/3, rkp. 1794, fol. 176v; Kuča, Karel: *Památky Brna*. Brno 1989, s. 47–48; Tejček, M.: *Kapucíni*, s. 147.

²¹⁹ AMB, A1/3, rkp. 1788 *Rychtářská kniha 1598–1599*, fol. 143r–v; NAP, Morava, sg. 4111 a 4257; AMB, A 1/3, Zbytky registratur, inv. č. 193, *Osvobození domu J. O. z Hradce od trpení s městem*.

Obr. 50. Pohled na zámek Heřmanův Městec z poloviny 19. století (Státní oblastní archiv Lito-
měřice, pobočka Děčín, Sběrka vedut, inv. č. 19).

V dubnu 1603 se stavové u panovníka přimlouvali, aby Ladislav Berka z Dubé mohl koupit znojemský hrad s příslušenstvím. Sám Berka žádal o podporu moravskou stavovskou obec, protože znojemský hrad ležel mezi jeho statky, a to Jaroslavovicemi a Novým Hrádkem. Jednalo se o strategický objekt v pohraničí. Berkovi se však hrad koupit nepodařilo.²²⁰

V roce 1606 se opět moravští stavové přimlouvali u panovníka, aby nahradil škody vzniklé na statcích působením císařského vojska (při jeho přechodu Moravy v souvislosti s povstáním v Uhrách). Mezi zmíněnými postiženými šlechtici byl i Ladislav Berka z Dubé a olomoucký biskup.²²¹

Kromě majetků na Moravě měl Ladislav Berka i statky v Čechách. Původně vlastnil dům v Praze. V roce 1598 si na zemském soudu v Brně stěžoval, že mu v Brně byl dodán púhon a obeslání od menších pražských úředníků, a to přesto, že v Čechách již žádné majetky nemá, a že i zmiňovaný dům v Praze již nevlastní a převedl jej na svou manželku Kateřinu z Hradce.

²²⁰ Kameníček, F.: *Zemské sněmy III*, s. 270, s. 730, č. 90.

²²¹ Týž: *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526–1628)*. II. díl. Brno 1902, s. 391, pozn.1.

Zemský soud mu poradil, aby učinil v soudních šraňcích veřejné prohlášení v této věci, které Berka skutečně pronesl.²²² Postupně ale v Čechách získal další statky. Především mu připadl **Heřmanův Městec**, který do manželství přinesla jeho druhá manželka Eliška ze Žerotína.²²³ K tomuto statku Ladislav Berka připojil v roce 1608 **Stolany**. Tento statek koupil od panovníka. Část tržní ceny byla zaplácena při prodeji, zbytek měl být odečten z dluhu, kterým byl Rudolf II. povinen Berkově manželce Elišce ze Žerotína.²²⁴ Právě jeho česká panství mu poskytla útočiště poté, co byl v roce 1608 vypovězen z Markrabství a byl nucen vzdát se správy svých moravských statků.

3. Zastávané úřady

Ladislav Berka z Dubé zastával několik úřadů. V písemnostech je opakovaně označován jako císařský rada, komorník a nejvyšší štolmistr. V této době se jednalo o de facto prázdné dvorské úřady, jejichž držení ale implikovalo velmi dobré postavení dané osoby u císařského dvora.²²⁵ V některých případech si panovník pojišťoval služby klíčových osob také finančně. V roce 1587 tak rozhodl o přidělení doživotního důchodu (*pension*) 500 tolarů císařskému komorníkovi Ladislavovi Berkovi z Dubé za jeho služby s tím, že se nám ještě dále dobře hoditi bude.²²⁶

Oproti tomu zemské úřady na Moravě i angažovanost Ladislava Berky jako přísedícího zemského soudu měla praktické politické a mocenské intence. Nejen významné moravské úřady, ale i pozice řadových přísedících zemského soudu se stávaly předmětem mocenského boje. Náboženská příslušnost byla koncem 16. století důležitým kritériem při obsazování zemských úřadů i soudu. Ladislav Berka z Dubé se stal **přísedícím zemského soudu** v červnu roku 1596.²²⁷ Panovník se snažil aktivně zasahovat do volby zemských soudců, ač jejich výběr byl v kompetencích této stavovské instituce. Opakovaně se setkáváme ze strany císaře, mocného olomouckého biskupa a významných katolických předáků v zemi s konstatováním, že katolíků je málo a je nutné dosadit je do soudu. Především Rudolf II. se často pokoušel prosadit své vlastní kandidáty bez ohledu na vůli zemského soudu, ale s ohledem na jejich vyznání. Tuto realitu výstižně glosoval Karel starší ze Žerotína ([...] *jeho milost* [panovník] *poroučeti ráčí, aby soud zemský panem Jiříkem z Vrbna a Vilémem Dubským dosadil* [zemský hejtman]. *Soudili jsme hned, že*

---

²²² MZA, A 3, inv. č. 778, fol. 95v–96v.

²²³ Koutský, Ot[akar]: *Z minulosti Heřmanova městce*. Heřmanův Městec s.d., s. 29.

²²⁴ NAP, Morava, sg. 5745; Stibor, J.: *Z Žerotína*, s. 116.

²²⁵ Bůžek, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*. Praha 2010, s. 197.

²²⁶ NAP, Registra, č. 95, fol. 204r–v.

²²⁷ ZDO III, s. 299, č. 14.

jim náboženství k tomu dopomohlo neb sice obzvláštních rozumů nemají. Císař také sliboval dotyčným příslušníkům katolické šlechty, že pokud nastoupí do zemského soudu nebo úřadu, bude je v i v budoucnu podporovat a zachová jim svou přízeň.²²⁸ Ladislav Berka byl císařem jmenován do soudu v průběhu již zahájeného jednání v Olomouci v červnu 1596. Císař dopisem nařídil zemskému hejtmanovi, aby byl Berka, který se příhodně nacházel v Olomouci, do soudu uveden a složil potřebnou přísahu. O pokynu uvést jej do soudu informoval Rudolf II. i Ladislava Berku. Neopomněl zdůraznit jeho kvality (... *dobře znajíc hodnost osoby tvé k tomu a toho důležitou potřebu*) a nařídil mu, aby se o své jmenování do soudu aktivně na zasedání hlásil.²²⁹

Deset let Ladislav Berka zastával **úřad nejvyššího zemského komorníka**. Bylo to v letech 1598–1608.²³⁰ Úřad nejvyššího zemského komorníka patřil od středověku mezi nejvýznamnější zeměpanské a později zemské úřady. Již od nejstarších dob byl tento úřad vždy obsazován příslušníky významných rodů, a to z panského stavu. K úřadu nejvyššího zemského komorníka náležela především celá agenda vedení moravských zemských desk a celá agenda týkající se doručování půhonů. Každý z komorníků měl po nástupu do úřadu nechat založit novou úřední knihu pro vedení deskových zápisů a opatřit ji svým erbem a jménem s plným titulem. Tato praxe se udržovala od poloviny 14. století a jednotlivé svazky zemských desk byly potom tradičně citovány podle jmen jednotlivých komorníků. Pouze nejvyšší komorník osobně povoloval vklady nebo výmazy zápisů do desk s tím, že mřežování jednotlivých zápisů či jejich částí prováděl komorník svojí vlastní rukou. S vedením deskové agendy byly spojeny různé poplatky, které byly příjmem komorníka (a některé i zemského písaře). Při zápisech komorníkovi asistoval nejvyšší zemský písař a také menší písaři. Nejvyššímu zemskému komorníkovi náleželo podobně jako zemskému sudímu klíčové místo při zasedání zemského soudu. Při tzv. potazu, poradě členů zemského soudu, mu náleželo závěrečné slovo společně s dalšími úředníky.²³¹

Ladislava Berku z Dubé chtěl panovník dosadit jako nejvyššího zemského komorníka již v červnu 1598 při zasedání moravského zemského soudu. Zemský soud se ale nekonal, protože těsně před jeho konáním, 31. května 1598 zemřel zemský hejtman Fridrich ze Žerotína a doposud nebyl zvolen nový.²³² V takové situaci měl panovník jmenovat dočasného místodržícího. Rudolf II. to sice udělal, ale na soud nebyly doručeny pokyny

---

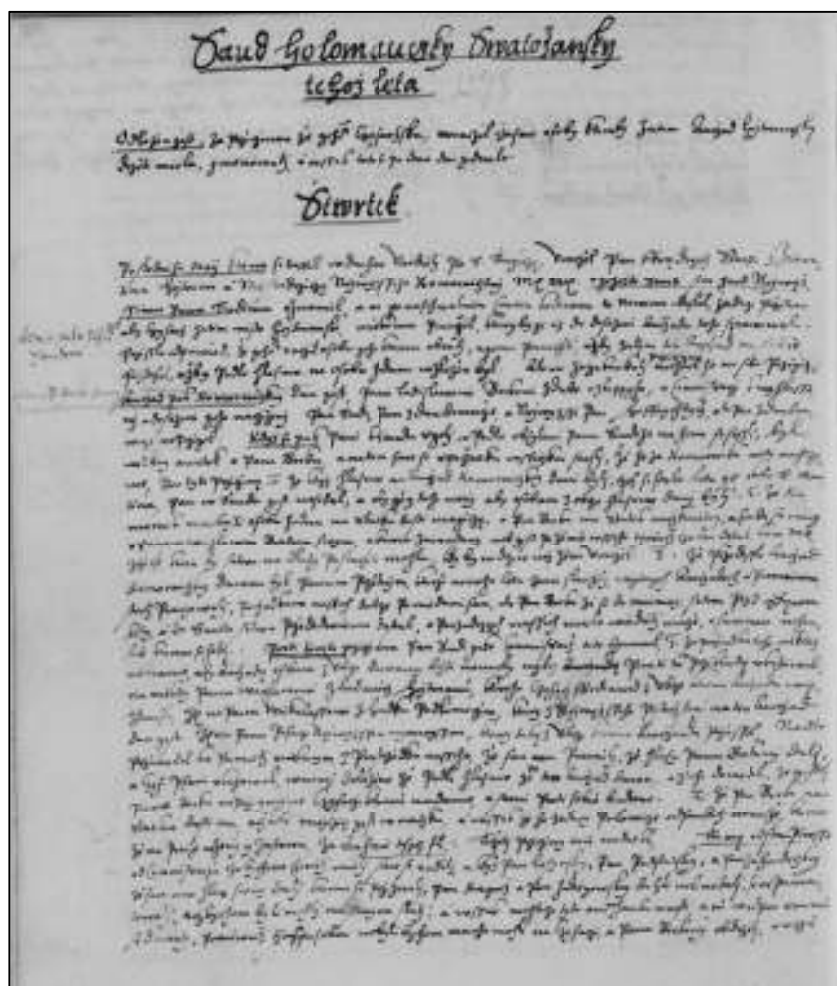
²²⁸ Janišová, Jana (ed.): *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha 2015, s. 67–93; Brandl, V. (ed.): *Zápisové I*, s. 162, 117; Kameníček, F.: *Zemské sněmy II*, s. 14–19.

²²⁹ NAP, Morava, sg. 3972.

²³⁰ ZDB III, s. 301, č. 1; ZDO III, s. 327, č. 1; s. 390, č. 85; ZDB III, s. 344, č. 51.

²³¹ Janišová, J. – Janiš, D.: *Komentář I*, s. 255–265, čl. 24.

²³² Brandl, V. (ed.): *Zápisové I*, s. 5; Stibor, J.: *Z Žerotína*, s. 113; NAP, fond Morava, sg. 4146; Válka, J.: *Morava II*, s. 245.

Obr. 51. Záznam Karla staršího ze Žerotína o jednání na soudu v červnu 1598 ve věci jmenování Ladislava Berky z Dubé nejvyšším komorníkem (Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, RA Žerotínů Bludov, inv. č. 426 Zápisý Karla staršího ze Žerotína ze zasedání zemského soudu z let 1594–1608, fol. 98v).

z české dvorské kanceláře. Šlechtici, kteří se sjeli na zemský soud do Olomouce (pravidelně konaný okolo 24. června), tedy formálně soud nezahájili, protože u soudu nebyl panovník ani hejtman či jeho zástupce. Přesto ale dva dny jednali.

Jednou z klíčových otázek při tomto jednání bylo právě jmenování Ladislava Berky nejvyšším zemským komorníkem. Karel ze Žerotína ve svých zápisech uvádí, že se přítomní šlechtici nejdříve usnesli, že Berku za komorníka nechťejí. Jako zásadní důvod uváděl, že hlasování o zemském komorníkovi proběhlo již v roce 1595 a Berka tehdy v zemském soudu vůbec nezasedal

a obyčej toho není, aby osobám z obce hlasové dáni byli. Žerotín se také pozastavil nad Berkovou finanční situací, která je prý nedostatečná, což je při výkonu tohoto úřadu na překážku. Podotýká, že vede spory o majetek a většinu svých financí získal sňatkem. V případě, že by zemřel dříve než Kateřina z Hradce, tak by jeho jediný statek (Velké Meziříčí) nestačil ani na zaplacení jeho dluhů. Zemský komorník ručil svým majetkem za správnost vkladů do zemských desk, bylo tedy žádoucí, aby byl dostatečně solventní. Přední znalec zemského práva a jeden z nejvýznamnějších šlechticů své doby se také důrazně ohradil proti personálním kvalitám kandidáta: ... že předešle úřad komornický dáván byl pánům předním, kteří mnoha léta zemi sloužili, v jiných úřadech a povinnostech pracovali, pořádků našich dobře povědomi jsou, ale pan Berka že se do Moravy sotva před čtyřma léty a do soudu sotva přede dvěma dostal, o pořádcích našich málo věděti může, a summou nehrubě k tomu se hodí. Proti tomu protestoval nejvyšší zemský sudí Jáchym Haugvic z Biskupic, který byl císařem jmenován jako jeden z jeho komisařů. Argumentoval příklady z minulosti, kdy do zemských úřadů byly jmenovány osoby mimo okruh přisedících zemského soudu, dále poukazoval na to, že mnozí z přítomných dali hlas právě Ladislavu Berkovi. V neposlední řadě předložil císařův dopis, kde je jasně uvedeno, že Berka získal dostatek hlasů ke jmenování zemským komorníkem. Také Berkův majetek se zdál Haugvicovi dostatečný. K nekompetentnosti uchazeče se zemský sudí nevyjádřil.

Na poradě přisedících zemského soudu bylo následně zjištěno, že někteří Berku skutečně volili, jiní si svou volbu nepamatovali, ale nevyloučili ji. Bylo tedy rozhodnuto, že Berka bude uveden do úřadu zemského komorníka, ale až na dalším řádném zasedání zemského soudu. Panovníkovi bylo oznámeno, že uvedení do úřadu se odkládá do dalšího olomouckého soudního termínu, tedy do 6. ledna. Současně byla císaři odeslána omluva ve věci nejmenování Ladislava Berky. Podle Žerotínových zápisů dorazil císařský posel s instrukcí, že dočasným místodržícím hejtmanství má být Jáchym Haugvic z Biskupic a zemský soud tak může jednat, asi dvě hodiny poté, co se jednání rozpustilo.²³³

Rudolf II. se ale odmítal smířit s tím, že jeho chráněncem nebyl uveden do úřadu. Rozkázal proto novému místodržícímu hejtmanství Jáchymu Haugvicovi z Biskupic, aby svolal přisedící zemského soudu a nejvyšší zemské úředníky v polovině srpna 1598 do Brna. Jednalo o tzv. sjezd. Sjezdy se měly na Moravě konat vždy v souvislosti s řešením naléhavého problému, který se týkal zemských záležitostí. Byla to tedy neformální mimořádná setkání, kde bývaly řešeny naléhavé otázky týkající se většinou vojenských záležitostí a bezpečnosti země.²³⁴ Když se šlechta shromážděná v Brně dozvěděla důvod sjezdu, obrátila se velmi rozhořčeným dopisem na panovníka. Zástupci

²³³ Brandl, V. (ed.): *Zápisové I*, s. 171–172.

²³⁴ Janišová, J. – Janiš, D.: *Komentář II*, s. 159–166, čl. 82.

šlechty poukazovali na to, že není obvyklé konat sjezd kvůli *jedné osobě*, že termín byl zvolen naprosto nevhodně kvůli pracím na jejich hospodářstvích, že byli povodně a někteří se jen obtížně do Brna dostávali (*pro rozvodnění náhle přišle*). Stejně tak si Rudolfovi II. stěžovali na časté cesty na sněmy, k soudu i na mimořádné sjezdy a uváděli, že je stojí nemalé finanční prostředky. Požádali proto panovníka, aby pro příště svolával sjezdy jen ve výjimečných případech. Dále císaři sdělili, že ohledně instalace Ladislava Berky z Dubé do úřadu nejvyššího komorníka se zemský soud již jednou vyjádřil a pochyby stran jeho uvedení mimo zvyklosti země trvají. Zopakovali, že komorník musí být jmenován na zemském soudu nebo zemském sněmu v přítomnosti většího počtu osob. Aktuálně se v Brně nachází pouze sedm přísedících soudu, protože ne všichni byli místodržícím hejtmanství obesláni a ne všichni se kvůli povodni do Brna mohli dostavit. Odmítli tedy Berku dosadit do úřadu, protože by to bylo proti zvyklostem a oznámili, že jsou připraveni jmenovat jej na následujícím podzimním soudu v Brně. V závěru se panovníkovi omluvili, že nerespektují jeho přání, ale zároveň ho také požádali, aby dodržoval zvyklosti a pořádky Markrabství. Současně panovníka informovali, že jim bylo sděleno jeho přání jmenovat Ladislava Berku také místodržícím hejtmanství, což hodlají respektovat.²³⁵

Sám Ladislav Berka panovníka také informoval o situaci na mimořádném sjezdu. Poměrně servilně se panovníkovi omluvil, že nebyl uveden do úřadu, ale ne svou chybou. K jeho pověření zastávat jako místodržící i hejtmanský úřad uvedl Berka, že v této chvíli je to problematické, protože ještě není jmenován komorníkem a místodržící hejtmanství by měl být vybírán z nejvyšších úředníků.²³⁶

K instalaci Ladislava Berky do úřadu nejvyššího zemského komorníka došlo tedy až na zemském soudu konaném na podzim 1598 v Brně. Současně zasedal na tomto a dalším soudu i na místě hejtmana. Stavovská obec zvolila následujícího roku 1599 nového zemského hejtmana. Stal se jím umírněný katolík Jáchym Haugvic z Biskupic. I on byl ale v úřadu zastupován (patrně ze zdravotních důvodů), nejčastěji Janem Bruntálským z Vrbna. Naposledy je Haugvic uváděn jako zemský hejtman v září 1601 (opět zastupován Janem Bruntálským). V následujících měsících je již Jan Bruntálský jmenován jako místodržící hejtmanství bez toho, že by někoho zastupoval. Zemská obec se tedy připravovala na volbu nového hejtmana, kterým se měl stát (podle přání císaře) právě Ladislav Berka.²³⁷

---

²³⁵ NAP, Morava, sg. 4156.

²³⁶ NAP, Morava, sg. 4157.

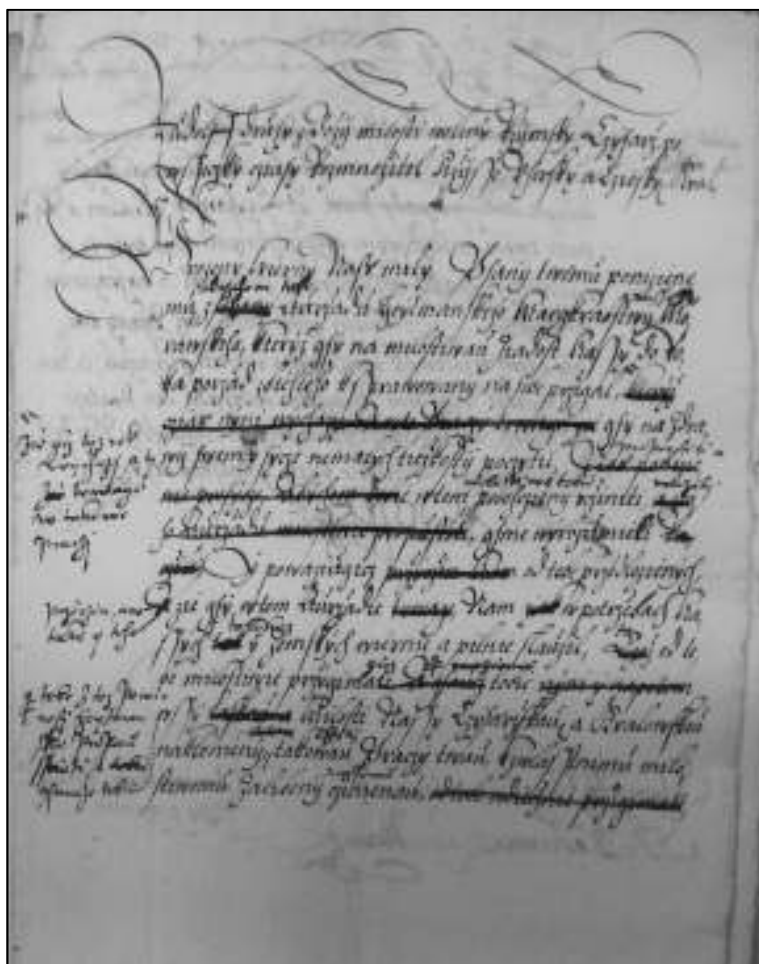
²³⁷ ZDB III, s. 301, č. 1; s. 311, č. 9; s. 331, č. 31; ZDO III, s. 361, č. 39; Brandl, V. (ed.): *Zápisové I*, s. 174; Válka, J.: *Morava II*, s. 245.

Moravský zemský hejtman byl nejen nejvýznamnějším z královských úředníků na středověké a raně novověké Moravě, ale byl také hlavním představitelem stavovské obce, šlechty a panského stavu. Byl zástupcem panovníka v Markrabství. Bez souhlasu panovníka neměl opouštět zemi. Měl velké kompetence v oblasti soudnictví. Velkou část jeho agendy tvořily speciální spory, které nebyly řešeny klasickým půhonem. Jednalo se o pře vedené pro urážku na cti a na počátku 16. století nově konstituovaný typ sporů – poddansko-vrchnostenské pře. Moravský zemský hejtman mohl prakticky zasahovat do všech právních okruhů. Svolával na základě rozhodnutí panovníka zemský sněm, předsedal zemským soudům. Nebývale velké kompetence měl zemský hejtman při správě sirotčích statků. Staral se nejen o správu šlechtických sirotčích majetků, ale náleželo mu i zastupování šlechtických sirotek u soudu při správě jejich majetku, všestranná péče o sirotky, samotné převzetí jejich majetku, revize a odevzdání příbuzným, měl možnost určit sirotkům poručníka atd. Za správu sirotčích statků ručil zemský hejtman vlastním majetkem, a to i v případě, že složil úřad. Řadu úkolů měl zemský hejtman také v otázkách bezpečnostních. Základní povinnosti v této oblasti vyplývaly především z ustanovení moravských landfrýdů. Zemský hejtman měl významné pravomoci ve vztahu k organizaci zemské hotovosti, kterou svolával a které velel on či jeho zástupce. S vojenskými povinnostmi zemského hejtmana úzce souvisela jeho působnost v otázce bezpečnosti v zemi a policejní pravomoci. Ustanovení landfrýdu i sněmovních usnesení hejtmanovi ukládala, aby dohlížel na bezpečnostní poměry v Markrabství a pozemkové vrchnosti mimo jiné upozorňoval na pohyb *odpovědníků a nepřátel*. Z titulu zástupce panovníka hejtman vyhlašoval panovnická nařízení v podobě mandátů, které se týkaly bezpečnostních poměrů v zemi, pobytu a pohybu nežádoucích obyvatel, náboženských poměrů (mandáty proti *pikartům*) apod. Dohlížel také na vyhlašování sněmovních usnesení v těchto otázkách. Zemský hejtman patřil k nejvytíženějším úředníkům v zemi a stavovské instituce opakovaně jednaly o revizi jeho povinností, které se v průběhu 16. století neustále zvyšovaly. Zemskému hejtmanovi náležel za jeho práci plat, i ten se v průběhu století měnil. Stejně jako všichni nejvyšší zemští úředníci, mohl mít hejtman svého zástupce v podobě místodržícího.²³⁸

Ladislava Berku do úřadu moravského zemského hejtmana doporučil jeho spojenec olomoucký biskup František z Dietrichsteina. Ve svém dopise

---

²³⁸ Janišová, J. – Janiš, D.: *Komentář I*, s. 242–255, čl. 23; Kameníček, F.: *Zemské sněmy I*, s. 137–145; Válka, Josef: *Středověká Morava. Dějiny Moravy I*. Brno 1991, s. 115–208; týž: *Morava II*, s. 107–114; Horna, Richard: *K dějinám moravských úředníků. Část II. Zemští úředníci do r. 1620. (Nástin)*. Praha 1923, s. 5–9; Fischel, Alfred: *K Ferdinands I. Versuch zur Einführung einer rein landesfürstlichen Verwaltung in Mähren (1528)*. Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 17, 1913, s. 259–273; Janišová, Jana – Janiš, Dalibor: *Úřad moravského zemského hejtmana v 15.–17. století (Přehled působnosti a pravomocí)*. In: Bobková, Lenka – Čapský, Martin – Korbelařová, Irena a kol.: *Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české*. Opava 2009, s. 181–201.

Obr. 52. Koncept dopisu Rudolfa II. z 31. prosince 1603, kterým Ladislava Berku z Dubé propouští ze správy hejtmanského úřadu (Národní archiv Praha, Morava, sg. 5038).

z 22. července 1602 panovníkovi sděloval, že byl informován současným místodržícím hejtmanství Janem starším Bruntálským z Vrbna, že byl panovníkem požádán, aby mezi nejvyššími zemskými úředníky a přísedícími soudu vyhlásil volbu hejtmana. O odevzdání hlasu byl požádán i on sám, jelikož na soudu zasedal jako virilista z titulu zastávaného úřadu. Podle olomouckého biskupa by byl nejvhodnější osobou na hejtmanský post právě Ladislav Berka, případně Ladislav mladší z Lobkovic. Biskupovo přesvědčení, že je Berka nejlepším kandidátem na zemského hejtmana plynulo především z toho, že Berka byl katolíkem. Současný místodržící Jan starší z Vrbna by se na tento úřad podle biskupa také dobře hodil, ale *pán religie s[va]té katolické*

není a k vzdělání a rozšíření víry svaté katolický potřebnější se bejti uznává, aby i hejtman tejš religie v tomto Margkrabství od v[áš] c[ísařské] m[ílosti] dosa-zen byl.²³⁹ Nástup Ladislava Berky do správy úřadu hejtmána opět nebyl jednoduchý. Panovník si zjevně jeho uvedení přál, a to co možná nejdříve. Česká dvorská kancelář dokonce vyhotovila v prosinci 1602 dva mandáty o jmenování Berky hejtmánem, ale nebyly odeslány. Zemský hejtman byl volen přísedícími zemského soudu a nejvyššími úředníky Markrabství. Ladislav Berka zvolen nebyl. Panovník jej mohl tedy pouze pověřit jako místodržícího do doby, než bude zvolen nový hejtman. Panovník všem důrazně trval na tom, aby o pozici Ladislava Berky byly informováni všichni obyvatelé Markrabství. Královská města musela rozeslat ve svých krajích patent, který všechny na Moravě o novém správci úřadu informoval.²⁴⁰ Instalace Ladislava Berky jako správce hejtmanství se zdařila až na zemském sněmu v Brně v dubnu 1603.²⁴¹ Úřad spravoval po předchozí domluvě s panovníkem jeden rok a koncem roku 1603 kvůli zdravotnímu stavu rezignoval. Panovníkem byl z úřadu uvolněn na počátku roku 1604, kdy nastoupil nový hejtman Karel z Liechtensteina.²⁴² V roce 1603 zastával Ladislav Berka ještě úřad *nejvyššího* nad stavovským vojskem. Úřad mu svěřili sami moravští stavové.²⁴³

Druhý pokus o instalaci Berky do nejprestižnějšího moravského úřadu proběhl na přelomu let 1607 a 1608. Karel z Liechtensteina rezignoval na úřad moravského zemského hejtmána v roce 1606 (odvolán v polovině roku 1607). Úřad místodržícího následně převzal Ladislav mladší z Lobkovic. Ten byl také stavovskou obcí zvolen novým hejtmánem, ale císař jej do úřadu nejmenoval. Na podzim 1607 je jako místodržící hejtmanského úřadu jmenován opět Ladislav Berka.²⁴⁴

Dramatickým událostem, jež byly spojeny s povstáním stavů proti Rudolfu II. v roce 1608, předcházela na Moravě vpád oddílů Bočkajovců v roce 1605. Ten ukazoval nespokojenost části stavovských obcí s vládou

---

²³⁹ MZA, fond G 83 – Matice moravská, kart. 65, inv. č. 201, fol. 15r.

²⁴⁰ NAP, Morava, sg. 4643.

²⁴¹ MZA, A 6, sg. 1603, *Sněmovní artikule 9. dubna 1603 Brno, bez foliace*.

²⁴² NAP, Morava, sg. 5038 a 5092.

²⁴³ Kameníček, F.: *Zemské sněmy II*, s. 361.

²⁴⁴ Bayerische Staatsbibliothek München (dále jen BSB), sg. Res/Austr. 5510 e-1602/09, *Sněmovní artikule 3. července 1607 Olomouc*, pag. 682; BSB, sg. Res/Austr. 5510 e-1602/09, *Sněmovní artikule 21. listopadu 1607 Brno*, pag. 788; Knoz, Tomáš: *Dietrichstein, Wallenstein, Liechtenstein – Drei Wege zum Erfolg*. In: Vařeka, Marek – Zářický, Aleš (edd.): *Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Geschichte der Länder der böhmischen Krone*. Ostrava – Vaduz 2013, s. 132; Starý, Marek: „*Ich sehe keinen braveren Landeshauptmann als Herrn Karl von Liechtenstein*.“ *Die Liechtensteiner in der mährischen Landesverwaltung vor der Schlacht am Weißen Berg*. Tamtéž, s. 91–92.

Habsburků.²⁴⁵ Jednání se Štěpánem Bočkajem a uherskými stavy vedl v zastoupení císaře jeho bratr arcikníže Matyáš. Výsledky jeho diplomatických aktivit však Rudolf II. odmítal a habsburské soustátí se tak v letech 1606–1608 dostalo do politické krize. Na základě dohody mezi příslušníky habsburského rodu (uzavřené v dubnu 1606 ve Vídni) měl Matyáš převzít vladařské povinnosti Rudolfa II. Počátkem února 1608 uzavřely uherské stavy spolu se stavy z Horních a Dolních Rakous konfederaci jako reakci na Rudolfovu vládu a porušování náboženských svobod. V březnu 1608 Ladislav Berka nechtěl dovolit na zemském soudu poradu přítomných šlechticů v otázce obrany země s tím, že zemi podle něj žádné nebezpečí nehrozí. Z roku 1608 se dochovala zpráva císařských komisařů vyslaných na sněm do Brna, který měl být zahájen 27. března 1608. Podle zprávy komisařů se moravští stavové nechtěli sněmu účastnit, protože odmítali na sněmu zasedat společně s Ladislavem Berkou. Ke sněmu se nakonec dostavili tři páni a pět rytířů. Dokonce i Berkův spojenec olomoucký biskup Dietrichstein jej nabádal, aby předsednictví sněmu předal nejvyššímu sudímu, k čemuž nakonec došlo a sám Ladislav Berka po těchto událostech žádal císaře, aby jej uvolnil z úřadu místodržícího hejtmanství. Klíčoví představitelé stavovské obce také odmítli opustit Markrabství a účastnit se generálního sněmu, protože v zemi bylo vojsko a nechtěli vyslat přední osoby země v této chvíli na sněm do Čech. Berka byl pověřen císařem, aby stavy přemluvil k vyslání poselstva. Stavové ovšem císaři napsali, že Ladislav Berka je jejich nepřítel a na sněm že nepojedou. Berka se evidentně v této době obával o své zdraví, neboť žádal na císaři osobní stráž. Obával se vojska v zemi a měl strach o sebe i svou rodinu. Císař to ovšem zamítl. Stejně tak panovník nevyslyšel rady českých zemských úředníků, aby generální sněm odložil a Berku odvolal z úřadu místodržícího hejtmanství.²⁴⁶

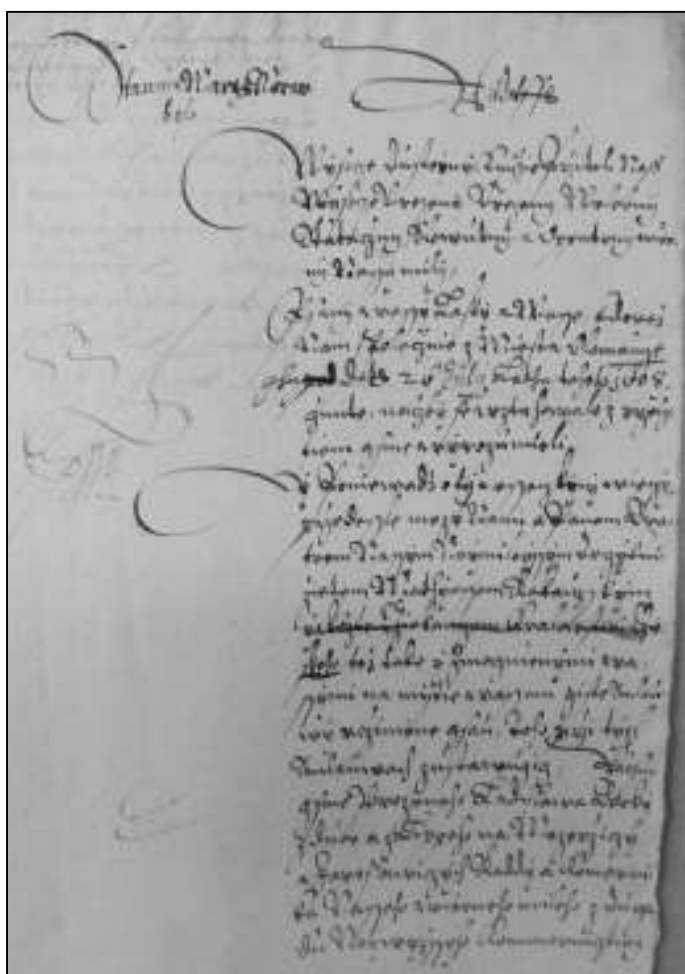
V dubnu 1608 se po jednání zemského sněmu v Ivančicích připojili ke stavovské konfederaci i moravští stavové, kteří současně sesadili z úřadu místodržícího zemského hejtmanství Ladislava Berku z Dubé a zvolili zemský výbor, který měl prozatímně spravovat zemi. Správu země v čele výboru převzal Karel z Liechtensteina. Stavové nařídili také konfiskaci jeho statků. Berka současně požádal císaře, aby se s rodinou mohl přesunout do Čech.²⁴⁷ Konfederace Matyáše vojensky podpořila při jeho tažení do Čech, za což získala příslib potvrzení stavovských a náboženských svobod. České stavy však dosáhly u Rudolfa II. řady ústupků (25 článků z roku 1608) a zachovaly mu loajalitu. Vojenské řešení sporu mezi oběma bratry vystřídala diplomatická jednání, jejichž vyústěním bylo uzavření tak zvané libeňské smlouvy

---

²⁴⁵ Kameníček, František (ed.): *Prameny ke vpádům Bočkajovců na Moravu a k ratifikaci míru vídeňského od zemí Koruny české roku 1605–1606*. Praha 1894, s. VII–XIV.

²⁴⁶ Kameníček, F.: *Zemské sněmy II*, s. 209, 447–448; *týž: Zemské sněmy I*, s. 54–55, 82–83, 141.

²⁴⁷ Kameníček, F.: *Zemské sněmy II*, s. 452–453, 457.

Obr. 53. Koncept dopisu Rudolfa II. z 9. srpna 1608 moravským stavům o propuštění Ladislava Berky z Dubé z úřadu nejvyššího komorníka (Národní archiv Praha, Morava, sg. 5712).

z 15. června 1608. V červnu 1608 předložil Matyáš Habsburský Rudolfovi II. seznam podmínek, za jakých mu měla být Morava postoupena. Posledním patnáctým bodem byl požadavek, aby byl Ladislav Berka sesazen ze všech zemských úřadů, vzat na závazek, aby se dostavil na nejbližší zemský sněm a čelil obviněním. Císař nakonec Berku před soudním stíháním uchránil. Matjetky na Moravě mohl prodat nebo je mohli spravovat jeho synové.²⁴⁸

²⁴⁸ Vorel, Petr: *Velké dějiny zemí Koruny české. VII. svazek (1526–1618)*. Praha – Litomyšl 2005, s. 417–433; Kalousek, Josef: *České státní právo*. Praha 1892², s. 266–267; Válka, J.: *Morava II*,

4. Konflikty se stavovskou obcí

Konflikty Ladislava Berky se stavovskou obcí provázely jeho působení ve všech úřadech, nejen v úřadu zemského hejtmána, který spravoval pouze z vůle císaře a bez podpory stavovské obce. Karel starší ze Žerotína označuje Ladislava Berku za původ všeho zlého, co se na Moravě přihodilo v posledních letech (*Hned od smrti neb. pana Fridricha z Žerotína hejtmána, začaly se factii v této zemi, původ jich, jakož všeho jiného zlého, které se po táto léta dalo, byl pan Ladislav Berka z Dubé a Lipého*).²⁴⁹

Největší kontroverze způsobil Ladislav Berka svou angažovaností ve sporech týkajících se přísahy do soudu. Zemské právo obsahovala řadu přísah (při dosazení do soudu, přísahy úředníků, přísahu jako důkazní prostředek atd.). Formulace přísahy přisedících zemského soudu byla zakotvena v aktuálně platném zemském zřízení z roku 1562 a přešla i do nového zemského zřízení z roku 1604 (*Slibuji a přísahám Pánu Bohu, Matce Boží i všem svatým a nejjasnějšímu knížeti a pánu, panu Rudolfovi Druhému, římskému císaři, uherskému, českému etc. králi etc. a margrabí moravskému, že chci a mám v soudu a právě zemském chudému i bohatému, duchovnímu i světskému, což nejdál rozum můj snéstí můž, nehledíc na přízeň ani na nepřízeň ani na žádné dary, soud spravedlivý činiti, pravdu velebiti a křivdu tupiti a tejnost rady zachovati. Tak mi pomáhěj Pán Bůh, Matka Boží i všickni svatí*). Nové zemské zřízení navíc zavedlo přísahy všech nejvyšších zemských úředníků, které se ale v praxi běžně používaly již od 15. století. Společným rysem všech těchto přísah bylo **věrování na Matku Boží a všechny svaté**. Formulace přísahy byla pochopitelně nepřijatelná pro šlechtice nekatolických vyznání. Náboženská otázka nebyla na dlouhodobě konfesijně rozdělené Moravě v rámci zemských zřízení tradičně vůbec akcentována. Zemské zákoníky se obecně náboženským tématům v zásadě vůbec nevěnují. Radikalizace poměrů v zemi se však zřetelně odrazila právě v marginální otázce textace přísah skládaných nejvyššími zemskými úředníky a přisedícími zemského soudu, popřípadě přísah skládaných v rámci procesního řízení před soudem.²⁵⁰

V lednu roku 1604 měl být do zemského soudu uveden člen Jednoty bratrské Ladislav Velen ze Žerotína, který ovšem odmítal složit přísahu přisedícího, která se protivila jeho náboženskému přesvědčení. V dopisu, který v lednu 1604 adresoval panovníkovi, popsal situaci, kdy byl správcem hejtmanského úřadu Ladislavem Berkou z Dubé vyzván, aby se dostavil k soudu

---

s. 85–87; Novák, Jan Bedřich: *Rudolf II. a jeho pád*. Praha 1935, s. 46–55; Janáček, Josef: *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 1987, s. 366–448; týž: *Valdštejnova pomsta*. Praha 1992, s. 55–90; Vybíral, Z.: *Politická komunikace*, s. 153–159; Kameníček, F.: *Zemské sněmy II*, 463–464; NAP, Morava, sg. 5712 a 5713; Královská kanonie premonstrátů na Strahově, sg. ER IX 50, přív., *Sněmovní artikule 10. července 1614 Olomouc*, bez datace.

²⁴⁹ Brandl, V. (ed.): *Zápisové I*, s. 273.

²⁵⁰ Janišová, J. (ed.): *Zřízení*, s. 324–332, čl. 23–25, 27–33, 22.1, 26, 36.

a vykonal přísahu. Podle svých slov se dostavil a přísahu chtěl vykonat v podobě, *jakož jiní předkové moji i jiní páni soudcové předešli, ještě v živnosti v soudu zůstávající, přihlašující se k víře pod obojí, od starodávna činívali*. Podle jeho slov čekal v zemské soudnici až bude vyzván ke složení přísahy a následně uveden na místo v tribunálu. K ničemu z toho nedošlo, a to až do vzdání soudu. Oproti tomu zemský hejtman Berka z Dubé informoval panovníka, že přísahu do soudu vykonal pouze druhý dosazený soudce Jan Jetřich z Kunovic. Ladislav Velen údajně na výzvy nereagoval a přísahu nesložil (*... jeho sem na jedno, druhé i třetí předložení k tomu, aby tu povinnost na sebe přijal a přísahu obyčejnou vykonal, nikoli přivésti nemohl, vymlouvající se, že takové přísahy a tím způsobem podle svého svědomí vykonati jemu možné není*).²⁵¹ Podle zápisů v zemských deskách se Ladislav Velen přisedícím zemského soudu nestal. Mezi soudci se připomíná až k roku 1612, kdy byla otázka formulace přísahy pro nekatolíky vyřešena.²⁵²

Obdobný spor zaznamenal Karel starší z Žerotína k roku 1607, kdy se nejvyšším zemským sudím měl stát Jeroným z Thurnu a odmítl přísahat na Matku Boží a všechny svaté. Představitelé katolické strany, kardinál Dietrichstein a nejvyšší zemský komorník Ladislav Berka z Dubé, trvali na tom, že přísaha musí být složena v katolické formě. V opačném případě se chtěli obrátit na císaře. Žerotín uvádí, že stejně tak *dobří přátelé* radili Thurnovi, aby se v dané věci také obrátil na panovníka s tím, že pouze nesouhlasí s formou přísahy, *kteřou by svědomí své uraziti mohl*.²⁵³ Thurn se skutečně na panovníka obrátil. Společně s ním informovali císaře i Ladislav Berka, olomoucký biskup a Vilém Zoubek ze Zdětína. Radili panovníkovi, aby si Jeronýma Thurna povolal do Prahy a přiměl jej složit přísahu v úplném znění. V opačném případě by to podle nich vedlo k nebezpečí, že by každý nekatolík na Moravě požadoval složení přísahy bez věrování.²⁵⁴

Po stavovském odboji v roce 1608, když byla Morava převedena pod správu císařova bratra, stavovská obec přijala sněmovní usnesení, které schválil i Matyáš.²⁵⁵ Sporné přísahání *Matce Boží a všem svatým* bylo označeno za nepovinnou součást přísahy a za dostatečné bylo připuštěno přísahání *Pánu Bohu a pánu zemi*, přičemž text přísahy musel být zachován.²⁵⁶

---

²⁵¹ NAP, Morava, sg. 5079.

²⁵² ZDO III, s. 443–444, č. 51.

²⁵³ Brandl, V. (ed.): *Zápisové I*, s. 273.

²⁵⁴ Vybíral, Z.: *Politická komunikace*, s. 157.

²⁵⁵ Kameníček, F.: *Zemské sněmy III*, s. 402; MZA, A 6, sg. 1608, *Sněmovní artikule 16. července 1608 Olomouc*, bez foliace; MZA, A 3, inv. č. 5, *Památky sněmovní V*, fol. 394r; Kameníček, F.: *Zemské sněmy II*, s. 149, pozn. 2.

²⁵⁶ *Strany přísahy k ouřadům i jiným povinnostem zemským. Co se přísahy té, kteráž v zřízení zemském vepsaná jest, dotýče, ta má slovo od slova předce zůstatí. Však žádný z pánův obyvateľův, kterýž by nad tím, aby Matce Boží a všem svatým přísahal a pomoci od nich žádal, obtížené svědomí by měl, nemá k vyřikání těch slov žádným způsobem nucen bejtí, než když by jen Pánu*

Obr. 54. Rozhodnutí moravského zemského sněmu z roku 1608 ve věci skládání přísahy s věrováním na Matku Boží a všechny svaté (Moravský zemský archiv v Brně, A 3, inv. č. 5, *Památky sněmovní V*, fol. 394r).

Sporná přísaha se zdaleka netýkala jen instalace zemských úředníků a soudců. Ladislav Berka byl panovníkem opakovaně pověřován, aby doplňoval uprázdněná místa v radách královských měst (Olomouc, Brno, Znojmo, Jihlava). Často bylo toto pověření spojeno s instrukcí, aby radu obsadil *dobrymi katolíky*.²⁵⁷ Města byla ve většině nekatolická a jejich představení byli v době Rudolfa II. opakovaně stíháni za prohřešky související s vírou. Velmi často byla řešena kromě přísahy také otázka účasti měšťanů na procesí Božího těla (slavnost těla a krve Páně). Císař dokonce požadovala po městských radách seznamy měšťanů, kteří se procesí nezúčastnili. Absenci v procesí panovník pokutoval. Například v roce 1602 se podle brněnské rady slavnosti neúčastnilo sedm osob.²⁵⁸

Z pohledu Rudolfa II. a jeho katolických rádců byla situace nejhorší v královském městě Znojmě. Problémy v tomto městě byly na přelomu 16. a 17. století opakovaně řešeny českou dvorskou kancelář. Ladislav Berka

Bohu a pánu země přísahu učinil a z jiných slov v též přísaze obsažených žádného nevypustil, má ta přísaha od něho přijata býti (MZA, A 6, sg. 1608, *Sněmovní artikule 16. července 1608 Olomouc*, bez foliace).

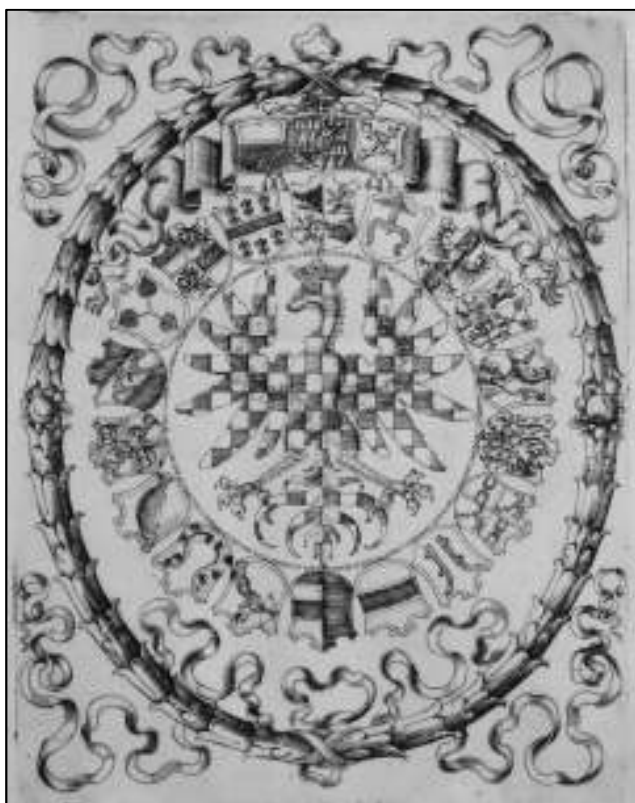
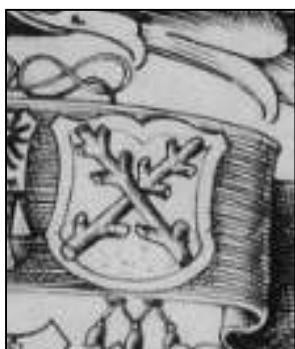
²⁵⁷ NAP, Morava, sg. 4703, 4734, 4758, 4851.

²⁵⁸ NAP, Morava, sg. 4755.

byl panovníkem do Znojma často vyslán.²⁵⁹ Po jistý čas suploval v práci podkomořího, neboť tento úřad nebyl obsazen.²⁶⁰ Ladislav Berka císaři ve svých raportech velmi sugestivně líčil situaci ve městech, komentoval nevhodné kandidáty a neochotu radních skládat přísahu s věrováním na Matku Boží a všechny svaté. Při opakovaných problémech v létě roku 1602 ve Znojmě Berka charakterizoval pro císaře jednoho nově navrženého radního. Byl jím Vít Edlinger, *veliký rouhač a protivník katolické víry a jeden přední bouřič a vůdce v témž městě... proti víře katolické něj]aký knihy nákladem svým tisknouti, ano i paškvile proti tejj víře rozslati dal, tak také při procesí těla Božího jednoho času neuctivě k pohoršení a k zlému příkladu jiným se choval, tak že za velikého a škodlivého kacíře mezi jinými tu v městě jmén a držán jest*. Berka odmítl tohoto konšela jmenovat, místo něj vybral jiné katolické konšely a připustil i dalších pět osob navržených městem. Při skládání přísahy nastal opět problém, když městský podpisář dal Berkovi text přísahy, která byla podle Ladislava Berky zcela nevyhovující (... *byla mi od něho jakási neobyčejná, corrigovaná a makulovaná na škartách přísaha předložena, kterouž sem sám poopravil, avšak nic jiného než to, což se obyčejně v každý přísaze jak při soudu zemským, tak i v jiných městech v[aší] c[ísařské] m[ilosti] v Margkrabství tomto zachovává (z strany Matky Boží a všech svatých, což v tejj přísaze vypuštěno bylo) doložil*). Někteří z nově navržených konšelů ale odmítli akceptovat plnou verzi přísahy s tím, že panovník je nenutí postupovat proti jejich svědomí a toleruje obě vyznání (*dvě religii totiž katolickou a augšpurskou*). Ladislav Berka se snažil radní přemluvit ke složení přísahy s věrováním na Matku Boží a všechny svaté, ale noví radní trvale odmítali. Došlo ke konfliktu, v němž podle Berkova líčení hrál hlavní roli místní apatykář Matias Seifer (*tuhý a škodlivý kalvín*), který odešel z místnosti a za ním odešli i další radní. Zbytek osazenstva také odmítl složit přísahu v podobě, jakou žádal Ladislav Berka, a to i přesto, že jim to Berka nařídil jménem císaře. Všechny, kteří odešli či odmítli přísahu složit, Berka do rady nejmenoval a rada tak byla doplněna jen o tři nové členy. Ladislav Berka také císaře informoval, že katolíci z rady jsou ve městě v podstatě diskriminováni, že se k nim zbytek obce chová přezíravě a neuctivě, že jsou znevýhodněni i jiní katoličtí obyvatelé města, a dokonce je

²⁵⁹ NAP, Morava, sg. 4651, 4734, 4769.

²⁶⁰ Novým podkomořím a následně i přísedícím zemského soudu se stal katolík Jan Mošovský z Moravičína. Přísedícím zemského soudu za rytířský stav byl v letech 1604–1608 (ZDO III, s. 376, č. 66; s. 390, č. 85). Na březnovém soudu 1604 v Brně zastával úřad podkomořího Markrabství moravského, ten ho ovšem k zasedání v soudu automaticky neopravňoval. Do soudu byl jmenován patrně za Mikuláše Kobylku z Kobylího na návrh Ladislava Berky z Dubé. Do úřadu podkomořího jej panovník jmenoval již v roce 1602, ale ještě na podzim roku 1603 nebyl do svého úřadu uveden (NAP, fond Morava, sg. 4543, 4637, 4930 a 4981). Úřadu se patrně ujal koncem roku 1603. Na zemském soudu v lednu 1604 je již uveden jako podkomoří (ZDO III, s. 376, č. 66; NAP, Morava, sg. 5024 a 5084).

Obr. 55. Mědiryt s erby nejvyšších zemských úředníků a přísedících soudu v tisku moravského zemského zřízení z roku 1604 (Národní knihovna Praha, sg. 65 E 9426).

prý katolíkům zakazováno kupovat ve městě domy. V neposlední řadě zdůraznil, že panovnickovy rozkazy nejsou ve městě respektovány a situace je celkově nebezpečná i s ohledem na jiné městské rady, které by si ze Znojma mohly brát příklad. Poradil tedy císaři, aby odbojné radní z města vypověděl a město pokutoval.²⁶¹

Působení Ladislava Berky ve Znojmě muselo být tamními obyvateli vnímáno opravdu negativně. V březnu 1603 psal císař do Znojma, že byl informován o hanlivé písni, která se před časem objevila ve Znojmě i v okolí a která zesměšňuje Ladislava Berku z Dubé a některé radní. *Nyní pak opět jiná hanlivá a neslušná píseň rukou Jakuba Glekmeyra, spoluměšťtěnína vašeho psaná, v níž mnoho neslušných proti Pánu Bohu, vrchnosti a svaté křesťanské katolické ví[ř]e outužky obsažené sou, roztrušována.* Radní dostali za úkol vypátrat

²⁶¹ NAP, Morava, sg. 4651.

autory hanlivých textů a Jakuba Glekmeyra vyslechnout. O výsledcích měli císaře informovat.²⁶²

Ofenzivní politika katolické strany na Moravě vrcholila v době, kdy se země domluvila s panovníkem na vydání nového zemského zákoníku. Ten se soustavně připravoval již od konce 60. let 16. století. V některých exemplářích nového zemského zřízení z roku 1604 se dochoval mědiryt, který ve stylizované podobě (erby nejvyšších zemských úředníků a přísedících zemského soudu) zachycuje zasedání zemského soudu. Dominantní pozici na mědirytu mají erby zemského hejtmána, katolíka Karla z Liechtensteina, olomouckého biskupa a nejvyššího zemského komorníka, katolíka Ladislava Berky z Dubé. Mědiryt je demonstrativním vyjádřením převahy katolické strany na Moravě. Zemské zřízení z roku 1604 vyšlo v době, kdy moc katolické strany byla značná, a je možné, že přední představitelé katolíků (František kardinál z Dietrichsteina či Ladislav Berka z Dubé a další) měli zájem na tom, aby finální tisk (alespoň v některých exemplářích) obsahoval zmíněný mědiryt.

I když erby Karla z Liechtensteina, biskupa Dietrichsteina a Ladislava Berky z Dubé jsou ztvárněny pouze ve zhruba 60 % velikosti erbů ostatních přísedících, jejich umístění nad prstencem je dominantní. Dojem podtrhuje i ozdobná stuha, která symbolicky zastřešuje erbovní galerii. Všichni tři výše uvedení šlechtici patřili k předním zastáncům katolické strany na Moravě.²⁶³ Erby zemského hejtmána a nejvyššího komorníka jsou nad erby ostatních přísedících umístěny zcela v souladu se zvyklostmi i předpisy, které hovoří o přednostním místě pro úředníky. Erb olomouckého biskupa, který vévodí celému mědirytu, je ovšem umístěn v centru vyobrazení účelově a bezpochyby podtrhuje zamýšlenou prezentaci katolické strany.²⁶⁴

---

²⁶² NAP, Morava, sg. 4925.

²⁶³ K náboženským poměrům na Moravě v této době i k uvedeným šlechticům viz Vorel, P.: *Velké dějiny*, s. 395–411; Stloukal, Karel: *Karel z Lichtenštejna a jeho účast na vládě Rudolfa II. (1596–1607)*. Český časopis historický (dále jen ČČH) 18, 1912, s. 35–37, 153–169, 390–417; Knoz, T.: *Karel*, s. 45, 91, 208, 212–214; Kameníček, F.: *Zemské sněmy III*, s. 390–404, 446–449; Válka, J.: *Morava II*, s. 79–84; Odložilík, Otakar: *Karel starší ze Žerotína 1564–1636*. Praha 1936, s. 93 an.; Libosvar, Zdeněk: *Moravský biskup František Dietrichštejn*. Olomouc 1994, s. 55–61; Hrubý, František: *Moravská šlechta r. 1619, její jmění a náboženské vyznání*. Časopis Matice moravské 46, 1922, s. 146, 153; týž: *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*. ČČH 40, 1934, s. 265–309; 41, 1935, s. 1–40, 237–268; Knoz, Tomáš: *Konfessionelle Pluralität und religiöse Konflikte im Umkreis Karls d. Ä. von Žerotín in den zwanziger und dreißiger Jahren des 17. Jahrhunderts*. In: Bahlcke, Joachim – Lambrecht, Karen – Maner, Hans-Christian (edd.): *Konfessionelle Pluralität als Herausforderung. Koexistenz und Konflikt im Spätmittelalter und Früher Neuzeit*. Leipzig 2006, s. 459–475; Navrátil, Bohumil: *Biskupství olomoucké 1576–1579 a volba Stanislava Pavlovského*. Praha 1909; Mikulec, Jiří a kol.: *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Praha 2013, s. 450–492.

²⁶⁴ Ke konfesně-propagandistické funkci umění viz Jakubec, Ondřej: *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*. Olomouc 2003. s. 110–119; týž: *Zbožná reprezentace – reprezentativní zbožnost. Poznámky k uměleckému mecenátu kardinála Františka*

Konflikty Ladislava Berky se stavovskou obcí neměly jen náboženský charakter. Berka trvale porušoval vžité zvyklosti zemského soudu, chybně soud řídil či nesprávně povolával k přísaze soudce z rytířského stavu.²⁶⁵ V roce 1603 se pokusil císař změnit sněmovní usnesení, když pověřil Ladislava Berku, aby svolal zástupce všech čtyř stavů k odsouhlasení předčasného vyplacení domovní berně. Berka stejně jako ve všech jiných případech panovnickovo přání bez protestů splnil. Stavovská obec tento postup důrazně odmítla s poukazem na to, že o věci již bylo jednáno a rozhodnuto sněmem. Usnesení zemského sněmu byla závazná, byla výrazem dohody všech stavů a byla vždy schvalována panovníkem. Pokus o jejich revizi mimo sněm byl výrazně v rozporu se zemským právem.²⁶⁶

***

Ladislav Berka byl svého času v Markrabství velmi nepopulární osobností, stejně jako olomoucký biskup František kardinál z Dietrichsteina. Některé z posměšných písní, které o nich v zemi na počátku 17. století kolovaly, se dochovaly až dodnes. Ladislav Berka byl ovšem mnohem více nástrojem politiky katolické stany, než aby ji sám formoval. Pro soudobého recipienta byl ale stejným terčem jako mocný olomoucký biskup. Ve sborníku pobělohorské exulanta Adama Brodského se dochovaly satiry, které glosují události roku 1608, kdy se Morava postavila proti císaři Rudolfovi a dobře ukazují soudobý pohled na Ladislava Berku z Dubé i další protagonisty pohnutých událostí počátku 17. století.

*Hled'te se, ó Moravané,
Berka na vás houfem táhne,
klade se převelmi silně,
biskup mu pomáhá silně*

...

*Ach Ladislave, šibale,
když se rozpomeneš ale,
žes do země chudý přišel,
v nás mnohého statku došel,
tak-liž se máš opláceti,
dobrodince své hubiti.*²⁶⁷

---

z Dietrichsteina. In: Mlčák, Leoš (ed.): Kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636). Prelát a politik neklidného věku. Olomouc 2008, s. 32–41.

²⁶⁵ Brandl, V. (ed.): *Zápisové I*, s. 274 an.

²⁶⁶ Kameníček, F.: *Zemské sněmy I*, s. 6, pozn. č. 4

²⁶⁷ Kolár, J. (ed.): *Zrcadlo*, s. 157.

6. František Antonín Berka z Dubé (1651–1706)

Jan Rucz

Ačkoliv se příslušníci Berků z Dubé měli snad ještě v 19. století pohybovat v Sasku,²⁶⁸ za posledního mužského člena tohoto rodu je obecně považován poslední Berka v Čechách – František Antonín hrabě Hovora, svobodný pán Berka z Dubé a z Lipé. Ten, ač všeobecně znám zejména díky stavbě monumentálního chrámu svatého Vavřince v Jablonném,²⁶⁹ stále zůstává opředen mnoha tajemstvími, neboť i přes svou významnost zůstával celá léta mimo větší badatelský zájem.²⁷⁰

---

²⁶⁸ Doložení jsou Berkové z Dubé v 18. století ve Švédsku, Severním Nizozemí či Sasku, přičemž v 19. století jsou známi jen členové rodu v Sasku, ovšem již pod civilním jménem Dubové. Více viz Pescheck, Christian Adolf: *Die böhmischen Exulanten in Sachsen*. Leipzig 1857, s. 133–135.

²⁶⁹ Dnes bazilika minor svatého Vavřince a svaté Zdislavy v Jablonném v Podještědí.

²⁷⁰ O Františku Antonínu Berkovi nikdy nebyla napsána ucelenější studie, vždy se jednalo spíše o drobné zmínky. Více o jeho osobě nám přináší pouze dvě souborné encyklopedie a jeden článek v místním zpravodaji, avšak všechny práce jsou zatíženy četnými věcnými chybami a nepřesnostmi (Sedláček, August: *Hrady, zámky a tvrze království českého*. Díl 10. Praha 1997, s. 290–291; týž: *Berkové z Dubé*. In: Ottův slovník naučný. III. díl. Praha 1890, s. 815; Rucz, Jan: *František Antonín hrabě Berka Hovora z Dubé a z Lipé*. Zpravodaj města Jablonné v Podještědí, červen 2018, s. 15). O Berkovi se objevují nejčastěji zmínky v souvislosti s chrámem sv. Vavřince a sv. Zdislavy v Jablonném v Podještědí (Blažíček, Oldřich J. – Preiss, Pavel: *Dominikánský kostel sv. Vavřince v Jablonném*. Olomouc 1948, s. 5–11; David, Petr – Soukup, Vladimír: *777 kostelů, klášterů a kaplí České republiky*. Praha 2002, s. 90; Hamburger, Wilhelm: *Medizinische Topographie und Geschichte der Excell. gräfl. Clam-Gallas'schen Herrschaft Lämberg und der benachbarten Stadt Gabel*. Prag 1837, s. 156; Hobzek, Josef: *Kláštery v Českých zemích z hlediska památkové hodnoty*. Praha 1987, s. 54; Koch, Daniel: *Heimatkunde der Gerichtsbezirke Deutsch-Gabel und Zwickau i. B.* Deutsch Gabel 1925, s. 58; Košnář, Julius: *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*. Praha 1903, s. 266; Kropáček, Jiří a kol.: *Severní Čechy – Krajina, historie, umělecké památky*. Praha 1981, s. 12; Kuča, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 2. díl. Praha 1997, s. 539–540; Pinkava, Viktor: *Geschichte der Stadt Gabel und des Schlosses Lämberg in Böhmen*. Gabel 1897, s. 51, 52–54; Poche, Emanuel a kol.: *Umělecké památky Čech*. 1. díl. Praha 1977, s. 561–563; Sallman, Johann: *Festschrift zum 200 jähr. Jubiläum der Dekanalkirche zum hl. Laurentius in Deutsch-Gabel*. Warnsdorf 1929, s. 23–24; Šimák, Josef Vítězslav: *Čechy, společnou prací spisovatelův a umělců českých*. Díl XII. Severní Čechy. Praha 1903, s. 30–32; Šternová, Petra a kol.: *Soupis nemovitých kulturních památek v Libereckém*

Jeho rodiči byli Jindřich Volf Berka a Eleonora Marie Popelová z Lobkovic. V úvodu je vhodné nastínit obecně jeho rodinné zázemí (obr. 56). Otec Jindřich Volf pocházel z jablonské podlinie Berků z Dubé. Ač jeho děd Jindřich Berka z Dubé a z Lipé a na Novém Falkenburku byl krajně vyhraněným luteránem, který dokonce několikrát vyplnil dominikánský klášter v Jablonném, sám Jindřich Volf byl velmi silným katolíkem podporujícím naopak

---

kraji. Díl 1. Liberec 2010, s. 201; Vlček, Pavel a kol.: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Českých zemích*. Praha 2004, s. 235; Vlček, Pavel a kol.: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 2015, s. 349; Vlček, Pavel: *Kostel sv. Vavřince v Jablonném v Podještědí*. Praha 2014, s. 24). Jeho osobnost bývá zmiňována i v různých syntézách (Mašek, Petr: *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Díl 1. Praha 2008, s. 70; Halada, Jan: *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha 1999, s. 19–20; Aschenbrenner, Martin: *Berkové z Dubé. Příspěvek k majetkové struktuře české šlechty do poloviny 17. století*. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Ústí nad Labem 1992, s. 59; Hieke, Wenzel: *Die Berka von Duba und ihre Besitzungen in Böhmen*. Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 26, 1887/1888, s. 75–107, 381–395; Kubeš, Jiří: *Národné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*. Pelhřimov 2013, s. 141; Maťa, Petr: *Svět české aristokracie: (1500–1700)*. Praha 2004, s. 271, 347, 354, 352 a 476). Dále se se jménem Františka Antonína Berky můžeme setkat ve studiích ohledně majetkových sporů (Honč, Petr: *Processus Berkianus – soudní spor o mensální statek královéhradeckého biskupství z pohledu církevní hierarchie*. Revue církevního práva 25, 2019, č. 1, s. 15–28; Šilhan, Jindřich: *Počátky sporu o Dačice*. Vlastivědný věstník moravský 22, 1970, č. 1, s. 80–94), ve studiích věnujících se diplomacii (Bakeš, Martin: *Diplomatem v půlnoční zemi. Zástupci Habsburků ve Švédském království mezi lety 1650 a 1730*. Praha 2020, s. 70, 159, 420, 455; Kubeš, Jiří a kol.: *V zastoupení císaře: česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640–1740*. Praha 2018, s. 50, 55, 275, 287, 449). V neposlední řadě je zmiňován také ve studiích o barokním sběratelství (Jandlová Sošková, Martina: *Obrazy německých a rakouských malířů 17. století ve sbírkách Národní galerie v Praze*. Disertační práce. Karlova univerzita v Praze. Praha 2007, s. 23–24; Kleisner, Tomáš: *Benátská medaile Františka Antonína hraběte Berky z Dubé*. Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie 55, 2010, č. 35, s. 99; Kudělová, Lucie: *Popis města Padovy z počátku 18. století: edice a komentář*. Tamtéž, s. 3–86; Nokkala Miltová, Radka: *Ve společenství bohů a hrdinů. Mýty antického světa v české a moravské nástěnné malbě šlechtických venkovských sídel 1650–1690*. Praha 2016, s. 172–180; Polnická, Veronika: *Klášteří kostel sv. Antonína v Dačicích jako místo paměti*. Bakalářská práce, Jihočeská univerzita. České Budějovice 2015, s. 44; Rousová, Andrea: *Žánrová malba 17. a počátku 18. století v Čechách*. Disertační práce, Univerzita Karlova. Praha 2010, s. 53, 59, 68–72; Slavíček, Lubomír: „*Sobě, umění a přátelům*.“ *Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*. Brno 2007, s. 57–79; týž: *Delitiae imaginum*. In: Slavíček, Lubomír (ed.): *Artis pictoriae amatores*. Praha 1993, s. 171–183; týž: *Paralipomena k dějinám berkovské a nostické obrazové sbírky*. Umění 43, 1995, č. 5, s. 445–471; týž: *Příspěvky k dějinám nostické obrazové sbírky*. Umění 31, 1983, s. 219–243; týž: *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách – Sbírky Otty Nostice ml. (1605–1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649–1706)*. In: Bůžek Václav (ed.): *Život na dvorech barokní šlechty* (Opera Historica 5). České Budějovice 1996, s. 483–513; Vlnas, Vít: *Sbírka berkovská*. In: Horová, Anděla (ed.): *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*, N-Ž. Praha 1995, s. 712–713; Wanková, Veronika: *Osudy obrazů Palmy il Giovane ve sbírkách Království českého až do dnešních dnů*. Diplomová práce, Univerzita Karlova. Praha 2010, s. 24–25). Mnoho z uvedených prací však užívá mylné či nepřesné informace vyplývající zejména z neustálého opisování děl z přelomu 19. a 20. století.

násilnou rekatolizaci. Byl vlastníkem panství Jablonné²⁷¹ v severních Čechách, Nemyslovic na Mladoboleslavsku a tvrze Petrovice u Prahy. Sňatkem se svou první manželkou Magdalenou Kateřinou ze Žerotína získal také středočeské panství Malešov.²⁷² Spolu zplodili dceru Elišku Barboru a syna Františka Karla. Jindřich Volf Berka působil velmi výrazně ve státních službách, nejprve jako hejtman Nového Města pražského, od roku 1634 jako člen českého místodržitelského sboru, od roku 1640 člen dvorského soudu, a od roku 1645 byl dokonce prezidentem české komory.²⁷³ Za své zásluhy a věrnost císaři byl 17. února 1640 povýšen do říšského hraběcího stavu jako hrabě Hovora.²⁷⁴ Jindřich Volf na svých panstvích kladl důraz na výraznou rekatolizaci. Například roku 1623 vyhnal z Jablonného luteránského pastora, proti čemuž se ovšem vzedmul odpor místních luteránských měšťanů, kteří vtrhli opakovaně do místního dominikánského kláštera, kde roku 1628 málem ubili tamějšího převora.²⁷⁵ Jindřich Volf měl však spory i s katolickým klášteřem, neboť se chtěl stát jeho kollátorem a chtěl omezit řemesla u poddaných kláštera. Dominikáni si tak na Jindřicha Volfa Berku stěžovali a označovali jej za *úhlavního nepřítele* a měšťany v téže stížnosti za *kacíře a grobiány*.²⁷⁶

---

²⁷¹ Podařilo se mu po desítkách let opět sjednotit Jablonné, neboť horní část zdědil roku 1600 po svých předcích, resp. po strýci Janu Berkovi z Dubé, a dolní část koupil roku 1623 od Jana Jetřicha Berky ze zákupské linie, který byl tehdy zastoupen svým poručíkem Lvem Burianem Berkou z moravské rodové podlinie.

²⁷² Herel, Jan: *Malešovské panství*. Malešov 2016, s. [8].

²⁷³ Aschenbrenner, M.: *Berkové*, s. 69–70.

²⁷⁴ Jméno Hovora vychází z tzv. rodové pověsti o původu Berků z Dubé. Ta je známá v mnoha různých verzích, neboť se s ní lze setkat jak v Kosmově kronice, tak v Kronice tak řečeného Dalimila, v Hájkově Kronice české, v *Diadochu* Bartoloměje Paprockého z Hlahol, či dokonce v *Dějínách českých* od Václava Hanky ad. Mělo se jednat o služebníka knížete Jaromíra. Ten roku 1003 nastoupil za podpory římského krále Jindřicha II. na český knížecí stolec, proti čemuž se však postavili Vršovci, kteří vylákali Jaromíra do lesů na Velíz (okr. Beroun), kde jej uvázali k dubu a střídali po něm šípy. Ty se však díky pomoci svatého Jana Křtitele knížeti Jaromírovi vyhýbaly a člen jeho doprovodu Hovora vylezl na strom a volal o pomoc, čímž povolal knížecí vojsko, které Jaromíra zachránilo, a Vršovci byli povražděni. Hovoru kníže Jaromír jako dík za záchranu jmenoval vrchním lovčím a dědičně jej jmenoval svobodným pánem. Tehdy také získal údajně erb s ostrvemi a území Vršovců od Žandova přes Žitavu po Liberec. Historicky však není doloženo příbuzenství Berků a zmíněného Hovory. Každopádně právě na základě této pověsti vznikla hrabata Hovorové, svobodní páni Berkové z Dubé a z Lipé v 17. století. Srov. Daňhelka, Jiří a kol. (ed.): *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Dalimila*. Praha 1957, s. 129; Hrabětová, Irena: *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlahol*. Brno 1992, s. 31–32; Hrdina, Karel (ed.): *Kosmova kronika česká*. Praha 1975, s. 81–84; Kolár, Jaroslav (ed.): *Václav Hájek z Libočan: Kronika česká*. Praha 1981, s. 273–281.

²⁷⁵ Rekatolizaci zde nakonec násilně dokončil až komisař Zdeněk Lev Libštejnský z Kolovrat, který do Jablonného přijel s armádou. Čáňová, Eliška: *Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech (1620–1671)*. Sborník archivních prací 35, 1985, č. 2, s. 547.

²⁷⁶ Spor musel řešit dokonce císař Ferdinand III., avšak výsledek není znám. K tomu viz Aschenbrenner, M.: *Berkové*, s. 70.

Berka se po smrti Magdalény Kateřiny ze Žerotína znovu oženil, a to s Eleonorou Marií svobodnou paní Popelovou z Lobkovic.²⁷⁷ Tato byla dcerou velmi bohatého Viléma Popela z Lobkovic z bílinské větve a Benigny Popelové z Lobkovic z duchcovské větve, která je známá zejména jako zakladatelka pražské Lorety. Jindřich Volf Berka měl s Eleonorou Marií dvě dcery, Marii Kateřinu, která velmi mladá zemřela, a Marii Terezii, a dále jednoho syna – právě Františka Antonína. Eleonora Marie se po smrti svého manžela²⁷⁸ ještě za časů útlého dětství Františka Antonína roku 1658 znovu provdala, a to za nejvyššího kancléře Království českého Jana Hartvíka hraběte z Nostitz, zakladatele falknovské (sokolovské) větve rodu.²⁷⁹ Eleonora Marie zemřela 22. srpna 1681 a byla pohřbena v kapucínském kostele svatého Antonína Paduánského v Sokolově.

Nejstarší sestrou Františka Antonína Berky byla již zmíněná Eliška Barbora. Ta byla původně zamýšlena jako manželka Humprechta Jana hraběte Černína na přání jeho matky Zuzany svobodné paní Homutové z Harasova. Nakonec se však roku 1648 provdala za Karla („Karlíčka“) Ferdinanda hraběte z Valdštejna.²⁸⁰ Právě Eliška Barbora po otcově smrti financovala ze sirotčích peněz své sourozence, ale také svého manžela, který jí činil nemalé potíže. Jednalo se o velmi lehkovážného alkoholika, který neustále vyvolával souboje a vytvářel obrovské dluhy.²⁸¹ V jejich důsledku přišel o veškerý svůj majetek a zadlužil manželku. Od té si půjčil 27 364 zlatých, které však nikdy nevrátil, a navíc ji donutil několikrát podepsat úpisy společně, čímž se stala

---

²⁷⁷ Eleonořinou sestrou byla Anna Magdaléna svobodná paní Popelová z Lobkovic, která po svém prvním manželovi Zbyňku Leopoldovi svobodnému pánu Novohradském z Kolovrat zdědila panství Zákupy, a to se tak dostalo do majetku jejího druhého manžela Julia Jindřicha vévody Sasko-Lauenburského, jehož potomci byly později Františku Antonínu Berkovi velmi blízcí. Srov. Kasík, Stanislav – Mašek, Petr – Mžýková, Marie: *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*. Olomouc 2002, s. 106–107.

²⁷⁸ Jindřich Volf hrabě Hovora, svobodný pán Berka z Dubé a z Lipé zemřel patrně v roce 1650, avšak o místě jeho pohřbení nevíme po jeho skonu nic. Jedinou zprávou nám je informace v testamentu Františka Antonína Berky, který si přál být pohřben po boku svého otce v dominiánském kostele v Jablonném.

²⁷⁹ Byl vlastníkem Trmic a Žernosek (okr. Ústí nad Labem), Grabštejna (okr. Liberec), Líbeznice (okr. Mělník), Kraslic (okr. Sokolov), říšského hrabství Rieneck (okr. Main-Spessart, obvod Dolní Franky), a především Falknova (dnes Sokolov), kde s ním Eleonora Marie také pobývala. Více Sedláček, August: *Z Nostic*. In: Ottův slovník naučný. XVIII. díl. Praha 1902, s. 435.

²⁸⁰ Jednání mezi rodinou Berkových a Černínových byla velmi intenzivní, avšak když Humprecht Jan Černín odjel na kavalírskou cestu, Jindřich Volf Berka změnil své rozhodnutí a svou dceru provdal za hraběte Valdštejna. Viz Hrbek, Jiří: *Barokní Valdštejnové v Čechách (1640–1740)*. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Praha 2011, s. 578; též: *Barokní Valdštejnové v Čechách*. Praha 2013, s. 480–500, 342–370.

²⁸¹ Pro svou lehkovážnost byl v rodině Valdštejnů vnímán jako nedospělé dítě, kterému však vše procházelo. Právě proto se mu celý život místo Karel říkalo Karlíček.

Obr. 57. Portrét devatenáctiletého Františka Antonína Berky, Carlo Marrata, 1672 (Národní galerie Praha, dostupné na www.commonswikimedia.org, cit. 26. září 2021).

dlužnicí. Mezitím stihl utratit veškerý svůj i manželčin majetek, přičemž věřitelé vymáhali dluhy právě po Elišce Barboře.²⁸² Patrně roku 1665 byl však Karlíček zabit v Neapoli v souboji s neznámým důstojníkem. Rodina Valdštejnů se zprvu k Elišce Barboře otočila zády, ta se tak musela s dluhy po manželovi vypořádávat sama. Ke zlomu došlo až po několika letech. Zloba ze strany rodiny Valdštejnů byla patrně i přiměřená, a to z důvodu náhle se objevivšího milence Elišky Barbory. Tím byl irský neurozený důstojník Johann Bernard O'Bern, což vyvolalo pozdvižení samo o sobě. Vrcholem by se mohlo zdát, že byl právě onoho roku 1665 zatčen za násilnosti páchané v Praze, avšak ještě horší skutečností byl fakt, že byl zatčen ve chvíli, kdy ráno odjížděl

---

²⁸² Hrbek, J.: *Barokní Valdštejnové*, 2011, s. 587–588.

na koni právě od své milenky Elišky Barbory. Následovala rvačka s hejtmánovými ozbrojenci, po níž byl vsazen do šatlavy na Staroměstské radnici. Eliška Barbora se jej snažila dostat z vězení a zároveň zažádala – zpočátku neúspěšně – o možnost uzavření sňatku.²⁸³ Ve chvíli, kdy se za ni přimluvil i kardinál Harrach, se však vše změnilo.²⁸⁴ Bývalý švagr Jan Viktorín z Valdštejna na sebe převzal většinu Eliščiných dluhů po Karlíčkovi a její synovci Karel Ferdinand a František Augustin z Valdštejna vytvořili fond pro zaopatření jejich dcer, přičemž jejich regentem byl ustaven nejvyšší sudí Vilém Albrecht hrabě Krakovský z Kolovrat.²⁸⁵ Sňatek tak byl i císařem povolen a Eliška Barbora se mohla za Johanna Bernarda O'Bern po jeho propuštění z vězení provdat.²⁸⁶

Dalším starším sourozencem byl Františku Antonínu Berkovi bratr František Karel Berka. Ten zdědil po otci panství Malešov (okr. Kutná Hora) a tvrz Petrovice u Prahy, kterou ale již roku 1656 prodal královskému prokurátorovi Ondřeji Borovanskému z Borovan. František Karel pobýval nějaký čas v Nizozemí, kde se oženil v lednu 1657 s Marií Antoinettou de Berlaymont. Žili spolu však patrně v Čechách, neboť v druhé půli téhož roku byl popotahován kvůli zabití jistého Viléma Vratislava Hrobčického v souboji.²⁸⁷ Sám pak zemřel bezdětný 23. července 1663 v Praze.²⁸⁸

---

²⁸³ Proti tomu se postavila celá rodina, české místodržitelství i sám císař Leopold I. s tím, že Eliška Barbora nemá právo si vzít neurozeného a chudého cizince a ohrozit tak výchovu i zaopatření vlastních dětí. Dokonce ve vzduchu visela i hrozba odebrání dcer Antonie a Sylvie, které měly být svěřeny do péče hradčanských voršilek, kde byla její sestra Marie Terezie abatyší.

²⁸⁴ Arnošt Vojtěch kardinál z Harrachu byl švagrem Eliščina bývalého manžela, a poté, co mu sdělila své čisté city, snažil se jí zastávat. K tomu více Hrbek, J.: *Barokní Valdštejnové*, 2011, s. 576–578.

²⁸⁵ Bohužel brzy obě dcery Antonie i Sylvie zemřely, stejně jako o několik let dříve dva Eliščini synové.

²⁸⁶ Jednalo se ve své době o velice vzácnou událost, kdy byl uzavřen morganatický sňatek v případě, že urozenou byla žena. Eliška Barbora brala O'Berna s sebou často do společnosti, což zpočátku vyvolávalo trochu pozdvižení. Díky ní se mu podařilo roku 1670 dosáhnout českého inkolátu a povýšení na svobodného pána von Obern. K tomu více Hrbek, J.: *Barokní Valdštejnové*, 2011, s. 576–578.

²⁸⁷ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter-odd. 5 (dále jen SOA Plzeň-Klášter), fond 162 – Rodinný archiv Nostitz-Rienecků, Sokolov (1364–1945) (dále jen fond 162), inv. č. 1001, sg. AL 4, kart. 152 *Výtahy z desk zemských o cizích peněžních záležitostech, protokoly výslechů o okolnosti zastřelení Viléma Vratislava Hrobčického Františkem Karlem Berkou*.

²⁸⁸ Po jeho smrti byla 10. ledna 1664 určena soudem jako regentka panství Malešov matka Marie Eleonora hraběnka z Nostitz. Ta se snažila umořit dluhy z dědictví, tudíž 23. června 1666 podala žádost na exekuční prodej panství Malešov. Té bylo vyhověno, a tak panství získal Jan svobodný pán Špork za 114 000 zlatých. K tomu Herel, J.: *Malešovské panství*, s. [10]; Sedláček, A.: *Hrady*, s. 134.

František Antonín Berka měl ještě jednu starší sestru, Marii Terezii, která vstoupila do řádu voršilek a přijala řádové jméno Eleonora, přičemž nejpozději roku 1665 se stala abatyší kláštera voršilek na pražských Hradčanech.²⁸⁹

Nyní se podíváme na nejmladšího z dětí Jindřicha Volfa Berky – tedy na hlavní téma kapitoly – na Františka Antonína Berku. Již mnoho historiků se trápilo otázkou, kdy se vůbec František Antonín Berka narodil, přičemž se nejčastěji opakuje neustále opisovaný rok 1635.²⁹⁰ S největší pravděpodobností se však narodil až roku 1651 jakožto pohrobek. K tomuto datu lze dojít na základě jeho právního dovršení dospělosti ve 21 letech, kterýžto akt lze datovat na léto 1672.²⁹¹ Vzhledem k brzké smrti jeho otce mu byla poručnicí určena matka Marie Eleonora Popelová z Lobkovic, záhy provdaná z Nostitz. Ta jej roku 1670 vypravila na kavalírskou cestu po severní Itálii za doprovodu hofmistra Johanna Georga Loybela, doktora práv z Řezna.²⁹² Společně navštívili například Benátky, Modenu, Florencii, Sienu (zde se Berka zapsal na tamější univerzitu), a zejména Řím.²⁹³ V Římě byl patrně okouzlen uměním, právě zde totiž počala jeho celoživotní mecenášská a sběratelská činnost, a zejména jeho celoživotní italoofilství. Z Itálie si přivezl několik krajinomaleb od Gaspara Dugheta či vlastní portréty od Carla Marraty (obr. 57) a Jacoba Ferdinanda Voeta.²⁹⁴

---

²⁸⁹ Sedláček, A.: *Berkové*, s. 815.

²⁹⁰ Např. August Sedláček uvádí rok 1635 (Sedláček, A.: *Hrady*, s. 290; Sedláček, A. *Berkové*, s. 815), Lubomír Slavíček naposledy rok 1649 (Slavíček, L.: *Sobě, umění*, s. 354), Vít Vlnas či Petr Maťa uvádějí rok 1647 (Maťa, P.: *Svět*, s. 271; Vlnas, Vít: *Hrabě František Antonín Berka z Dubé (1647–1706)*. In: Slavíček, L. (ed.): *Artis*, s. 114; Vlnas, V.: *Sbírka*, s. 712–713). Jiří Kubeš klade Berkovo narození dokonce do roku 1653, v důsledku čehož by se narodil až tři roky po otcově smrti (Kubeš, J.: *Náročné dospívání*, s. 24, 141).

²⁹¹ Ještě roku 1671 jednala jménem Františka Antonína Berky jeho matka Eleonora Marie Popelovna z Lobkovic jako poručnice ve sporu o český fideikomis po moravské linii Berků z Dubé (srov. SOA Plzeň-Klášter, fond 162, inv. č. 802, sg. AD 45, kart. 139 *Tisk o sporu mezi Eleonorou Marií Nostitzovou, roz. Popelovou z Lobkovic jako poručnicí Františka Antonína Berky hrab. Hovory z Dubé a Lipé a Marií Alžbětou hrab. z Vrbna roz. Vchynskou z Tetova jako poručnicí Františky Berkové z Dubé a Lipé*). Dne 10. července 1672 však již František Antonín Berka propouštěl sám z poddanství Johanna Ignatia Fileczeka, což potvrdil svým vlastním podpisem a vlastní pečeti (srov. Archiv hlavního města Prahy, fond Sbírka papírových listin – IV. odd., inv. č. 9284, sg. AMP PPL IV 9471 *Frantz Antonin hrabě Berka propouští na přímmluvu Bernarda Ignatiho říšského hraběte von Martinitz z poddanství Johanna Ignatia Fileczeka*). V neposlední řadě máme doloženou přihlášku k dědictví ze dne 28. listopadu 1672, v níž se sám Berka zmiňuje, že vzdal hold císaři a podepsal revers své zemi, čímž dosáhl dospělosti (srov. Státní oblastní archiv v Praze (dále jen SOA Praha), fond 385/1 – Velkostatek Křivoklát – Starý a Nový archiv (1356–1929) (dále jen 385/1), sg. A 118 *Franz Antonín Berka k dědictví moravských Berků*).

²⁹² Ve své době vyhledávaný hofmistr pro kavalírské cesty. Působil například jako hofmistr Filipa Viléma z Thurn-Taxisu či Ferdinanda Augusta z Lobkovic. K tomu Kubeš, J.: *Náročné dospívání*, s. 24–31.

²⁹³ Tamtéž.

²⁹⁴ Slavíček, L.: *Paralipomena*, s. 449–450; Slavíček, L.: *Artis*, s. 18.

Po dospění roku 1672 se František Antonín Berka ujal statků Jablonné a Nemyslovice, zděděných po svém otci. Mimoto se také na základě rozhodnutí většího zemského soudu ujal dědictví po vymřelé moravské linii Berků z Dubé, tedy 5. července 1672 panství Rychmburk ve východních Čechách a 17. ledna 1673 panství Dačice na jižní Moravě.²⁹⁵ Ani jeden ze statků však nezískal bez problémů. Rychmburk mu dosavadní držitelé Marie Alžběta hraběnka Kinská z Vchynic a Tetova²⁹⁶ se svým druhým manželem Jiřím Štěpánem hrabětem Bruntálským z Vrbna odmítali vydat a muselo dojít k vojenské intervenci ze strany hejtmána hradeckého kraje.²⁹⁷ Dačic se nejprve také nemohl domoci, neboť je fürstenberský zástupce Knittl odmítal vydat a 3. února 1673 se zabarikádoval na místním zámku, kam se na něj musela násilím dobývat komise i s městskou radou. Nakonec nátlaku podlehl, klíče od zámku vyhodil z okna a ujel na koni z města pryč.²⁹⁸ Poté co se František Antonín Berka ujal těchto statků, dokončil přestavbu panského sídla Rychmburk včetně výstavby hospodářských budov²⁹⁹ a v Dačicích nechal konečně po 29 letech řádně pohřbít Matyáše Berku z Dubé, posledního člena moravské linie Berků, a podílel se zde na dostavbě minoritského kláštera. Mimoto se ale František Antonín soudil ještě o jeden statek, a to o Úhřetice na Chrudimsku, s královehradeckým biskupstvím v čele s biskupem Janem Františkem Kryštofem z Talmberka, přičemž se mu podařilo i tuto při vyhrát.³⁰⁰

Dne 11. srpna 1672, krátce po dovršení dospělosti, se František Antonín Berka oženil s Ludovicou Annou kněžnou Montecuccoli, dcerou slavného turkobijce generalissima a prezidenta dvorské válečné rady Raimonda knížete Montecuccoliho. S největší pravděpodobností si Berka u této příležitosti objednal tzv. *portrait historié* se svou manželkou u slavného českého malíře Karla Škréty, přičemž jsou zde oba znázorněni v kostýmech jako Paris a Helena. Tento obraz je považován za jeden z nejhodnotnějších Škrétových portrétů.³⁰¹ Sňatek s kněžnou Montecuccoli byl podstatný pro další Berkovu orientaci, neboť se později díky tchánovi dostal z českého zemského soudu do blízkosti císaře Leopolda I., v jehož diplomatických službách zakotvil

---

²⁹⁵ O tyto statky se však vedl vleklý spor probíhající v letech 1644–1714 mezi Berky a Fürstenbergem. Ke sporu více Šilhan, J.: *Počátky*, s. 80–94.

²⁹⁶ Vdova po Bohuslavu Ferdinandu Berkovi z Dubé ze zákupské linie a poručnice své dcery – poslední členky této rodové linie Františky Beatrix Rosalie Berkové z Dubé.

²⁹⁷ SOA Praha, fond 385/1, sg. A 128.

²⁹⁸ Tamtéž, sg. A 118.

²⁹⁹ Dokončil výstavbu zámecké kaple na Rychmburku, vstupní křídlo a hospodářské a úřednické budovy. Nad vstupním portálem barokní budovy bývalého pivovaru je dodnes dochován berkovský znak a nápis *Frantisek Antonin hrabie 1686 Berka*.

³⁰⁰ Více Honč, P.: *Processus*, s. 15–28.

³⁰¹ Slaviček, L.: *Artis*, s. 253–254.

po zbytek života. Lze jej označit za prvního stálého profesionálního diplomata v dějinách habsburské monarchie.³⁰² Pro toto povolání měl František Antonín Berka patrně velmi vhodnou povahu a pravděpodobně i určité charisma, což mu dopomáhalo k pozitivním výsledkům jednání. Nejen z tohoto důvodu se stal významným oblíbencem císaře Leopolda I., který jej často protěžoval, a dokonce s ním udržoval i soukromou korespondenci, čímž se zařadil mezi nejvlivnější muže éry leopoldovské diplomacie.

Jak již bylo zmíněno, diplomatická služba byla finančně velmi náročná, i z toho důvodu se jí většina šlechticů nevěnovala dlouhodobě, neboť se chtěli vyhnout vlastnímu finančnímu pádu. Míra finanční zátěže záležela zejména na ranku, tj. na úloze, v jaké diplomat v zahraničí působil. Buď mohl být vyslán jako *Botschafter* (tj. ambasador), který byl přímým zástupcem císaře, nebo pouze jako *Abgesandter* (tj. legát, rezident), tedy úředník se zvláštním posláním.³⁰³ Právě první případ byl velmi nákladný, neboť ambasador byl povinen dbát na diplomatický ceremoniál, aby dostatečně prezentoval císaře. Součástí této prezentace však byla i nutnost vyžadovat úctu vůči své osobě jakožto k zástupci samotné osoby císaře, tj. např. při veškerých jednáních náleželo ambasadorovi právo mít klobouk na hlavě,³⁰⁴ náleželo mu oslovení *Jeho Excellence* nebo v textu mu náleželo oslovení *invictissimus*.³⁰⁵ Vyslanec přijížděl do hostitelské země vždy incognito a teprve po předání *Kreditiv Kredenzschreiben* panovníkovi dané země zde mohl působit oficiálně.³⁰⁶ K této tzv. akreditaci docházelo většinou během slavnostního vjezdu do města, který znamenal patrně největší finanční zatížení celé diplomatické mise. Ambasador měl právo stejně jako císař na šestispřeží, jeho průvod mělo tvořit minimálně několik desítek až stovek kočárů (popř. gondol), velký doprovod složený z lokajů, gardy, hudby atd. Součástí slavnostního vjezdu byly i různé slavnosti, které musel ambasador také financovat. Další den následovala veřejná slavnostní audience u panovníka, přičemž k akreditaci někdy mohlo dojít až během ní. Zde ambasador předal panovníkovi dary od císaře, promluvil s ním o záměrech své mise, o svém posláním, představil mu významné členy

---

³⁰² Běžně příslušníci šlechty působili v diplomacii jen několik málo let, a to zejména z důvodu ekonomické náročnosti. František Antonín Berka však strávil v diplomacii více jak tři čtvrtiny svého aktivního života, což bylo v jeho době velmi netypické. Éra šlechticů věnujících se diplomacii celoživotně přišla až několik desítek let po jeho smrti. Srov. Kubeš, J.: *V zastoupení*, s. 175.

³⁰³ Tamtéž, s. 29.

³⁰⁴ Naopak např. při audiencích, které uděloval ve svém paláci, museli před ním všichni smeknout. Viz tamtéž, s. 46–47.

³⁰⁵ Tento titul již od antiky náležel pouze imperátorovi, tedy pouze vládci celého světa. Oslovení vychází ze Starého zákona (Dan 2–7), dle něž budou v dějinách pouze čtyři říše – babylónská, perská, makedonská a římská, přičemž ta poslední bude nekonečná a věčná, a tedy nepřemožitelná. Srov. tamtéž, s. 37.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 46–48.

svého doprovodu³⁰⁷ a následně rozdál výraznou finanční odměnu mezi služebníky hostitele. Diplomati se ubytovali v pronajatém domě za nemalou cenu.³⁰⁸ Mimoto musel platit také členy mise, jako byli písaři, úředníci a soukromý dvůr (*Hausmeister*, popř. *Stahlmeister*, *Quartiermeister*, kněz ad.), a živit svou rodinu, zejména manželku, která jezdila na mnohé mise s diplomatem.³⁰⁹ S těmito všemi náklady měl vyslanci pomáhat stát – císař tyto běžně jmenoval do úřadu tajného rady a císařského komorníka, z nichž jim plynul stálý plat.³¹⁰ Mimoto si před cestou vyjednávali s prezidentem dvorské komory *Reise- und Austaffierungsgelder*, přičemž vždy záleželo na obratnosti daného diplomata, kolik si byl schopen vyjednat jak na cestu, tak na ubytování. Dále vyslanec dostával čtvrtletně vyplaceno *Subsistenzgelder*, dle tabulek dvorské kanceláře v průměru 12 000 zlatých, avšak pokud se jednalo o oblíbence císaře, jako tomu bylo například u Františka Antonína Berky, mohl dostávat mnohem více. V neposlední řadě získávali diplomati po skončení mise od hostitele různé dary.³¹¹ Nutno však podotknout, že i přesto všechno si musel diplomat více jak polovinu výdajů hradit sám, výplaty navíc byly velmi nepravidelné či někdy i o několik let opožděné, a tak si musel vyslanec často peníze vypůjčovat, čímž se výrazně zadlužil.³¹²

František Antonín Berka nastoupil svou diplomatickou kariéru jako elév roku 1678 v Madridu (*Španělské království*) po smrti ambasadora Paula Sixa V. hraběte z Trautsonu a setrval zde patrně do nástupu nového ambasadora Otty Heinricha hraběte Carretta roku 1680.³¹³ Ovšem již roku 1681 byl vyslán na téměř tříletou misi, na níž měl za úkol hledat podporu pro cí-

---

³⁰⁷ Většinou se jednalo o legačního sekretáře jakožto druhého muže ambasády, kavalíry, členy vlastní rodiny apod. Více tamtéž, s. 42–70.

³⁰⁸ Výjimkou byly státní budovy v Hamburku a Haagu. Srov. tamtéž, s. 107–114; Bakeš, M.: *Diplomatem*, s. 455.

³⁰⁹ Ludovica Anna kněžna Montecuccoli, která jezdila po boku Františka Antonína Berky, byla velmi oblíbenou na zahraničních panovnických dvorech a pomáhala svému muži při různých jednáních.

³¹⁰ I František Antonín Berka byl jmenován císařem Leopoldem I. do obou těchto úřadů. Za zásluhy a pro jisté finanční vyrovnání císař nejvýznamnější diplomaty po návratu jmenovával také nejvyšším maršálkem Království českého. František Antonín Berka tento úřad zastával od 10. června 1701 až do své smrti. Viz Sedláček, A.: *Berkové*, s. 815.

³¹¹ Ve Švédsku například různé laponské předměty, sobí maso, soby, ve Španělsku kávu, čokoládu, v Říši často umění, obecně mnohdy portréty panovníků s rámy osázenými diamanty apod. Srov. Kubeš, J.: *V zastoupení*, s. 71–78.

³¹² Často tak diplomat mohl zadlužit i své dědice, jako tomu bylo i u Františka Antonína Berky.

³¹³ SOA Plzeň-Kláster, fond 162, inv. č. 947, sg. AJ 1, kart. 148 *Převzetí dědictví po Františku Antonínu Berkovi hrab. Hovorovi z Dubé a Lipé – alodních statků Nemyslovice a Jablonné jeho nevlastním bratrem Janem Nostitzem a berkovské písemnosti: 2 – Dekrety a instrukce císaře Leopolda I. pro Františka Antonína Berku jakožto vyslance švédského, dánského a benátského, týkající se mezinárodních vztahů Itálie, Nizozemí, Dánska a Švédska a haagského kongresu.*

sařskou stranu proti Osmanům, ať už materiální, finanční nebo přímo vojenskou. Během této mise působil jakožto *legatus extraordinaire*³¹⁴ v Brunšvicko-Lünebursku (*Brunšvicko-Lüneburské vévodství*), pobýval třikrát v Hannoveru (*Calenberské knížectví*), jednou v Hamburku (*říšské město Ham-burk*) a třikrát v Kodani (*Dánské království*), přičemž lze jeho misi hodnotit jako úspěšnou.³¹⁵ Na tato jednání přímo navázal tříletou cestou do Stocholmu (*Švédské království*), kam však jel pouze jako legát patrně kvůli úspoře financí a větší pružnosti jednání. Pouze pro oficiálnější úkony se změnil jeho rank od srpna do října 1684 na ambasadora. I zde bylo jeho náplní hledat spojence císaře proti Osmanům, ale nově také proti Francii, mezi níž a Svatou říší římskou opět narůstalo napětí. Ač si Berka s královskou rodinou velmi rozuměl, byl rád, když se mohl roku 1685 vrátit domů.³¹⁶ Necelé tři roky pobýval v Jablonném a ve Vídni, ale již roku 1688 byl vyslán jako *legatus extraordinaire* do Paříže (*Francouzské království*), kde se snažil na jednáních s Ludvíkem XIV. odvrátit možnou válku se Svatou říší římskou. Bohužel, jak známo z historie, neúspěšně, neboť vypukla tzv. válka o dědictví falcké neboli válka devítiletá.³¹⁷ Na další misi vyrazil František Antonín Berka jako ambasador roku 1690 do Haagu (*Republika spojeného Nizozemí*), aby zkusil získat na císařskou stranu Viléma III. Oranžského proti Francii ve válce o dědictví falcké, toto se mu tentokrát i díky vnitrostátnímu dění podařilo.³¹⁸ Z Haagu jel roku 1691 jako *legatus extraordinaire* rovnou žádat o pomoc také knížete-biskupa Friedricha Christiana Plettenberga v Münsteru (*Münsterské biskupství*), bratry vévody Rudolfa Augusta a Antonína Ulricha z Dannenbergu v Brunšvicku-Lünebursku a kurfiřta Ernsta Augusta Calenberského v Hannoveru.³¹⁹ Patrně díky Berkově umu, ale také i díky politickému vývoji se nakonec všichni tito muži přiklonili na císařskou stranu. Mezi lety 1691–1699 působil František Antonín Berka především v Jablonném a řešil své obrovské zadlužení (k němuž více dále). Roku 1699 se vydal na svou nejvýznamnější a zároveň poslední diplomatickou misi – do Benátek (*Benátská republika*). Sem výjimečně nejel s konkrétním úkolem, ale jakožto součást stálého diplomatického zastoupení.³²⁰ Působil zde v politických, ale především kulturních kruzích. Když roku 1705 náhle onemocněl, opustil Benátskou republiku a uchýlil se do Vídně–Josefstadtu, do zahradního paláce Maxe Antona hraběte Sallyho – a ten již nikdy neopustil.

---

³¹⁴ Tj. mimořádný legát.

³¹⁵ SOA Plzeň-Klášter, fond 162, inv. č. 947, sg. AJ 1, kart. 148 2 – *Dekrety*.

³¹⁶ Tamtéž.

³¹⁷ Tamtéž, inv. č. 107, sg. KK 7, kart. 21 *Instrukce císaře Leopolda I. pro císařského vyslance v Paříži hr. Františka Antonína Berku*.

³¹⁸ Tamtéž, inv. č. 947, sg. AJ 1, kart. 148 2 – *Dekrety*.

³¹⁹ Tamtéž.

³²⁰ Tamtéž.

František Antonín hrabě Hovora, svobodný pán Berka z Dubé a z Lipé však nebyl jen císařovým oblíbencem pro svůj diplomatický um, ale také pro svou celoživotní zálibu v umění, kterou měli společnou. Berka patrně zprostředkovával i některé nákupy umění pro císaře Leopolda I.³²¹ Sám František Antonín Berka patřil k předním středoevropským sběratelům umění. Patřil k tzv. nové generaci sběratelů, kteří již neshromažďovali umění především pro reprezentaci, ale zejména na základě kvality a estetiky děl, logičnosti sbírky a obecně na základě svého učeného vkusu.³²² Obrazy získával přímo od autorů, například v Itálii, Vídni či Nizozemí, na aukcích v zahraničí nebo v obchodě bratří Forchondtů *De Gulden Zuilen* ve vídeňské židovské čtvrti. Tento obchod byl mezi sběrateli velmi oblíbený. Největší známý nákup, jaký zde byl kdy proveden, byl zaznamenán roku 1673, kdy si právě František Antonín Berka z Dubé koupil 92 obrazů.³²³ Většina jeho sbírky byla uložena ve vídeňském paláci, menší část (asi 105 obrazů) byla uložena na zámku Nový Falkenburk v severočeském Jablonném – zde se jednalo především o bitevní výjevy, krajinomalby, herní výjevy či tzv. *bordeltje*, tedy výjevy z nevěstinců.³²⁴ Obrazový soubor měl i vlastní kreslený inventář, který však bohužel nebyl dokončen.³²⁵ Sbírka obsahovala tzv. malé mistry, kteří jsou dnes víceméně neznámí,³²⁶ zaměřovala se hojně na starší německou a nizozemskou malbu,³²⁷ na římskou a benátskou malířskou školu,³²⁸ ale také v ní byly i různé kopie.³²⁹ Několik obrazů ve sbírce pro Františka Antonína namaloval i císařský dvorní malíř Peter Strudel, který pro něj pracoval celoživotně i se svým slavným bratrem sochařem Paulem. V kresleném inventáři jsou také

---

³²¹ Slavíček, L.: *Sobě, umění*, s. 58.

³²² Tamtéž, s. 13–37; Slavíček, L.: *Artis*, s. 97–129.

³²³ Slavíček, L.: *Sobě, umění*, s. 31–32.

³²⁴ SOA Plzeň-Klášter, fond 162, inv. č. 947, sg. AJ 1, kart. 148 5 – *Inventář zámku Nový Falkenburk*.

³²⁵ O identifikaci položek uvedených v kresleném inventáři v evropských uměleckých sbírkách se snažil Lubomír Slavíček. Tento mimo jiné vyslovil myšlenku, že by spoluautorem (a tedy i kreslířem) inventáře mohl být sám František Antonín Berka z Dubé. Srov. Slavíček, L.: *Sobě, umění*, s. 66–67.

³²⁶ Díla ve sbírce Františka Antonína Berky jsou často jediným dokladem existence těchto umělců. Např. obraz *Zuzana a starci* od nizozemského malíře Vettena Heyna, který byl umístěn na zámku Nový Falkenburk v Jablonném v Podještědí.

³²⁷ Např. *Panny moudré a panny pošetilé* od Franse Florise (umístěno na Novém Falkenburku), *Venuše odzbrojuje Amora* od Antonia Blocklandta (umístěno na Novém Falkenburku, původně ve sbírkách Rudolfa II.), *portrét Karla V.* od Peetera Pauwela Rubense podle Tiziana, *portrét vojevůdce Ambrogia Spinoly* od Peetera Pauwela Rubense, *Klečící Marsyas* od Anthonia van Dycka, *Král pije* od Pietera Brueghela mladšího, *Posvícení* od Jana Brueghela či *Venuše, Bakchus a Ceres* od Jana Brueghela mladšího (tento obraz Berka koupil přímo od autora roku 1670).

³²⁸ Např. *Poslední večeře* od Palma il Giovane podle Tintoretta nebo *Comedia dell' Arte* od Michelangela Cerquozziho.

³²⁹ Např. Raffael, Paolo Veronese, Tizian, Carravaggio, Tintoretto, Guido Reni, Carraccio ad.

informace o vzájemných darech Berky a falckého kurfiřta Jana Viléma vévody Falcko-Neuburského,³³⁰ kdy mu Berka daroval díla Rembrandta van Rijn, Nicolaese Poussina, Guida Reniho, Domenichiniho, Jana Brueghela ml. ad. Naopak víme, že jako dar nechal pro Berku kurfiřt přímo namalovat dva obrazy, *Herkules a Déaíneira* a *Samson a Dalila*, u svých dvorních malířů, bratrů van der Werffů.³³¹ Mimoto Berkova sbírka obsahovala i velké množství knih nebo užitého umění.³³²

František Antonín Berka se věnoval ve velké míře také mecenátu. Podporoval malíře či sochaře na svých diplomatických misích (např. Haag, Benátky), snažil se podporovat tvorbu mladých umělců (např. bratři Strudelovi), zadával zakázky mladým začínajícím nadějným architektům (např. Johann Lucas von Hildebrandt, Jan Blažej Santini-Aichl, Václav Špaček), a především se horlivě snažil podporovat církve ve formě fundací kostelů, klášterů, poutních míst, poutních cest, popřípadě nadací pro ně apod. V tomto směru mu byla plnohodnotnou partnerkou jeho žena Ludovica Anna Montecuccoli, která se finančně podílela na velké části Berkových fundací. Mimoto byl František Antonín Berka velkým ctitelem paní Zdislavy z Lemberka, hojně podporoval její kult a podporoval také místa s jejím životem spojená – klášter ve Žďáru nad Sázavou či Jablonné. V Jablonném se podílel na stavbě nového dominikánského kláštera a byl autorem myšlenky a hlavním donátorem nového klášterního kostela svatého Vavřince, jehož architektem byl právě Johann Lucas von Hildebrandt. Stavba měla být monumentálním pomníkem celého rodu Berků z Dubé, avšak dokončení chrámu se jeho donátor již nedomohl. Poslední významná stavební aktivita, kterou ještě Berka započal, byla přestavba malostranského paláce Janem Blažejem Santinim-Aichlem. Ovšem ani jeho dokončení se již nedomohlo.

Před svou smrtí musel stále více řešit své obrovské zadlužení, a to zejména z důvodu velmi nákladných diplomatických misí. Berkovy dluhy prohlubovala také jeho velká mecenášská aktivita (zejména církevní fundace). S dluhy se potýkal víceméně od mládí, ale nutnost řešit je razantněji přišla až v 90. letech 17. století po návratu z mise proti Francii. Berkovy dluhy se vyšplhaly roku 1692 na 248 032 zlatých, přičemž hodnota jeho statků činila tehdy necelých 330 000 zlatých.³³³ To představovalo velkou

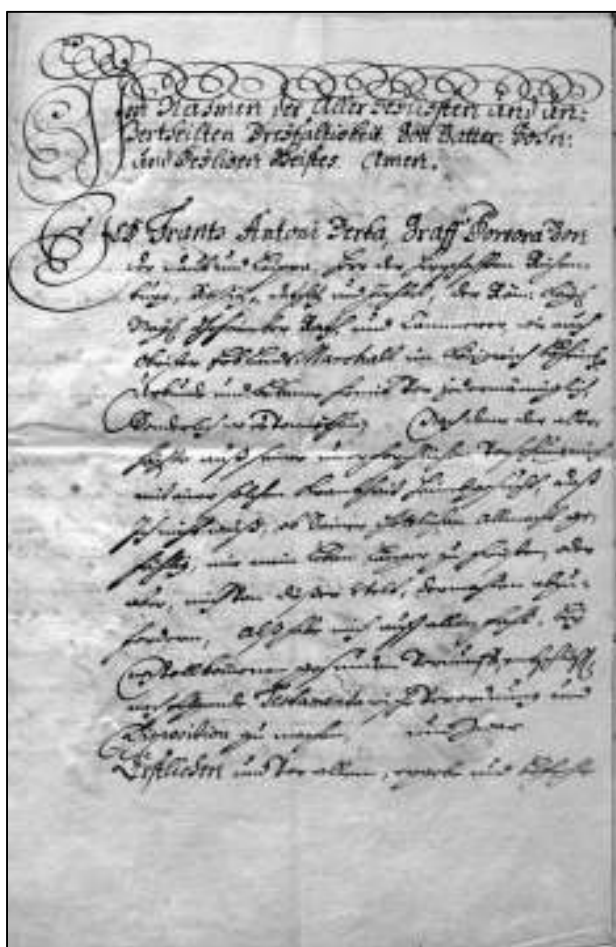
---

³³⁰ Jan Vilém vévoda Falcko-Neuburský byl švagrem Anny Marie Františky princezny Sasko-Lauenburské, majitelky zákupského panství a zároveň vzdálené neteře Františka Antonína Berky. Je tedy otázkou k dalšímu bádání, zda k blízkému vztahu Berky a kurfiřta nepřispěla právě princezna Anna Marie Františka.

³³¹ Slavíček, L.: *Artis*, s. 262–264.

³³² Např. *Popis města Padovy*. Srov. Kudělová, L.: *Popis*. K Berkově sbírce více Slavíček, L.: *Sobě, umění*, s. 57–79; Slavíček, L.: *Artis*, s. 171–309.

³³³ Jeho majetek zahrnoval panství Jablonné, Nemyslovice a Rychmburk. Ve svém držení měl i Dačice, ty však byly stále předmětem soudního sporu s Fürstenberky. Výše dluhů viz Národní archiv Praha, fond Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha – Administrace toskánských statků – spisové pododdělení společné, inv. č. 349, kart. 700 *Soupis věřitelů*

Obr. 58. První stránka testamentu Františka Antonína Berky (Foto J. Rucz, SOA Plzeň-Kláster, fond 162, inv. č. 546, sg. P 17, kart. 96).

hrozbu, neboť Obnovené zřízení zemské zakazovalo zadlužení vyšší, než byla hodnota vlastněných statků – *a ten, kdož by svévolně víceji se zdlužil, nežli by statku měl, a tudy by rukojmě své zavedl, má vězením i také po vyšetření případnosti, na hrdle ztrestán býti*.³³⁴ Berka se snažil dluhy řešit dokonce i rozprodejem své umělecké sbírky. Patrně roku 1688 se mu podařilo prodat 40 obrazů olomouckému biskupu Karlovi knížeti z Liechtenstein-Castelkornu, přičemž se mělo jednat hlavně o lovecké motivy od Karla Andrea

hraběte Berky pořízený 3. 5. 1692. Hodnota majetku viz SOA Plzeň-Kláster, fond 163, inv. č. 947, sg. AJ 1, kart. 148 6 – Ocenění statku Nemyslovice a panství Jablonné.

³³⁴ *Obnovené právo a zřízení zemské dědičného Království českého*. Praha 1627. Dostupné online: <http://www.manuscriptorium.com>, cit. 20. srpna 2021.

Rutharta. Dále se dochoval záznam o aukčním prodeji skrze bratry Franze a Bernarda Imstenraedovy z Kolína nad Rýnem, kteří snad část Berkovy sbírky nabízeli i Václavu Vojtěchovi hraběti ze Šternberka do nově vznikajícího zámku Troja u Prahy. V neposlední řadě se dochovala nabídka na prodej 239 obrazů z roku 1692 Janu Adamovi Ondřeji knížeti z Liechtensteina skrze Antonína Jana hraběte z Nostitz. Jelikož však chtěl Berka za tento soubor 34 603 zlatých, Liechtenstein nabídku odmítl, neboť mu přišla velmi drahá.³³⁵ Nakonec musel Berka dluhy řešit úplně jinou cestou – rozhodl se vyhlásit osobní bankrot, protože došlo roku 1693 k sekvestraci jeho majetku. Kurátorem byl ustaven jeho nevlastní bratr Antonín Jan hrabě z Nostitz. I přes tuto skutečnost se však Berka rozhodl jet roku 1699 na další diplomatickou misi, a i nadále se věnoval mecenátu – do konce života proinvestoval v církevních fundacích minimálně dalších 100 000 zlatých. Většinu věřitelů tak uspokojili až jeho dědicové, kterým však také nemálo dlužil. Největšími věřiteli byli bezpochyby majitelé zákupského panství Julius František vévoda Sasko-Lauenburský³³⁶ a jeho dcera Anna Marie Františka, kterým František Antonín Berka dlužil na 50 000 zlatých. Přibližně stejnou částku si vypůjčil i od regentky leberského panství Benedikty hraběnky z Ahlfeldu, vdově po Kryštofu Rudolfovi hraběti Bredovi, a také od mladšího nevlastního bratra Václava Desideria hraběte z Nostitz. O něco málo menší částky si vypůjčil od druhého nevlastního bratra Antonína Jana hraběte z Nostitz, od vídeňského bankéře Ottavia Pestalozziho, od italského bankéře Giovanniho Bartholdiho, dále také od církevních řádů, například od augustiniánského kláštera v Pšovce u Mělníka či od kláštera voršilek na Hradčanech v Praze, kde jako abatýše působila jeho starší sestra Marie Terezie Eleonora Berková z Dubé. Dluhy se tak staly velkou částí Berkova dědictví.³³⁷

Jak již bylo zmíněno výše, na podzim roku 1705 František Antonín Berka onemocněl, protože odjel z Benátek do Vídně. Zde setrval až do jara, kdy se jeho zdravotní stav patrně v dubnu 1706 velmi náhle zhoršil. Lze to usuzovat ze skutečnosti, že si nechal 18. dubna do zahradního paláce k lůžku pozvat několik svých přátel – hraběte Valdštejna,³³⁸ císařského dvorního radu Leopolda Viktorina hraběte Windischgrätze, českého kancléře a nejvyššího zemského sudího Jana Václava hraběte Vratislava z Mitrovic, nejvyššího maršálka

³³⁵ Slavíček, L.: *Paralipomena*, s. 468–471; Slavíček, L.: *Sobě, umění*, s. 65–66.

³³⁶ Julius František vévoda Sasko-Lauenburský byl bratrancem Františka Antonína Berky, neboť jejich matky Popelovny z Lobkovic byly sestry.

³³⁷ SOA Plzeň-Kláster, fond 163, inv. č. 814, sg. AE 3, kart. 139 *Kvittance Eleonory Marie Nostitzové na příjem 600 zl. úroků od jejího syna Františka Antonína Berky z Dubé*; tamtéž, inv. č. 849, sg. AE 38, kart. 141 *Kvittance Jana Hartvíka Nostitze na příjem 330 zl. dluhu od Františka Antonína Berky z Dubé*; Tamtéž inv. č. 948, sg. AJ 2, kart. 149 *Berkovské dluhopisy a kvittance zejména od kláštera sv. Vavřince pod městem Mělníkem, odhad panství Jablonné a výnosy statku Šečelice*; tamtéž, inv. č. 947, sg. AJ 1, kart. 148 7 – *dluhopisy a 8 – kvittance*.

³³⁸ Bohužel se mi nepodařilo specifikovat, o kterého muže z tohoto rodu se jednalo.

Obr. 59. Berkův testament – nahoře patrný Berkův roztřesený podpis (Foto J. Rucz, SOA Plzeň-Klášter, fond 162, inv. č. 546, sg. P 17, kart. 96).

císařského dvora Maxmiliána Quida hraběte z Martinic, bratry Josefa a Norberta hrabata Bruntálská z Vrbna a syna svého přítele z diplomatických misí Michaela Ferdinanda hraběte z Althannu. Tito muži byli pozváni z důvodu svědectví na Berkově testamentu. I na podpisu je velmi patrné, že již na tom nebyl zdravotně nejlépe.³³⁹

³³⁹ SOA Plzeň-Klášter, fond 163, inv. č. 546, sg. P 17, kart. 96 Testament hr. Františka Antonína Berky Hovory z Dubé.

O šest dní později, 24. dubna 1706, František Antonín hrabě Hovora, svobodný pán Berka z Dubé a z Lipé ve vídeňském zahradním paláci Maxe Antona hraběte Sallyho zemřel, a to jako poslední mužský příslušník tohoto rodu v Čechách. Dle testamentu měla fideikomisní statky, tedy dědictví po moravské linii Berků Rychmburk a Dačice (stále zatížené soudním sporem), získat poslední Berkovna, příslušnice zákupské linie Františka Beatrix Rosalie hraběnka Hovorová, svobodná paní Berková z Dubé a z Lipé provdaná za Leopolda svobodného pána Kinského z Vchynic a Tetova. Alodní statky, tedy Jablonné a Nemyslovice, pak odkázal svému nevlastnímu bratrovi Antonínu Janovi hraběti z Nostitz, přičemž tomu také odkázal svou uměleckou sbírku a knihovnu. Mimoto nechal do testamentu zapsat podmínku, že jeho dědici jsou povinni dokončit všechny jím započaté stavební projekty, čímž bylo myšleno patrně především prokopské poutní místo Chotouň a chrám svatého Vavřince v Jablonném. Posledním přáním Berky bylo spočinout v blízkosti svých rodičů – aby jeho tělo bylo uloženo po boku otce Jindřicha Volfa, tedy v právě přestavovaném kostele v Jablonném, a jeho srdce aby bylo umístěno k rakvi jeho matky Eleonory Marie Popelové z Lobkovic v nostitzké rodové hrobce v kapucínském klášterním kostele svatého Antonína Paduánského v západočeském Sokolově. U Františka Antonína Berky se v posledních letech života začala projevovat poměrně velká zbožnost, a tak není divu, že i přes své vysoké postavení si přál své poslední spočinutí velmi prosté. Na základě svého přání byl pohřben úplně nahý a položen v mechu, přičemž v rukách třímал růženec. Jeho rakev byla velmi jednoduchá, z minimálně upraveného dřeva a pomalovaná florálními ornamenty a lebkami.³⁴⁰

Dědic alodních statků Antonín Jan hrabě z Nostitz zdědil také uměleckou sbírku po svém nevlastním bratru Berkovi, která se tak stala součástí slavných sbírek nostitzovských. Zdědil též berkovskou knihovnu, ale zejména dluhy.³⁴¹ Těch měl navíc dost vlastních, tudíž dostát závazku z Berkova testa-

---

³⁴⁰ Přesné místo pohřbení Jindřicha Volfa hraběte Hovory, svobodného pána Berky z Dubé a z Lipé se bohužel nepodařilo identifikovat. Lze se však domnívat, že jako velký zastánce rekatolizace a spoluobnovitel kultu paní Zdislavy z Lemberka mohl být pohřben někde v její blízkosti. Záznamy nám však o tom chybí a ani dnes nemáme k dispozici ostatky, které by byly identifikovány jako jeho. Proto nelze říci, zda bylo splněno přání Františka Antonína být pohřben vedle svého otce. Minimálně v průběhu 18. století se zde rakev Františka Antonína Berky již ocitla, a s jistotou zde stála v 19. i 20. století vedle rakve paní Zdislavy z Lemberka, a to dokonce odkrytá. Ještě August Sedláček zmiňuje, a dokonce Jan Prousek na své kresbě pro Sedláčkovy *Hrady* zaznamenává rakev bez horního víka (Sedláček, A.: *Hrady*, s. 290–291). Změna přišla v průběhu 20. století, kdy došlo k úpravě Zdislavina hrobu. U této příležitosti byla členy řádu dominikánů rakev s Františkem Antonínem Berkou vystěhována z hrobky do volného prostoru katakomb, kde se nachází v rozporu s jeho přáním dodnes.

³⁴¹ Jednalo se o 106 obrazů na zámku Nový Falkenburk, o množství obrazů z Vídně nevíme bližší informace. Každopádně lze mnohé obrazy z berkovské sbírky dodnes v nostitzské identifikovat, čímž se zabýval zejména Lubomír Slavíček. Srov. Slavíček, L.: *Sobě, umění*, s. 57–79; týž: *Artis*, s. 171–309; SOA Plzeň-Klášter, fond 163, inv. č. 546, sg. P 17, kart. 96.

mentu o dostavbě jablonského kostela bylo nad jeho možnosti. Stavbu z ekonomických důvodů víceméně pozastavil, propustil například stavbyvedoucího či kameníka a snažil se sehnat levnější pracovní síly.³⁴² Nejlépe shrnující je asi zápis z klášterní kroniky: *Mnoho jsme od něho doufali pro dobro konventu, ale naděje zklamala, neboť nic významnějšího se za něho neudálo v novém kostele, brzo po smrti hraběte Berky přestali zedníci pracovat.*³⁴³ Proti tomuto jednání se však postavila dědička berkovského fideikomisu Františka Beatrix Rosalie Berková, provdaná Kinská, neboť patrně cítila jako svou rodovou povinnost, aby byl tento chrám jakožto pomník rodu Berků z Dubé dokončen. Proto se nakonec s Antonínem Janem Nostitzem dohodla a roku 1708 od něj alodní statky po Františku Antonínu Berkovi za 185 000 zlatých koupila.³⁴⁴ Tato žena ze slavného rodu Berků byla na svůj původ náležitě hrdá, a ač provdána za Viléma Leopolda svobodného pána Kinského z Vchynic, nežila s ním a hospodařila samostatně. Snažila se naplnit testament Františka Antonína Berky, proto pokračovala ve stavbě poutního svato-prokopského areálu v Chotouni (okr. Kolín) dle plánu Jana Blažeje Santiniho-Aichla a pod taktovkou Václava Špačka.³⁴⁵ Chtěla také dokončit stavbu pražského malostranského paláce (dnes velký fürstenberský), jehož přestavbu František Antonín Berka započal s architektem Janem Blažejem Santinim-Aichlem. Buď ke konci Berkova života, nebo krátce po jeho smrti nastoupil na stavbu Václav Špaček, který palác dokončil.³⁴⁶ Pozoruhodné je zde například typické santiniovské „divadelní“ schodiště či klenutý santiniovsko-špačkovský vjezd do budovy.³⁴⁷ Velkou zajímavostí je hlavní sál paláce budovaný roku 1706, který je obdélného půdorysu, přičemž v delší stěně je krb a nad ním býval balkón pro kapelu, přesahuje dvě podlaží a je zdobený malbami a reliéfy zobrazujícími antické bohy a putty.³⁴⁸ Nástropní malba znázorňuje apoteózu rodu Berků z Dubé, kdy je zde vymalován průhled do nebe, přičemž uprostřed na voze taženém dvěma labutěmi stojí žena s vavřínem na hlavě, která drží v pravici erb Berků z Dubé, a kterou korunuje putto. Další putto zahání mečem babu, jež má znázorňovat pomluvu, špatnou pověst, závist

³⁴² Hildebrandt ze stavby odešel již těsně před smrtí Františka Antonína Berky v lednu 1706 z důvodu roztržky se stavbyvedoucím Domenicem Perinim. Srov. Vlček, P.: *Kostel*, s. 36.

³⁴³ Blažíček, O. J. – Preiss, P.: *Dominikánský kostel*, s. 10.

³⁴⁴ SOA Plzeň-Klášter, fond 163, inv. č. 950, sg. AJ 4, kart. 149 *Smlouva o prodeji zděděného panství Jablonné se statkem Nemyslovce Antonínem Janem Nostitzem Františce Rosalii Beatrici Kinské roz. Berkové za 185 000 zl.*

³⁴⁵ Macek, Petr – Zahradník, Pavel: *Barokní architekt a stavitel Václav Špaček*. *Průzkumy památek* 10, 2003, č. 2, s. 107.

³⁴⁶ Macek, Petr a kol.: *Fürstenberský palác: Velvyslanectví Polské republiky v Praze*. Praha 2000, s. 33–57.

³⁴⁷ Stejný k vidění např. na zámcích v Ploskovicích, Buštěhradě či u poutního areálu v Horní Polici.

³⁴⁸ Je zde velmi patrná podobnost s ploskovickým i hostivickým hlavním sálem.

Obr. 60. Hrob sv. Zdislavy v klášterním kostele v Jablonném. V pozadí rakev Františka Antonína Berky, první polovina 20. stol. (Soukromá sbírka autora).

apod. Součástí přestavby paláce byla i vzniknuvší krásná terasovitá zahrada, která se zde v upravené podobě z 19. století nachází dodnes.³⁴⁹ Františka Beatrix Rosalie Berková nechala také dle testamentu dostavět klášterní kostel svatého Vavřince v Jablonném. Jako stavitele najala znovu Domenica Periniho, za kameníka Davida Praumona a jako sochaře Jan Františka Binnerta (Bienerta).³⁵⁰ Mimoto nechala do presbytáře kostela umístit bustu Františka Antonína Berky, kterou si roku 1690 přivezl z Haagu od tamějšího dvorního sochaře Viléma III. Oranžského Jana Blommendaela. Jako protějškovou nechala vytvořit také svou bustu, kterou sem nechala roku 1713 umístit. Onoho roku se počítalo s vysvěcením chrámu, přičemž k této příležitosti nechala Františka Beatrix Rosalie v Kremnici razit pamětní medaile.³⁵¹ V té době však stále chyběla většina vybavení chrámu včetně hlavního oltáře. Ještě nechala vybudovat hlavní vstupní portál do kostela, nad nímž měla být velká deska odkazující ke slávě rodu Berků z Dubé. Tím měl být podtržen význam chrámu jakožto pomníku celého rodu.³⁵² Aniž by stavba byla dokončena, v lednu 1714 Františka Beatrix Rosalie hraběnka Hovorová, svobodná paní Berková

³⁴⁹ Macek, P.: *Fürstenberský palác*, s. 33–57.

³⁵⁰ Vlček, P.: *Kostel*, s. 37–39.

³⁵¹ Na jedné straně byl vyobrazen jablonský kostel svatého Vavřince a na druhé straně osoby svatého Vavřince a svaté Zdislavy od dvorního modeléra Daniela Wary. Viz Blažíček, O. J. – Preiss, P.: *Dominikánský kostel*, s. 10.

³⁵² Bohužel deska s erbem Berků z Dubé již za života Františky Beatrix Rosalie nebyla do portálu umístěna a další majitelé neměli na tomto podtržení významu rodu Berků zájem, a tak zůstala supraporta prázdná. V tomto stavu setrvala až do roku 1996, kdy sem byla umístěna pamětní deska o povýšení kostela svatého Vavřince na baziliku minor svatého Vavřince a svaté Zdislavy.

z Dubé a z Lipé zemřela. Ve svém testamentu odkázala část berkovského fideikomisu svému strýci Václavu Norbertu Oktaviánovi hraběti Kinskému z Vchynic a Tetova³⁵³ a alodní statky svému nevlastnímu mladšímu bratru Václavu Vojtěchovi (Albrechtovi) hraběti Bruntálskému z Vrbna.³⁵⁴

Smrtí Františky Beatrix Rosalie Berkové se většinou udává, že vymřel rod Berků v Čechách také po přeslici, avšak nebylo tomu tak. Ještě dalších dvanáct let žila starší sestra Františka Antonína Berky Marie Terezie. Na tu je ovšem často zapomínáno, neboť se neúčastnila žádných dědických řízení, a to z důvodu svého postavení. Jednalo se totiž o církevní osobu – řádovou sestru Eleonoru Římské unie řádu svaté Voršily, později dokonce abatyši na pražských Hradčanech. Tedy teprve až skolem této vymřel rod Berků z Dubé po přeslici. Stalo se tak roku 1726.³⁵⁵

Tímto skončil v Čechách jeden z nejvýznamnějších rodů našich dějin – Berkové z Dubé. Sama osoba Františka Antonína hraběte Hovory, svobodného pána Berky z Dubé a z Lipé nikterak nevybočuje z řady významných a zajímavých osobností rodu, avšak díky mladší době, druhé polovině 17. století, máme k němu dochovaných mnohem více materiálů, pročež možnosti výzkumu k jeho osobě rozhodně ještě nejsou zdaleka vyčerpány.

---

³⁵³ Fideikomis se rozpadl, neboť vymřeli všichni mužští příslušníci rodu Berků z Dubé, tudíž jeho statky mohla Františka Beatrix rozdělit. Václav Norbert Oktavián hrabě Kinský z Vchynic a Tetova získal panství Rychmburk a Rosice ve východních Čechách. Viz SOA Plzeň-Klášter, fond 163, inv. č. 551, sg. P 21, kart. 96 *Opis testamentu Františky Rosalie Beatrix ovdovělé Kinské z Vchynic a Tetova, roz. Berkové z Dubé a Lipé*.

³⁵⁴ Jednalo se o Jablonné, Nemyslovice a Dačice na Moravě, které byly stále zatížené soudním sporem. Spor o Dačice však právě hrabě Bruntálský z Vrbna ukončil smírem, neboť se oženil se sestrou odpůrce, tj. s Marií Augustou kněžnou z Fürstenberka, sestrou Josefa Viléma knížete z Fürstenberka. Hrabě Vrbna se mimochodem snažil ctít berkovský odkaz, a proto se rozhodl dokončit stavbu jablonského chrámu jakožto pomníku Berků z Dubé. Jelikož žil však zejména v zahraničí, většinu panství rozprodal, a to i inkriminované severočeské Jablonné, které získal roku 1718 Jan Jáchym hrabě Pacht z Rájova. Stavbu kostela však hrabě Vrbna financoval až do své smrti roku 1732.

³⁵⁵ Sedláček, A.: *Berkové*, s. 815.

SEZNAM VYOBRAZENÍ

Na obálce použita litografie zámku v Zákupcech ze souboru grafických listů, který pod názvem *Malerisch-historisches Album vom Königreich Böhmen* vydal Eduard Hölzel v Olomouci v roce 1860.

Frontispis – kamenný erb Berků z Dubé a nápisová deska nad hlavním vstupem zámku v Zákupcech (Foto M. Aschenbrenner, 2019).

Obr. 1. Zámek v Zákupcech, pohled ze zámecké zahrady. Původní hrad byl před rokem 1541 Berky z Dubé přestavěn na renesanční zámek, později stavebně upravovaný (Foto J. Janišová, 2021).

Obr. 2. Zbyněk Berka z Dubé († 1578), detail náhrobníku v kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupcech (Foto D. Janiš, 2021).

Obr. 3. Veronika z Lobkovic († 1572), detail náhrobníku v kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupcech (Foto D. Janiš, 2021).

Obr. 4. Náhrobník Zdeňka Berky z Dubé († 1566) v kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupcech (Foto D. Janiš, 2021).

Obr. 5. Náhrobník bratří Alberta († 1563) a Zdislava († 1564) Berků z Dubé z roku 1565 v kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupcech (Foto D. Janiš, 2021).

Obr. 6. Kostel sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupcech, západní průčelí (Foto J. Janišová, 2021).

Obr. 7–8. Náhrobník Zbyňka Berky z Dubé († 1578) v kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupcech; detail rodového erbu (Foto D. Janiš, 2021).

Obr. 9. Náhrobník Veroniky z Lobkovic († 1572), v kostele sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupcech (Foto D. Janiš, 2021).

Obr. 10. Kostel sv. Fabiána a Šebestiána v Zákupcech (Foto J. Janišová, 2021).

Obr. 11. Královský hrad Bezděz (Foto D. Janiš, 2021).

Obr. 12. Hrad Starý Světlav – dochovaný vnější líc parkánové hradby v západní části hradního jádra (Foto D. Janiš, 2013).

Obr. 13. Hrad Starý Světlav – východní úsek valu a příkopu kolem hradního jádra (Foto D. Janiš, 2013).

Obr. 14. Pojednání o členech rodu Berků z Dubé v době kolem přelomu 15. a 16. století v Paprockého *Diadochu* z roku 1602.

Obr. 15. Pojednání o členech rodu Berků z Dubé a Lipé v době kolem přelomu 15. a 16. století v Paprockého *Zrcadle* (Paprocký z Glogol, Bartoloměj: *Zrdcadlo slavného Margkrabství moravského*. Olomouc 1593, fol. LXXVI).

Obr. 16. Česká Lípa – východní branská věž hradu Lipý (Foto D. Janiš, 2021).

Obr. 17. Hrad Šternberk – znaková deska na západním křídle s berkovským erbem a nápisem odkazujícím na přestavbu hradu Václavem Berkou v roce 1560 (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 18. Hrad Šternberk – kamenný vlys s berkovským erbem v hradním lapidáriu (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 19. Hrad Šternberk – půdorys prvního patra s vymezením jednotlivých stavebních fází. Berkovský trakt značen šipkou (Převzato z Vítek, Tomáš: *Válcová věž šternberského hradu*. In: Sborník Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Olomouci. Olomouc 2010, s. 136).

Obr. 20. Hrad Šternberk – celkový pohled na jádro od východu. Vpravo gotický bergfrit, vlevo hradní kaple, před níž předstupuje torzo pozdně gotické věžovité stavby (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 21. Hrad Šternberk – berkovský trakt západního paláce, vlevo je patrná hmota pozdně gotické parkánové věže z přestavby za pánů z Kravař (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 22. Hrad Šternberk – kvádr s erbem pánů z Kravař ve vnějším nároží pozdně gotické věžice v jihozápadním nároží paláce (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 23. Hrad Šternberk – vnitřní strana pozdně gotického portálu v prvním patře paláce s aliančním erbem pánů Berků z Dubé a pánů z Boskovic a letopočtem 1507 (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 24. Hrad Šternberk – detail přetínavé profilace s „peckami“ v nadpraží portálu vedoucího z velkého sálu do jižní části západního paláce s částí letopočtu 1507; srov. obr. 23 (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 25. Hrad Šternberk – pokus o rekonstrukci hradu v první čtvrtině 16. století, pohled od jihovýchodu. Vnější hradební pás s uvažovaným přístupem k jádru řešen zcela hypoteticky (Kresba J. Štětina, 2021).

Obr. 26. Hrad Šternberk – část kvádrové armatury v severovýchodním nároží severního parkánu se štítkem nesoucím znak Berků z Dubé a letopočtem 1526 (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 27. Hrad Šternberk – vstupní brány do jižního předhradí s raně renesančním ostěním, znaky Berků z Dubé a letopočtem 1536 (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 28. Hrad Šternberk – renesanční portál v severní zdi tzv. Vizitkového sálu berkovského traktu, 1560 (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 29. Hrad Šternberk – detaily kazetovaného nadpraží portálu v severní zdi tzv. Vizitkového sálu se znaky Berků z Dubé a Žerotínů a datací 1560 (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 30. Hrad Šternberk – část průčelí berkovského traktu v úrovni prvního a druhého patra s dominantním motivem arkádové lodžie tzv. Vizitkového sálu (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 31. Hrad Šternberk – detail výzdoby ostění oblouků renesanční lodžie tzv. Vizitkového sálu berkovského traktu paláce (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 32. Hrad Šternberk – klenba tzv. Vizitkového sálu v patře berkovského traktu. V pozadí dvojice průchodů vedoucích do sálu v patře starého paláce (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 33. Hrad Šternberk – jihozápadní nároží hradního jádra s pozdně gotickou nárožní věžicí (vlevo), před níž předstupuje renesanční přízemní budova v jižním parkánu (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 34. Hrad Šternberk – renesanční portál se znakem Berků z Dubé v přízemí vstupní budovy v jižním parkánu (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 35. Hrad Šternberk – pokus o rekonstrukci hradu kolem roku 1570 se zohledněním veduty města a hradu z třetiny 18. století, pohled od západu (Kresba J. Štětina, 2021).

Obr. 36. Hrad Šternberk – renesanční konzola uplatněná v sálech prvního patra berkovského traktu, před rokem 1560 (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 37. Hrad Šternberk – klenba středního sálu v patře berkovského traktu s motivem osmicípé hvězdice ve vrcholu, před 1560 (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 38. Hrad Šternberk – okenní ostění v nárožní místnosti druhého patra berkovského traktu s heraldickou výzdobou v kazetovaném nadpraží, 1560. Vpravo kvádrové nároží pozdně gotické věžice při jihozápadním nároží paláce (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 39. Zámek Černá Hora – renesanční ostění v patře zámku s kazetovaným nadpražím a kartušemi s erbem Albrechta Černoohorského z Boskovic a Boženy z Lipé. Parapetní římsa a kuželková balustráda jsou až neorenesanční (Foto J. Štětina, 2019).

Obr. 40. Dřevořez s fiktivním portrétem Ladislava Berky z Dubé v Paprockého *Zrcadle* (Paprocký z Glogol, Bartoloměj: *Zrdcadlo slavného Margkrabství moravského*. Olomouc 1593, fol. LXXVv).

Obr. 41. Koupě nemovitosti pro kapucínský klášter Ladislavem Berkou z Dubé v roce 1604 (Archiv města Brna, A1/3, rkp. č. 1794, fol. 175r).

Obr. 42. Pečeť Ladislava Berky z Dubé z dopisu císaři 12. března 1603 (Národní archiv Praha, Morava, sg. 4896).

Obr. 43. Vlastnoruční podpis Ladislava Berky z Dubé na dopisu císaři z 20. srpna 1598 (Národní archiv Praha, Morava, sg. 4157).

Obr. 44. Žádost Ludmily Libštejnské z Kolovrat panovníkovi ve věci svědectví olomouckého biskupa Dietrichsteina (Národní archiv Praha, Morava, sg. 5199).

Obr. 45. Pohled na Velké Meziříčí se zámek po barokní přestavbě. Rytina z druhé poloviny 18. století (Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou, pobočka Velké Meziříčí, bez zařazení do fondu).

Obr. 46. Celkový pohled na Velké Meziříčí. Nedatováno (Archiv města Brna, V 3 Knihovna Mitrovského 1400–1900 (1956), sbírka vedut D. J. I. Hoffera, sg. A 260, č. 22a/64).

Obr. 47. Záznam z olomouckého zemského sněmu z července 1608 o správě zabavených statků Ladislava Berky z Dubé (Moravský zemský archiv v Brně, A 3, inv. č. 6, *Památky sněmovní VI*, fol. 11r).

Obr. 48. Nový Hrádek u Znojma, přední hrad, část nádvorního průčelí (Foto J. Vojta, 2011).

Obr. 49. Nový Hrádek u Znojma, celkový pohled na přední hrad s pozdně gotickými okny v patře (Foto J. Vojta, 2011).

Obr. 50. Pohled na zámek Heřmanův Městec z poloviny 19. století (Státní oblastní archiv Litoměřice, pobočka Děčín, Sběrka vedut, inv. č. 19).

Obr. 51. Záznam Karla staršího ze Žerotína o jednání na soudu v červnu 1598 ve věci jmenování Ladislava Berky z Dubé nejvyšším komorníkem (Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc, RA Žerotínů Bludov, inv. č. 426 *Zápisy Karla staršího ze Žerotína ze zasedání zemského soudu z let 1594–1608*, fol. 98v).

Obr. 52. Koncept dopisu Rudolfa II. z 31. prosince 1603, kterým Ladislava Berku z Dubé propouští ze správy hejtmanského úřadu (Národní archiv Praha, Morava, sg. 5038).

Obr. 53. Koncept dopisu Rudolfa II. z 9. srpna 1608 moravským stavům o propuštění Ladislava Berky z Dubé z úřadu nejvyššího komorníka (Národní archiv Praha, Morava, sg. 5712).

Obr. 54. Rozhodnutí moravského zemského sněmu z roku 1608 ve věci skládání přísahy s věrováním na Matku Boží a všechny svaté (Moravský zemský archiv v Brně, A 3, inv. č. 5, *Památky sněmovní V*, fol. 394r).

Obr. 55. Mědiryt s erby nejvyšších zemských úředníků a přísedících soudu v tisku moravského zemského zřízení z roku 1604 (Národní knihovna Praha, sg. 65 E 9426).

Obr. 56. Poslední členové jablonské podlinie Berků z Dubé (Autor J. Rucz, 2021).

Obr. 57. Portrét devatenáctiletého Františka Antonína Berky, Carlo Marrata, 1672 (Národní galerie Praha, dostupné na [www. commons.wikimedia.org](http://www.commonswikimedia.org), cit. 26. září 2021).

Obr. 58. První stránka testamentu Františka Antonína Berky (Foto J. Rucz, SOA Plzeň-Klášter, fond 162, inv. č. 546, sg. P 17, kart. 96).

Obr. 59. Berkův testament – nahoře patrný Berkův roztřesený podpis (Foto J. Rucz, SOA Plzeň-Klášter, fond 162, inv. č. 546, sg. P 17, kart. 96).

Obr. 60. Hrob sv. Zdislavy v klášterním kostele v Jablonném. V pozadí rakev Františka Antonína Berky, první polovina 20. stol. (Soukromá sbírka autora).

ZKRATKY

BLGB – Lechner, Karl (ed.): *Die ältesten Belehnungs- und Lehensgerichtbücher des Bisthums Olmütz*. I–II. Brünn 1902.

CDM – Boček, Antonín – Chytil, Josef – Chlumecky, Petr – Brandl, Vincenc – Bretholz, Bertold (edd.): *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. IV.–XV. Olomouc – Brno 1845–1903.

ČČH – Český časopis historický

FRB V – Emler, Josef (ed.): *Fontes rerum Bohemicarum*. IV. díl (Petra Žitavského Kronika zbraslavská). Praha 1884.

LCS – Brandl, Vincenc – Bretholz, Bertold (edd.): *Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové*. Tomus I–VII. Brunae 1872–1911.

MZA – Moravský zemský archiv v Brně

RBM – Emler, Josef (ed.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. II. (1253–1310). Pragae 1882; III. (1311–1333). Pragae 1890.

RTT II – Emler, Josef (ed.): *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae – Pozůstatky desk zemských království českého*. II. díl. Praha 1872.

ZDB I – Chlumecky, P[etr] – Chytil, J[osef] – Demuth, K[arel] – Wolfskron, A[dolf] R. (edd.): *Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren (1348–1466)*. 2. *Brünner Cuda*. Brünn 1856.

ZDB II – Kalina, Tomáš (ed.): *Moravské zemské desky. II. Kraj brněnský 1480–1566*. Praha 1950.

ZDB III – Rohlík, Miloslav (ed.): *Moravské zemské desky 1567–1642. III. Kraj brněnský*. Praha 1957.

ZDO I – Chlumecky, P[etr] – Chytil, J[osef] – Demuth, K[arel] – Wolfskron, A[dolf] R. (edd.): *Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren (1348–1466)*. 1. *Olmützer Cuda*. Brünn 1856.

ZDO II – Matějek, František (ed.): *Moravské zemské desky 1480–1566. II. Kraj olomoucký*. Brno 1948.

ZDO III – Matějek, František (ed.): *Moravské zemské desky 1567–1642. III. Kraj olomoucký*. Praha 1953.

PRAMENY A LITERATURA

I. Neditované archivní prameny

Archiv hlavního města Prahy

fond Sbírka papírových listin – IV. odd.

– inv. č. 9284, sg. AMP PPL IV 9471 *Frantz Antonin hrabě Berka propouští na přímluvu Bernarda Ignatiho říšského hraběte von Martinitz z poddanství Johanna Ignatia Fileczeka, poddaného z riesenburského panství.*

Archiv města Brna

fond A 1/3 Archiv města Brna – Sbírka rukopisů a úředních knih

– rkp. 1788 *Rychtářská kniha 1598–1599.*

– rkp. 1794 *Rychtářská kniha 1603–1604.*

fond A 1/3 Archiv města Brna – Sbírka listin, mandátů a listů

– sg. 14. 6. 1599 *Žádost Ladislava Berky z Dubé brněnské městské radě ohledně stavby jezuitského kostela.*

fond A 1/3 Archiv města Brna – Zbytky registratur

– inv. č. 193, *Osvobození domu J. O. z Hradce od trpení s městem.*

Bayerische Staatsbibliothek München

– sg. Res/Austr. 5510 e-1602/09, *Sněmovní artikule 3. července 1607 Olomouc.*

– sg. Res/Austr. 5510 e-1602/09, *Sněmovní artikule 21. listopadu 1607 Brno.*

Knihovna Národního muzea Praha

– sg. 33 F 7, *Přípisové a formy listuov rozličných podle notule kanceláří Margkrabství moravského. Olomouc 1558.*

– sg. 33 F 1, *Formy listů rozličných podle notule kanceláře Margkrabství moravského. Brno [1601–1611].*

Královská kanonie premonstrátů na Strahově

– sg. ER IX 50, přív., *Sněmovní artikule 10. července 1614 Olomouc.*

Moravský zemský archiv v Brně

fond A 1 – Stavovské listiny

– sg. 360.

fond A 3 – Stavovské rukopisy

– inv. č. 778, *Kniha pamětí zemského soudu 1583–1629.*

– inv. č. 5, *Památky sněmovní V 1600–1611.*

– inv. č. 5, *Památky sněmovní VI 1606–1608, 1619–1628.*

fond A6 – Sněmovní tisky

– sg. 1603, *Sněmovní artikule 9. dubna 1603 Brno.*

– sg. 1608, *Sněmovní artikule 16. července 1608 Olomouc.*

fond G 83 – Matice moravská

– kart. 65, inv. č. 201.

Národní archiv Praha

fond Morava – moravské spisy české kanceláře a české komory (1507) 1527–1625 (1750)

– sg. 3948, 3969, 3972, 3998, 4081, 4111, 4146, 4156, 4157, 4257, 4543, 4637, 4643, 4651, 4703, 4734, 4755, 4758, 4769, 4851, 4896, 4904, 4925, 4927, 4930, 4981, 4986, 5000, 5024, 5038, 5079, 5084, 5092, 5199, 5745, 5823.

fond Registra, Praha (1527–1669)

– č. 95.

fond Ředitelství císařských soukromých a rodinných statků Praha – Administrace toskánských statků – spisové pododdělení společné

– inv. č. 349, kart. 700 *Soupis věřitelů hraběte Berky pořízený 3. 5. 1692.*

Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter – odd. 5.

fond 162 – Rodinný archiv Nostitz-Rienecků, Sokolov (1364–1945)

– inv. č. 947, sg. AJ 1, kart. 148 *Převzetí dědictví po Františku Antonínu Berkovi hrab. Hovorovi z Dubé a Lipé – alodních statků Nemyslovice a Jablonné jeho nevlastním bratrem Janem Nostitzem a berkovské písemnosti: 2 – Dekrety a instrukce císaře Leopolda I. pro Františka Antonína Berku jakožto vyslance švédského, dánského a benátského, týkající se mezinárodních vztahů Itálie, Nizozemí, Dánska a Švédska a haagského kongresu.*

- inv. č. 947, sg. AJ 1, kart. 148 *Převzetí dědictví po Františku Antonínu Berkovi hrab. Hovorovi z Dubé a Lipé – alodních statků Nemyslovice a Jablonné jeho nevlastním bratrem Janem Nostitzem a berkovské písemnosti: 5 – Inventář zámku Nový Falkenburg.*
- inv. č. 947, sg. AJ 1, kart. 148 *Převzetí dědictví po Františku Antonínu Berkovi hrab. Hovorovi z Dubé a Lipé – alodních statků Nemyslovice a Jablonné jeho nevlastním bratrem Janem Nostitzem a berkovské písemnosti: 6 – Ocenění statku Nemyslovice a panství Jablonné.*
- inv. č. 947, sg. AJ 1, kart. 148 *Převzetí dědictví po Františku Antonínu Berkovi hrab. Hovorovi z Dubé a Lipé – alodních statků Nemyslovice a Jablonné jeho nevlastním bratrem Janem Nostitzem a berkovské písemnosti: 7 – dluhopisy.*
- inv. č. 947, sg. AJ 1, kart. 148 *Převzetí dědictví po Františku Antonínu Berkovi hrab. Hovorovi z Dubé a Lipé – alodních statků Nemyslovice a Jablonné jeho nevlastním bratrem Janem Nostitzem a berkovské písemnosti: 8 – kvitance.*
- inv. č. 802, sg. AD 45, kart. 139 *Tisk o sporu mezi Eleonorou Marií Nostitzovou, roz. Popelovou z Lobkovic jako poručnicí Františka Antonína Berky hrab. Hovory z Dubé a Lipé a Marií Alžbětou hrab. z Vrbna roz. Vchynskou z Tetova jako poručnicí Františky Berkové z Dubé a Lipé.*
- inv. č. 546, sg. P 17, kart. 96 *Testament hr. Františka Antonína Berky Hovory z Dubé.*
- inv. č. 551, sg. P 21, kart. 96 *Opis testamentu Františky Rosalie Beatrix ovdovělé Kinské z Vchynic a Tetova, roz. Berkové z Dubé a Lipé.*
- inv. č. 814, sg. AE 3, kart. 139 *Kvitance Eleonory Marie Nostitzové na příjem 600 zl. úroků od jejího syna Františka Antonína Berky z Dubé.*
- inv. č. 950, sg. AJ 4, kart. 149 *Smlouva o prodeji zděděného panství Jablonné se statkem Nemyslovice Antonínem Janem Nostitzem Františce Rosalii Beatrici Kinské roz. Berkové za 185 000 zl.*
- inv. č. 1001, sg. AL 4, kart. 152 *Výtahy z desk zemských o cizích peněžních záležitostech, protokoly výsledků o okolnosti zastřelení Viléma Vratislava Hrobčického Františkem Karlem Berkou.*
- inv. č. 107, sg. KK 7, kart. 21 *Instrukce císaře Leopolda I. pro císařského vyslance v Paříži hr. Františka Antonína Berku.*
- inv. č. 849, sg. AE 38, kart. 141 *Kvitance Jana Hartvíka Nostitze na příjem 330 zl. dluhu od Františka Antonína Berky z Dubé.*

Státní oblastní archiv v Praze

- fond 385/1 – Velkostatek Křivoklát – Starý a Nový archiv (1356–1929)
- sg. A 118 *Franz Antonín Berka k dědictví moravských Berků.*
  - sg. A 128.
  - inv. č. 948, sg. AJ 2, kart. 149, *Berkovské dluhopisy a kvitance zejména od kláštera sv. Vavřince pod městem Mělníkem, odhad panství Jablonné a výnosy statku Šečelice.*

Státní okresní archiv Česká Lípa

fond Farní úřad Zákupy (nezpracovaný fond)

- Přílohy k pamětnici 1734–1930, kart. 38.
- Přílohy k pamětnici 1930–1951, kart. 38.
- Pamětnice 1566–1670, kart. 39.

Vědecká knihovna v Olomouci

- sg. 32521, *Přípis listů neb notule Markrabství moravského*. Litomyšl 1585.

Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc

fond Rodinný archiv Žerotínů – Bludov

- inv. č. 426 *Zápisý Karla staršího ze Žerotína ze zasedání zemského soudu z let 1594–1608*.

II. Katalogy, edice, inventáře

Beneš, František – Beránek, Karel (edd.): *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526. Díl I. Originály listin. Svazek 1/1 (1378–1471)*. Praha 1974.

Boček, Antonín – Chytil, Josef – Chlumecký, Petr – Brandl, Vincenc – Bretholz, Bertold (edd.): *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. IV.–XV. Olomucii – Brünn 1845–1903.

Brandl, Vincenc (ed.): *Sněm držaný léta 1612. Ze zápisů Karla z Žerotína*. Brno 1864.

Brandl, Vincenc (ed.): *Spisy Karla Staršího z Žerotína. Oddělení první: Žerotínovi zápisové o soudě panském*. Sv. 1–2. Brno 1866.

Brandl, Vincenc – Bretholz, Bertold (edd.): *Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové*. Tomus I–VII. Brunae 1872–1911.

Culková-Stuchlíková, Dagmar: *Morava (Moravské spisy české kanceláře a české komory) (1507) 1527–1625 (1750)*. Katalog. I–II. díl. Praha 1962.

Daňhelka, Jiří a kol. (ed.): *Nejstarší česká rýmovaná kronika tak řečeného Da-limila*. Praha 1957.

Demuth, Karel Josef (ed.): *Kniha Tovačovská aneb pana Ctibora z Cimburka a z Tovačova zemského hejtmána markrabství Moravského sepsání obyčejů, řádů, zvyklostí starodávných a práv markrabství Moravského*. Brno 1858.

Emler, Josef (ed.): *Fontes rerum Bohemicarum*. IV. díl (Petra Žitavského Kronika zbraslavská). Praha 1884.

Emler, Josef (ed.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*. II. (1253–1310). Praeae 1882; III. (1311–1333). Praeae 1890.

Emler, Josef (ed.): *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae – Pozůstatky desk zemských království českého*. II. díl. Praha 1872.

Eršil, Jaroslav – Pražák, Jiří (edd.): *Archiv pražské metropolitní kapituly. I. Katalog listin a listů z doby předhusitské (–1419)*. Praha 1956.

Fiala, Zdeněk (ed.) a kol.: *Zbraslavská kronika – Chronicon Aulae regiae*. Překlad F. Heřmanský a R. Mertlík. Praha 1976.

Hrdina, Karel (ed.): *Kosmova kronika česká*. Praha 1975.

Chlumecky, P[etr] – Chytil, J[osef] – Demuth, K[arel] – Wolfskron, A[dolf] R. (edd.): *Die Landtafel des Markgrafthumes Mähren (1348–1466)*. 1. Olmützer Cuda, 2. Brünner Cuda. Brünn 1856.

Janišová, Jana (ed.): *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*. Praha 2015.

Kalina, Tomáš (ed.): *Moravské zemské desky. II. Kraj brněnský 1480–1566*. Praha 1950.

Kameníček, František (ed.): *Prameny ke vpádům Bočkajovců na Moravu a k ratifikaci míru vídeňského od zemí Koruny české roku 1605–1606*. Praha 1894.

Kolár, Jaroslav (ed.): *Václav Hájek z Libočan: Kronika česká*. Praha 1981.

Kolár, Jaroslav (ed.): *Zrcadlo rozděleného království. Z politických satir předbělohorského století v Čechách*. Praha 1963.

Lechner, Karl (ed.): *Die ältesten Belehnungs- und Lehensgerichtbücher des Bisthums Olmütz*. I–II. Brünn 1902.

Matějek, František (ed.): *Moravské zemské desky 1480–1566. II. Kraj olomoucký*. Brno 1948.

Matějek, František (ed.): *Moravské zemské desky 1567–1642. III. Kraj olomoucký*. Praha 1953.

Palacký, František (ed.): *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*. V. díl. Praha 1862.

Pánek, Jaroslav (ed.): *Václav Březan. Životy posledních Rožmberků 1*. Praha 1985.

Ratajová, Jana – Storchová, Lucie (edd.): *Žena není příšera, ale nejmilejší stvoření boží. Diskursy manželství v české literatuře raného novověku*. Praha 2009.

Raumer, Georg Wilhelm (ed.): *Codex diplomaticus Brandenburgensis continuatus. Sammlung ungedruckter Urkunden zur Brandenburgischen Geschichte*. I. Teil. Berlin – Stettin – Elbing 1831.

Rohlík, Miloslav (ed.): *Moravské zemské desky 1567–1642. III. Kraj brněnský*. Praha 1957.

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. Vydává královský český archiv zemský – Die böhmischen Landtagsverhandlungen und Landtagsbeschlüsse vom J. 1526 an bis auf die Neuzeit. Herausgegeben vom königlich böhmischen Landesarchive. I. díl (1526–1545). Praha 1877.

Švábenský, Mojmír (ed.): *Stavovské listiny 1212–1847. Katalog*. Brno 1965.

III. Literatura

Anděl, Rudolf a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. III. Severní Čechy*. Praha 1984.

Aschenbrenner, Martin: *Berkové z Dubé. Příspěvek k majetkové struktuře české šlechty do poloviny 17. století*. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem. Ústí nad Labem 1992.

Aschenbrenner, Martin: *Panství Zákupy za Berků z Dubé*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 21, 2012, s. 25–65.

Aschenbrenner, Martin: *Sidonie Schliková a její dvě manželství. Stopy Schliků na Českolipsku*. In: Kalinová, Gabriela (ed.): *Schlikové známí i neznámí a jejich vliv na dějiny světového peněžnictví*. Sborník příspěvků z mezinárodního historického symposia. Ostrov 2020, s. 182–193.

Aschenbrenner, Martin: *Zákupská větev Berků z Dubé*. Genealogické a heraldické listy 3, 2010, s. 12–23.

Aschenbrenner, Martin: *Závět' Zdislava Berky z Dubé*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 16, 2007, s. 159–174.

Aschenbrenner, Martin: *Z dějin zámku a panství Zákupy I. Zdislav Berka z Dubé*. Česká Lípa 2005.

Aschenbrenner, Martin: *Z dějin zámku a panství Zákupy IV. Zbyněk Berka z Dubé*. Česká Lípa 2007.

Aulová, Martina – Aschenbrenner, Martin: *Ke genealogii zákupských Berků z Dubé*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 13, 2004, s. 277–282.

Bakeš, Martin: *Diplomatem v půlnoční zemi. Zástupci Habsburků ve Švédském království mezi lety 1650 a 1730*. Praha 2020.

Baletka, Tomáš: *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375–1411)*. Sborník archivních prací 46, 1996, s. 259–536.

Baletka, Tomáš: *Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Thurza (1497–1540), jeho kancelář a správa biskupských statků*. Sborník archivních prací 54, 2004, s. 3–236.

Baletka, Tomáš: *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*. Praha 2004.

Bartušek, Antonín – Kubátová, Taťána: *Šternberk na Moravě. Státní hrad, město a okolí*. Praha 1951.

Blažíček, Oldřich J. – Preiss, Pavel: *Dominikánský kostel sv. Vavřince v Jablonném*. Olomouc 1948.

Bočková, Michaela: *Zámek Jaroslavice – stavební vývoj a umělecká výzdoba*. Bakalářská práce, Masarykova univerzita. Brno 2016.

Bobková, Lenka: *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*. Praha 2018.

Borovička, Josef: *Pád Želinského. Obsazení nejvyšších zemských úřadů v Čechách v letech 1597–1599*. Český časopis historický 28, 1922, s. 277–304.

Borovský, Tomáš: *Kláštery, panovník a zakladatelé na středověké Moravě*. Brno 2005.

Borový, Klement: *Dějiny diecése pražské*. Praha 1874.

Bůžek, Václav: „*Páni a přátelé*“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku. Český časopis historický 100, 2002, s. 229–264.

Bůžek, Václav a kol.: *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*. Praha 2010.

Bůžek, Václav–Hrdlička, Josef – Král, Pavel – Vybíral, Zdeněk: *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*. Praha – Litomyšl 2002.

Bůžek, Václav – Hrdlička, Josef – Pánek, Jaroslav: *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*. Praha 1997.

Čáda, František: *Význam formulářů pro právní historii*. Všechno 1923, s. 129–135.

Čáňová, Eliška: *Vývoj správy pražské arcidiecéze v době násilné rekatolizace Čech (1620–1671)*. Sborník archivních prací 35, 1985, č. 2, s. 486–560.

Češková, Lenka: *Umělecké památky z doby kolem roku 1600 v jezuitském kostele Nanebevzetí Panny Marie v Brně*. Zprávy památkové péče 72, 2012, č. 5, s. 344–355.

Čelakovský, Jaromír.: *Povšechné české dějiny právní*. Praha 1900².

David, Petr – Soukup, Vladimír: *777 kostelů, klášterů a kaplí České republiky*. Praha 2002.

Fischel, Alfred: *K. Ferdinands I. Versuch zur Einführung einer rein landesfürstlichen Verwaltung in Mähren (1528)*. Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens 17, 1913, s. 259–273.

Foltýn Dušan a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha 2005.

Halada, Jan: *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*. Praha 1999.

Hamburger, Wilhelm: *Medizinische Topographie und Geschichte der Excell. gräfl. Clam=Gallas'schen Herrschaft Lämberg und der benachbarten Stadt Gabel*. Prag 1837.

Herel, Jan: *Malešovské panství*. Malešov 2016.

Hieke, Wenzel: *Die Berka von Duba und ihre Besitzungen in Böhmen*. Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 24, 1885/1886, s. 116–155; 25, 1886/1887, s. 51–75; 26, 1887/1888, s. 75–107, 381–395.

Hledíková, Zdeňka: *Biskup Jan IV. z Dražic (1301–1343)*. Praha 1991.

Hledíková, Zdeňka – Janák, Jan – Dobeš, Jan: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha 2007².

Hobzek, Josef: *Kláštery v Českých zemích z hlediska památkové hodnoty*. Praha 1987.

Holý, Martin: „Čehož sem také při ní, panně šlechticně, aby mě za manžela sobě oblíbila, vyhledávati neobmeškal.“ *Sňatky české a moravské šlechty na prahu novověku (1500–1620)*. In: Halířová, Martina (ed.): *Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*. Pardubice 2007, s. 7–18.

Honč, Petr: *Processus Berkianus – soudní spor o mensální statek královéhradeckého biskupství z pohledu církevní hierarchie*. Revue církevního práva 25, 2019, č. 1, s. 15–28.

Horna, Richard: *K dějinám moravských úředníků. Část II. Zemští úředníci do r. 1620. (Nástin)*. Praha 1923.

Hosák, Ladislav: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha 1938.

Hosák, Ladislav – Zemek, Metoděj a kol.: *Hrady, zámky y tvrze v Čechách na Moravě a ve Slezsku. I. Jižní Morava*. Praha 1981.

Hrabětová, Irena: *Erbovní pověsti v českých spisech Bartoloměje Paprockého z Hlohol*. Brno 1992.

Hrbek, Jiří: *Barokní Valdštejnové v Čechách*. Praha 2013.

Hrbek, Jiří: *Barokní Valdštejnové v Čechách (1640–1740)*. Disertační práce. Univerzita Karlova v Praze. Praha 2011.

Hrdlička, Josef: *Hodovní stůl a dvorská společnost. Strava na raně novověkých aristokratických dvorech v českých zemích (1550–1650)*. České Budějovice 2000.

Hrdlička, Josef: *Slavnostní stolování na aristokratickém dvoře v raném novověku*. In: Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku. České Budějovice 2000, s. 293–314.

Hrdlička, Josef: *Sňatek Zikmunda z Tiefenbachu a Kateřiny Meziříčské z Lomnice v kontextu sňatkových aliancí evangelické šlechty na předbělohorské Moravě*. Opera Historica 17, 2016, s. 7–33.

Hrubý, František: *Moravská šlechta r. 1619, její jmění a náboženské vyznání*. Časopis Matice moravské 46, 1922, s. 107–169.

Hrubý, František: *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*. Český časopis historický 40, 1934, s. 265–309; 41, 1935, s. 1–40, 237–268.

Jakubec, Ondřej: *Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby*. Olomouc 2003.

Jakubec, Ondřej: *Zbožná reprezentace – reprezentativní zbožnost. Poznámky k uměleckému mecenátu kardinála Františka z Dietrichsteina*. In: Mlčák, Leoš (ed.): Kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636). Prelát a politik neklidného věku. Olomouc 2008, s. 32–41.

Jan, Libor: *Václav II. Král na stříbrném trůnu (1283–1305)*. Praha 2015.

Janáček, Josef: *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 1987.

Janáček, Josef: *Valdštejnova pomsta*. Praha 1992.

Jandlová Sošková, Martina: *Obrazy německých a rakouských malířů 17. století ve sbírkách Národní galerie v Praze*. Disertační práce. Karlova univerzita v Praze. Praha 2007.

Janiš, Dalibor: *Markraběcí rada na Moravě v 15. a 16. století*. In: Chocholáč, Bronislav – Malíř, Jiří – Reitinger, Lukáš – Wihoda, Martin (edd.): Pro pana profesora Libora Jana k životnímu jubileu. Brno 2020, s. 703–712.

Janiš, Dalibor – Vrla, Radim a kol.: *Hrady Zlínského kraje*. Lukov 2018.

Janišová, Jana – Janiš, Dalibor: *Právní úprava uzavírání manželství v českých zemích ve středověku a raném novověku (Normy a právní praxe moravského*

zemského práva). In: Šínová, Renáta – Šmíd, Ondřej a kol.: *Manželství*. Praha 2014, s. 21–57.

Janišová, Jana – Janiš, Dalibor: *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516–1604. Svazek I. Články 1–74*. Praha 2017.

Janišová, Jana – Janiš, Dalibor: *Komentář k moravským zemským zřízením z let 1516–1604. Svazek II. Články 75–190*. Praha 2017.

Janišová, Jana – Janiš, Dalibor: *Úřad moravského zemského hejtmána v 15.–17. století (Přehled působnosti a pravomocí)*. In: Bobková, Lenka – Čapský, Martin – Korbelářová, Irena a kol.: *Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české*. Opava 2009, s. 181–201.

Jordánková, Hana–Sulitková, Ludmila: *Domy pánů z Pernštejna v kontextu šlechtické držby v královském městě Brně*. In: Vorel, Petr (ed.): *Pernštejnové v českých zemích*. Pardubice 1995, s. 115–131.

Jordánková, Hana – Sulitková, Ludmila: *Vztahy královského města, zemské obce a panovnického dvora na příkladu Brna v 16. a 17. století*. In: *Ústřední moc a regionální samospráva*. XXIII. Mikulovské sympozium. Brno 1993, s. 185–190.

Josefík, Jiří – Sysel, František – Togner, Milan: *Hradní kaple na moravském Šternberku*. Umění 24, 1976, s. 242–255.

Jurok, Jiří: *Příčiny, struktury a osobnosti husitské revoluce*. České Budějovice 2006.

Juříčka, Martin: *Mikuláš Bystřice z Vojnic na Kroměříži (1434–1478, †1480). Osudy jednoho moravského rytíře v proměnách pozdně středověké společnosti*. Mediaevalia Historica Bohemica 22, 2019, s. 81–117.

Kalousek, Josef: *České státní právo*. Praha 1892².

Kameníček, František: *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526–1628)*. I–III. díl. Brno 1900–1905.

Karel, Jiří: *Zástavní držitelé rabštejnského panství od počátku do poloviny 16. století*. Střední Morava 22, 2006, s. 74–92.

Kasík, Stanislav – Mašek, Petr – Mžýková, Marie: *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*. Olomouc 2002.

Kašpárková, Slavomíra a kol.: *Šternberk – hrad. Stavebně-historický průzkum*. Olomouc 2001. Nepublikovaný rukopis, uložený v archivu NPÚ, ÚOP v Olomouci.

Kleisner, Tomáš: *Benátská medaile Františka Antonína hraběte Berky z Dubé*. Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie 55, 2010, č. 35, s. 99.

Knothe, Hermann: *Die Berka von der Duba auf Hohnstein, Wildenstein, Tollenstein und ihre Beziehungen zu den meissnischen Fürsten*. Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Alterthumskunde 2, 1881, s. 194–236.

Knothe, Hermann: *Die Berka von der Duba auf Mühlberg*. Neues Archiv für Sächsische Geschichte und Alterthumskunde 6, 1885, s. 190–210.

Knoz, Tomáš: *Dietrichstein, Wallenstein, Liechtensterin – Drei Wege zum Erfolg*. In: Vařeka, Marek – Zářický, Aleš (edd.): *Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Geschichte der Länder der böhmischen Krone*. Ostrava – Vaduz 2013, s. 119–146.

Knoz, Tomáš: *Državy Karla staršího ze Žerotína po Bílé hoře*. Brno 2001.

Knoz, Tomáš: *Karel starší ze Žerotína*. Praha 2008.

Knoz, Tomáš: *Konfessionelle Pluralität und religiöse Konflikte im Umkreis Karls d. Ä. von Žerotín in den zwanziger und dreißiger Jahren des 17. Jahrhunderts*. In: Bahlcke, Joachim – Lambrecht, Karen – Maner, Hans-Christian (edd.): *Konfessionelle Pluralität als Herausforderung. Koexistenz und Konflikt im Spätmittelalter und Früher Neuzeit*. Leipzig 2006, s. 459–475.

Koch, Daniel: *Heimatkunde der Gerichtsbezirke Deutsch-Gabel und Zwickau i. B.*. Deutsch Gabel 1925.

Kol.: *Česká Lípa. Město na Ploučnici*. Česká Lípa 2018.

Kol.: *Velké Meziříčí v zrcadle dějin*. Brno 2008.

Konečný, Michal: *Hrad Šternberk*. Kroměříž 2019.

Koutský, Ot[akar]: *Z minulosti Heřmanova městce*. Heřmanův Městec s.d.

Košnár, Julius: *Poutnická místa a památné svatyně v Čechách*. Praha 1903.

Krajča, Milan: *Nekorunovaný vládce východní Moravy Bernard z Cimburka a Brumova (1445–1461)*. Východní Morava. Dějiny – lidé – krajina 2, 2012, s. 8–23.

Krčálová, Jarmila: *Centrální stavby české renesance*. Praha 1976.

Kropáček, Jiří a kol.: *Severní Čechy – Krajina, historie, umělecké památky*. Praha 1981.

Kubeš, Jiří a kol.: *V zastoupení císaře: česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640–1740*. Praha 2018.

Kubeš, Jiří: *Náročné dospívání urozených. Kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*. Pelhřimov 2013.

Kubíčková-Čádová, Božena – Čáda, František: *Moravské sbírky formulářové v XVI. století*. In: Jenšovský, Bedřich – Mendl, Bedřich (edd.): *Sborník prací věnovaných řediteli dru. Janu Bedřichu Novákovi k šedesátým narozeninám*. Praha 1932, s. 262–289.

Kuča, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 2. díl. Praha 1997.

Kuča, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 7. díl. Praha 2008.

Kuča, Karel: *Památky Brna*. Brno 1989.

Kudělová, Lucie: *Popis města Padovy z počátku 18. století: edice a komentář*. Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie 55, 2010, č. 35, s. 3–86.

Líbal, Dobroslav: *Katalog gotické architektury do husitských válek*. Praha 2001.

Libosvar, Zdeněk: *Moravský biskup František Dietrichštejn*. Olomouc 1994.

Macek, Josef: *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*. 1. *Hospodářská základna a královská moc*. Praha 1992.

Macek, Petr a kol.: *Fürstenberský palác: Velvyslanectví Polské republiky v Praze*. Praha 2000.

Macek, Petr – Zahradník, Pavel: *Barokní architekt a stavitel Václav Špaček*. *Průzkumy památek* 10, 2003, č. 2, s. 103–162.

Macek, Petr – Zahradník, Pavel: *Zámecký areál v Zákupích*. *Průzkumy památek* 2, 1996, s. 3–34.

Mareš, Petr: *Zemský soud větší 1541–1620 (Personální obsazení)*. Dizertační práce, FF Univerzity Karlovy. Praha 2014.

Mašek, Petr: *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*. Díl 1. Praha 2008.

Maťa, Petr: *Svět české aristokracie (1500–1700)*. Praha 2004.

Medek, Václav: *Osudy moravské církve do konce 14. věku*. I. díl *dějiny olomoucké arcidiecéze*. Praha 1971.

Mikulec, Jiří a kol.: *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*. Praha 2013.

Mušková, Monika: *Spor o neuzavřené manželství Petra II. ze Švamberka a Elišky ze Žerotína*. Bakalářská práce, HÚ FF Jihočeské univerzity. České Budějovice 2019.

Navrátil, Bohumil: *Biskupství olomoucké 1576–1579 a volba Stanislava Pavlovského*. Praha 1909.

Nokkala Miltová, Radka: *Ve společenství bohů a hrdinů. Mýty antického světa v české a moravské nástěnné malbě šlechtických venkovských sídel 1650–1690*. Praha 2016.

Obnovené právo a zřízení zemské dědičného Království českého. Praha 1627.

Odložilík, Otakar: *Karel starší ze Žerotína 1564–1636*. Praha 1936.

Panáček, Jaroslav: *Dělení Berků z Dubé v roce 1502*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 13, 2004, s. 23–48.

Panáček, Jaroslav: *Poznámky k vývoji sídelní aglomerace Zákup u České Lípy*. Časopis Společnosti přátel starožitností 3, 2013, s. 160–167.

Panáček, Jaroslav: *První velké dělení Berků z Dubé v letech 1391–1402*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 28, 2019, s. 5–25.

Panáček, Jaroslav: *Zaniklé památky ve farním kostele sv. Petra a Pavla v České Lípě*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 19, 2010, s. 35–60.

Papajík, David: *Páni ze Sovince. Dějiny rodu moravských sudích*. Praha 2005.

Papajík, David: *Poměry ve Šternberku za Václava Berky z Dubé a z Lipého*. Olomoucký archivní sborník 18, 2020, s. 79–92.

Paprocký z Glogol, Bartoloměj: *Zrčadlo slavného Margkrabství moravského*. Olomouc 1593.

Peloušová, Zora: *Malíři v Brně kolem roku 1600 – Příspěvek ke slovníku umělců*. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity 41, 1997, s. 5–29.

Pescheck, Christian Adolf: *Die böhmischen Exulanten in Sachsen*. Leipzig 1857.

Pilnáček, Josef: *Staromoravští rodové*. Vídeň 1930.

Pinkava, Viktor: *Geschichte der Stadt Gabel und des Schlosses Lämberg in Böhmen*. Gabel 1897.

Plaček, Miroslav: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha 2001.

Plaček, Miroslav – Futák, Peter: *Páni z Kunštátu. Rod erbu vrchních pruhů na cestě k trůnu*. Praha 2006.

Poche, Emanuel a kol.: *Umělecké památky Čech*. 1. díl. Praha 1977.

Pokluda, Zdeněk: *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*. Praha 2012.

Pokluda, Zdeněk: *Starý a Nový Světlov v době předbělohorské*. Zlínsko od minulosti k současnosti 17, 2000, s. 5–56.

Polnická, Veronika: *Klášteří kostel sv. Antonína v Dačicích jako místo paměti*. Bakalářská práce, Jihočeská univerzita. České Budějovice 2015.

Radová, Milena – Rada, Oldřich: *Kniha o sklípkových klenbách*. Praha 1998.

Razím, Vladislav: *Středověká opevnění českých měst. 3. díl. Katalog Morava a Slezsko*. Praha 2019.

Rejzek, Jan: *Berkové. Páni z Dubé a Lipé na přelomu středověku a raného novověku*. Bakalářská práce, Univerzita Karlova. Praha 2019.

Rejzek, Jan: *Vzestup moci Berků z Dubé v neklidných dobách 15. století. 1. část*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 30, 2021, s. 35–59.

Rousová, Andrea: *Žánrová malba 17. a počátku 18. století v Čechách*. Disertační práce, Univerzita Karlova. Praha 2010.

Rucz, Jan: *František Antonín hrabě Berka Hovora z Dubé a z Lipé*. Zpravodaj města Jablonné v Podještědí, červen 2018, s. 15.

Sallman, Johann: *Festschrift zum 200 jähr. Jubiläum der Dekanalkirche zum hl. Laurentius in Deutsch-Gabel*. Warnsdorf 1929.

Samek, Bohumil – Dolejší, Kateřina (edd.): *Umělecké památky Moravy a Slezska. Díl 3.1. [O–P]*. Praha 2021.

Sedláček, August: *Berka z Dubé*. In: Ottův slovník naučný. III. díl. Praha 1890, s. 813–818.

Sedláček, August: *Hrady, zámky a tvrze království Českého. Díl 10. Boleslavsko*. Praha 1895.

Sedláček, August: *Z Nostic*. In: Ottův slovník naučný. XVIII. díl. Praha 1997, s. 434–437.

Sedlák, Jan (ed.): *Cesta od renesance k baroku. Slavné stavby Moravské Třebové*. Moravská Třebová 2012.

Slavíček, Lubomír: *„Sobě, umění a přátelům.“ Kapitoly z dějin sběratelství v Čechách a na Moravě 1650–1939*. Brno 2007.

Slavíček, Lubomír: *Delitiae imaginum*. In: Slavíček, Lubomír (ed.): *Artis pictoriae amatores*. Praha 1993, s. 171–183.

Slavíček, Lubomír: *Dvě podoby barokního šlechtického sběratelství 17. století v Čechách – Sbírky Otty Nostice ml. (1605–1665) a Františka Antonína Berky z Dubé (1649–1706)*. In: Bůžek Václav (ed.): *Život na dvorech barokní šlechty (Opera Historica 5)*. České Budějovice 1996, s. 483–513.

Slavíček, Lubomír: *Paralipomena k dějinám berkovské a nostické obrazové sbírky*. Umění 43, 1995, č. 5, s. 445–471.

Slavíček, Lubomír: *Příspěvky k dějinám nostické obrazové sbírky*. Umění 31, 1983, s. 219–243.

Sovadina, Miloslav: *Ronovci a Žitava ve 13. a v 1. čtvrtině 14. století*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 6, 1997, s. 7–18.

Sovadina, Miloslav: *Rozrod žitavských Ronovců ve druhé polovině 13. století*. Bezděz. Vlastivědný sborník Českolipska 7, 1998, s. 15–34.

Spurný, František a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. II. Severní Morava*. Praha 1983.

Starý, Marek: *Nedochované funerální památky ve Šternberku*. Genealogické a heraldické listy 23, 2003, č. 1, s. 2–29.

Starý, Marek: *Přední klenot zemský. Větší zemský soud Království českého v době rudolfínské*. Praha 2014.

Starý, Marek: „*Ich sehe keinen braveren Landeshauptmann als Herrn Karl von Liechtenstein*.“ *Die Liechtensteiner in der mährischen Landesverwaltung vor der Schlacht am Weißen Berg*. In: Vařeka, Marek – Zářický, Aleš (edd.): *Das Fürstenhaus Liechtenstein in der Geschichte der Länder der böhmischen Krone*. Ostrava – Vaduz 2013, s. 75–92.

Stibor, Jiří: *Genealogie pánů z Tvorkova. I. část*. Časopis Slezského zemského muzea, série B, 53, 2004, s. 18–42.

Stibor, Jiří: *Z Žerotína*. In: Dokoupil, Lumír (ed.): *Biografický slovník Slezska a severní Moravy*. Nová řada. Sešit 10. Ostrava 2007, s. 75–183.

Stloukal, Karel: *Akta o volbě a jmenování nejvyšších úředníků moravských s počátku XVII. století*. In: Vojtíšek, Václav (ed.): *Sborník prací věnovaných prof. dru. Gustavu Friedrichovi k šedesátým narozeninám*. Praha 1931, s. 396–405.

Stloukal, Karel: *Karel z Lichtenštejna a jeho účast na vládě Rudolfa II. (1596–1607)*. Český časopis historický 18, 1912, s. 35–37, 153–169, 390–417.

Šilhan, Jindřich: *Počátky sporu o Dačice*. Vlastivědný věstník moravský 22, 1970, č. 1, s. 80–94.

Šimák, Josef Vítězslav: *Čechy, společnou prací spisovatelův a umělců českých*. Díl XII. Severní Čechy. Praha 1903.

Šternová, Petra a kol.: *Soupis nemovitých kulturních památek v Libereckém kraji*. Díl 1. Liberec 2010.

Štětina, Jan: *Stavební proměny hradu Šternberka na Moravě v kresebných rekonstrukcích*. Hláska. Zpravodaj Klubu Augusta Sedláčka 22, 2011, č. 2, s. 17–20.

Šujan, František: *Dějepis Brna*. Brno 1902.

Šusta, Josef: *Král cizinec. České dějiny II/2*. Praha 1939.

Tejček, Michal: *Kapucíni v Brně v 17.–18. století*. Brno v minulosti a dnes 18, 2005, s. 145–200.

Vacek, František: *Berka z Dubé a Lipé, Zbyněk*. In: Ottův slovník naučný. III. díl. Praha 1890, s. 818–819.

Válka, Josef: *Hospodářská politika feudálního velkostatku na předbělohorské Moravě*. Praha 1962.

Válka, Josef.: *Morava reformace, renesance a baroka. Dějiny Moravy 2*. Brno 1996.

Válka, Josef: *Středověká Morava. Dějiny Moravy I*. Brno 1991.

Valůšek, David – Sladkowski, Marcel: *Nápisy na šlechtických náhrobnících v okrese Zlín*. Zlínsko od minulosti k současnosti 18, 2001, s. 5–80.

Vítek, Tomáš: *Hrad Šternberk*. In: Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550. III. Olomoucko. Praha – Brno 1999, s. 230–231.

Vítek, Tomáš: *Válcová věž šternberského hradu*. In: Sborník Národního památkového ústavu územního odborného pracoviště v Olomouci. Olomouc 2010, s. 130–151.

Vlček, Pavel a kol.: *Encyklopedie českých klášterů*. Praha 2015.

Vlček, Pavel a kol.: *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v českých zemích*. Praha 2004.

Vlček, Pavel: *Kostel sv. Vavřince v Jablonném v Podještědí*. Praha 2014.

Vlnas, Vít: *Sbírka berkovská*. In: Horová, Anděla (ed.): *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*, N–Ž. Praha 1995, s. 712–713.

Vojkovský, Rostislav: *Šternberk. Hrad – zámek ve stejnojmenném městě*. Dobrá 2007.

Vorel, Petr: *Aristokratické svatby v Čechách a na Moravě v 16. století jako prostředek společenské komunikace a stavovské diplomacie*. In: Bůžek, Václav – Král, Pavel (edd.): *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*. České Budějovice 2000, s. 191–206.

Vorel, Petr: *Velké dějiny zemí Koruny české. VII. svazek (1526–1618)*. Praha – Litomyšl 2005.

Vojtíšková, Marie: *Třpyt a stíny města České Lípy v době krále Rudolfa II.* Česká Lípa 1997.

Vošahlíková, Pavla a kol.: *Biografický slovník českých zemí. Sešit 4. Bene–Bez.* Praha 2006.

Vybíral, Zdeněk.: *Politická komunikace aristokratické společnosti v českých zemích na počátku novověku.* České Budějovice 2005.

Výtisk, Stanislav: *Obsazování zemských úřadů na Opavsku v posledních letech vlády Rudolfa II.* *Studia Historica Brunensia* 59, 2012, 1–2, s. 31–77.

Wanková, Veronika: *Osudy obrazů Palmy il Giovane ve sbírkách Království českého až do dnešních dnů.* Diplomová práce. Univerzita Karlova. Praha 2010.

Wiechovsky, A[lexander]: *Aufzeichnungen des Pfarrers Valentin Frumald in Dobern.* *Mitteilungen des Nordböhmisches Excursions-Club* 1911, s. 81–113.

Wojtucka, Jana: *Začlenění Hlohovska do Koruny české a jeho vývoj v letech 1331–1384.* In: Bobková, Lenka – Fantysová-Matějková, Jana – Zdichynec, Jan (edd.): *Korunní země v dějinách českého státu.* Praha 2003, s. 96–160.

Zatloukal, Pavel: *Příběhy z dlouhého století. Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku.* Olomouc 2002.

SUMMARY

The Family Berkas of Dubá and the Town of Zákupy

The noble family Berkas of Dubá was one of the important aristocratic families in the Czech lands in the Middle Ages and early modern times. This family split into several branches.

The Zákupy branch of the family Berkas of Dubá was exclusively Catholic and Catholicism was also held among the subjects of the Zákupy estate in their time. This was quite unusual at the time, as Lutheranism spread throughout the area, especially during the second half of the 16th century. The Frumald family played an important role here. Michael Frumald came to Zákupy from Děčín in 1567 as a teacher. His son Valentin worked as a parish priest in Dobranov and established a register in which he wrote notes about various events, sometimes even retrospectively. Michael's second son Gabriel was a parish priest in Zákupy at the end of the 16th century. Both Michael and Gabriel died of the plague in 1599, Valentin on 1 June 1624, in his last years he lived in Zákupy "in retirement" and helped the local parish priest. The other two members of the Frumald family, the official scribe Antonín and Dorota, married to Jakob Merzner, cannot be included in the genealogy with certainty, but they were probably siblings of Valentin and Gabriel.

Members of the family Berkas of Dubá held estates in central and especially in northern Bohemia. Some members had already acquired estates in the Middle Ages and were also active in Moravia. The first important member of the family who was involved in Moravia was the Olomouc bishop Hynek of Dubá in the first half of the 14th century. Other individual members of the family Berkas did not appear in Moravia until the second half of the 15th century. The most prominent of them was Jan Berka of Dubá, who at the end of the 15th century, by marriage with Lidmila of Kravaře, acquired extensive estates in central and northern Moravia with the centre in Šternberk and thus founded one Moravian line of the family.

The family Berkas of Dubá owned a number of aristocratic estates in Moravia. One of them was Šternberk Castle, which is still one of the few relatively intact castle buildings in Moravia. The very complex constructional development of this remarkable castle complex has been summarised in a number of smaller texts, catalogue or encyclopaedic entries, and there is also a monograph available, but it focuses mainly on the history of the castle, not on its constructional and historical development. The castle presents a typical example of a sophisticated noble residence with a relatively well-defined structural development. The building development culminated at Šternberk Castle in the high-quality Renaissance reconstruction under the Berkas of Dubá before 1560.

Ladislav Berka of Dubá (1560–1613) was one of the most important personalities of Moravian history at the beginning of the 17th century. For ten years he held the office of supreme land chamberlain and was twice appointed by the emperor as a land governor. At a time when religious issues began to stir society again, Ladislav Berka was clearly on the side of the Catholics and as one of the main representatives of the Catholic party he also had a strong say in the political life of the Margraviate of Moravia. In contemporary perception he was a very unpopular personality. His Catholic faith strongly determined his activities outside the political sphere. He installed Catholic priests in the parishes of his estates. He was involved in supporting the Jesuit and Franciscan orders. Ladislav Berka of Dubá was married three times and had several children.

The last member of the family Berkas of Dubá in Bohemia was František Antonín Count Hovora, Freiherr Berka of Dubá and Lipá. He made his mark in history mainly by building the monastery church of St. Lawrence in Jablonné, North Bohemia, which was his intention. However, if we only remembered him in this way, we would be doing him a great disservice. This last Berka worked in Bohemia mainly at the imperial court in Vienna in the service of Leopold I as a diplomat. František Antonín Berka is considered to be the first professional diplomat in the history of the Habsburg monarchy due to his length of service (almost 30 years!). As an ambassador he stayed in Spain, Brunswick-Lüneburg, Hanover, Hamburg, Denmark, Sweden, France, North Holland, Münster and Venice. He was very popular with the Emperor, not only because of his successful diplomatic activities, but also because of a common interest – art collecting. Berka was one of the leading collectors in Central Europe, owning a collection of several hundred paintings. He also entered the history of the Czech lands as a great patron, especially of church foundations, which culminated in the aforementioned church in the town Jablonné in the region Podještědí in North Bohemia, where he also rested, and the site is still a memorial to Berka today.

BERKOVÉ Z DUBÉ A ZÁKUPY

Jana Janišová – Dalibor Janiš – Martin Aschenbrenner a kolektiv

Autorský kolektiv: Mgr. Martin Aschenbrenner – Mgr. Dalibor Janiš, Ph.D. –
PhDr. Jana Janišová, Ph.D. – Mgr. Jan Rucz – Mgr. Jan Štětina

Redakce: PhDr. Jana Janišová, Ph.D.

Recenzovala: PhDr. Hana Jordánková

Vydavatel: Římskokatolická farnost – děkanství Zákupy, Mimoňská 228,
471 23 Zákupy, www.farnostzakupy.cz

Sazba a grafická úprava: Mgr. Dalibor Janiš, Ph.D.

Tisk: Tribun EU s. r. o., Cejl 892/32, Brno 602 00

Vydání první

Zákupy 2021

ISBN 978-80-11-01123-9